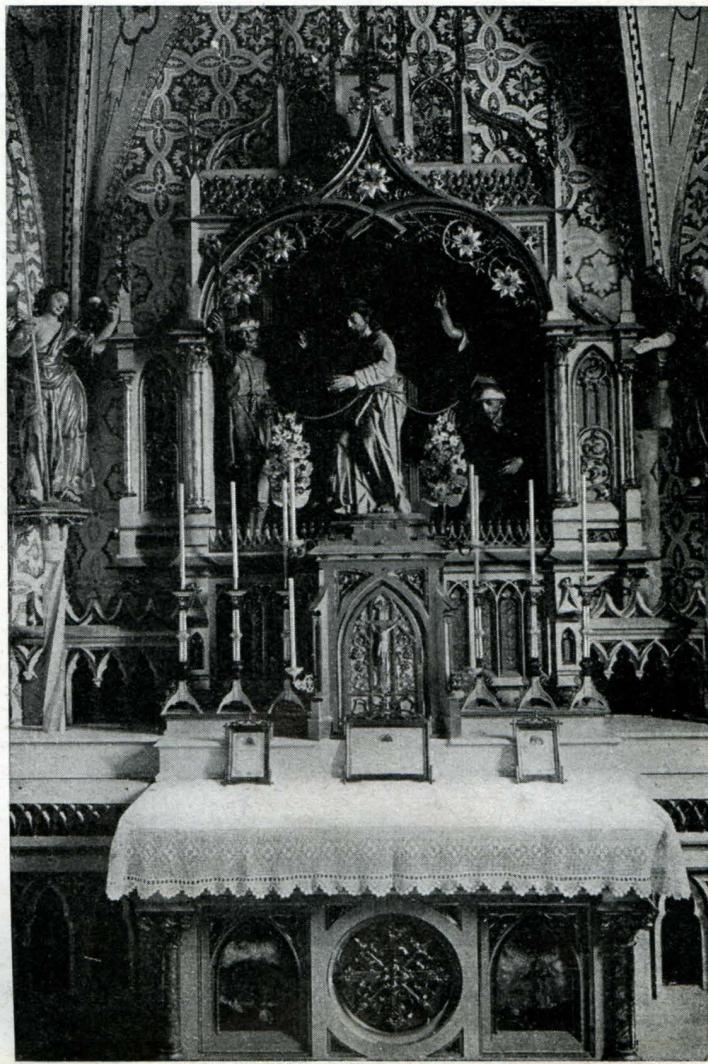
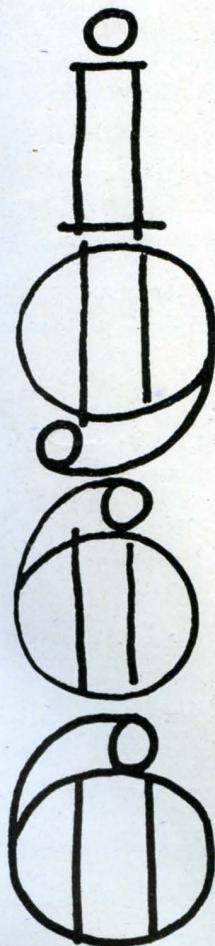




calender Ladin

calender ladin



L'an 1966 è n an de 365 dis.

LES FESTES DL'AN E':

Dütes les doménies y les festes de prezet che è: Otava de Nadè o Naniù, s. Guania, s. Ojöp, l'Assenza, les Antles, s. Pire y s. Paul, s. Maria dal Ciüf, Gnisant, l'Immaculata y Nadè.

L Stato reconesc dütes les doménies, les festes de prezet scrites dant dala Dlijia Catolica sciöche festes dl Stato y ciamò chëstes atres laprò Lünesc de Pasca y de Pasca de Må s. Stefo ai 26 de dezember.

L Stato à ciamò d'atres festes nominaDES „Festes NazionaleS” y chëstes è: 1 25 d'aurì dè dla Liberaziun, 1 1 de mà festa dl laur, 1 2 de Jügn festa dla Repubblica 1 4 november dè dla Vittoria 1918. Ti ufizi è-l meses festes ai 11 de forà dè di Patti Lateranensi y 1 28 de setember dè dla rivolta de Napoli.

FESTES MOBILES:

Ss.mo Inom de Gejù ai 2 de iener.
Festa dla Sacra Familia ai 9 de iener.
Septuagesima ai 6 de forà.
Capiun ai 23 de forà.
PASCA ai 10 d'aurì.
Lünesc de Pasca ai 11 d'aurì.

Domënia Blancia ai 17 d'aurì.
Domënia de s. Ciascian ai 24 d'aurì.
I dis dles Crusc ai 16, 17, 18 de mà.
L'Assenza ai 19 de mà.

PASCA DE MÀ ai 29 de mà.

Lünesc de Pasca de mà ai 30 de mà.
Les Antles ai 9 de jügn.

Festa dl Cör de Gejù ai 19 de jügn.
Festa di ss. Angeli Custodi ai 4 de setember.

Dedicaziun dles propries Dlijies ai 16 d'otober.

Festa de Cristo Re ai 30 d'otober.

Pröma domënia d'Advént ai 27 de november.

DIS DE QUATËMBER:

Aisciöda ai 2, 4, 5 de merz.

Iistè ai 1, 3, 4 de jügn.

Alton ai 21, 23, 24 de setember.

Inver ai 14, 16, 17 de dezember.

DIS DE JAIÙN:

I dis de jaiùn pur l'an 1965 è-l: Capiun ai 23 de forà — Vëindres Sanc ai 8 d'aurì — la vöia dl'Immaculata ai 7 de dezember y 1 23 de dezember o la vöia de Nadè.

IENER-JENÈ

1	SABEDA	B	OTAVA de Nadè, Nanü - Vang. de s. Lüca 2, 21
2	DOMËNIA	B	Ss.mo INOM de Gejù - Vang. de s. Lüca 2, 21, Adelhaid
3	Lünesc	B	s. Genovefa y s. Daniele
4	Mertesc	B	s. Rigobert, s. Benedetta
5	Mercui	B	Vöia de s. Guania, s. Telesforo Papa Martire, s. Emilia
6	JÖBIA	V	SANTA GUANIA, TRËI RËSC, Vang. de s. Mat. 2, 1-12, s. Casper, s. Melchior y s. Baldassar
7	Vëindres	B	s. Valentin Vësco
8	Sabeda	B	s. Severino
9	DOMËNIA	B	FESTA dla Sacra Familia - Vang. de s. Luca 2, 42-52, s. Giuliano
10	Lünesc	B	s. Aldo
11	Mertesc	B	s. Igino Papa Martire
12	Mercui	B	s. Ernst
13	Jöbia	B	Comemoraziun dl Batescimo de Gejù, s. Veronica
14	Vëindres	B	s. Ilario Vësco, s. Felix Martire
15	Sabeda	B	s. Paul pröm eremita, s. Mauro Abate
16	DOMËNIA	Vë	2 do s. Guania - Vang. de s. Jan 2, 1-11, s. Marcello P. M.
17	Lünesc	B	s. Antone Abate
18	Mertesc	vë	s. Prisca Vergine Martire
19	Mercui	vë	s. Mario y Marta Martiri, s. Pia, s. Germana
20	Jöbia	C	s. Bostian Martire y s. Fabian Martire
21	Vëindres	C	s. Agnes Vergine Martire
22	Sabeda	C	Ss. Vinzenz y Anastasio Martiri, s. Teodolinda
23	DOMËNIA	Vë	3 do s. Guania - Vang. de s. Mat. 8, 1-13, s. Raimund de Penafort, s. Emerenz Vergine Martire
24	Lünesc	C	s. Timoteo Vësco y Martire
25	Mertesc	B	Conversaziun de s. Paul, s. Arcangel
26	Mercui	C	s. Policarp Vësco Martire, s. Paola
27	Jöbia	B	s. Jan Crisostomo Vësco
28	Vëindres	B	s. Pire Nolasco, s. Manfred
29	Sabeda	B	s. Francesc de Sales Vësco, s. Valire
30	DOMËNIA	Vë	4 do s. Guania - Vang. de s. Mat. 8, 23-27, s. Martina
31	Lünesc	B	s. Giovanni Bosco, s. Eusebio Martire

JENÉ - IENER

Te chësc mëis é-l bëgn fat, mantignì bona viginanza col fornel o mogun de stüa; purchël, Nane, sciüra ma ite n dër brac de rans, che nosc bun vigin se mënés bun ciald da ste sauri y spo sënté-se ma incér mësa ia, ch'i poduns-e impü s'la cunté bel deburiada y baié bëgn o mal de nosc siur, siur jené.

Propi val dër de mal ne savess-i pada i trà dant purdërt. Chi ch'ó se tó a dì, che jené é n té mandl zënza cherianza y ch'an ciafa ma l fréid a i ciaré, ne l cunësc nia ciámó indertüra. Mai ne n'é'l tan bel y da ste sauri te stüa bona cialda, che da chësta sajun. Ailò t'en ciantun é-l la cripl da Nadé ciámó, n pic paraisc te stüa, pici y gragn à süa ligréza laprò. Sön ban da fur é sentada la laa, che fesc cialza y cunta stories da zacan, deperpo ald-un les rodes da firé cun so vers bel morjel. Pro mësa sentà i fanc y val jon dl vigin fesc n batadù, lascia salté i zoc de sanpügn, ró y föia ia y ca y ti dà trunf tan dassën, sciöche al se tratess de vadagné l'America.

Jené ne n'é pa ma da-it al ciald n bel mëis, mo inç defora a la lergia pitel de vigni sort de ligrézes. Liöses dlun stlinghinàn passa pur chi trus, che la nëi düra gracia, dant ai čiavai, che füma ma sö dal fréid sëch, mituns che raita incérch sö y jö pur chi èrč, chi

dai schi che toma y se brodora fora pur chëllas nëis, se rump na giama, sc'ëlla va bun, y sc'ëlla va mal, inç díes cun val laprò.

Val iade vëgn-el inc fat val bal, no da chi da düs giames, mo dai bì floč blanč, che jora tan bel dal cil jö. Chisc pici zbergli se sënta spo jö sön ciüch de fisti, söi ciamins de ciasa y söles speltes da sì y de morvöia, ai ti vist de beles ciüries blančies y altes datrai mez meter, beles da spavënt a i ciaré ma inscio.

Jené porta sól spiné ciámó n cestun plëgn d'atres beles coses. Ciaré-i ma ite tl calënder os, tan a cöce che i dis é scrič la-ite. Imprüma udëis la festa de Nanü, che i fesc tan de ligrézes ai mituns y dejëda tan de speranzes tl cör di gragn. Spo vëgn-el Santa Guania cun i trëi Resc y süa stëra, che sà tan da Nadé ciámó, atira do la festa dla sacra Familia, che é propi al dër post te chësc mëis chit y ót ite pert cun sü pinsierz. Ai 17 spo é-l s. Antone da les ciampaneles, che pur i paurs é gran sant di tirs y de stala y finalmënter s. Bostian, che preservëia ciasa y jënt da burtes maraties.

Schiöch'udëis, jené n'é tan da stufé, che na pert mina. Pur forza se condüjel plü verscio ciasa y se tëgn plü da-it, aulà ch'al é plü ciald, mo al se fesc purchël inç plü ciald y luminus te nost'anima, che d'atri mëisc.

FORÀ

1	Mertesc	C	s. Inazio Vesco Martire, s. Brighida
2	MERCUI	B	PURIFICAZIUN DE S. MARIA - Bened. dles cianderes
3	Jöbia	vë	s. Blaje Vëesco Martire, s. Candido
4	Vëindres	B	s. Andrè Corsini, s. Ghilbert
5	Sabeda	B	s. Ingenuin y Albuin, s. Agata Vergine Martire
6	DOMËNIA	Vi	SEPTUAGESIMA - Vang. de s. Mat. 20, 1-6, s. Tito, s. Dorotea
7	Lünesc	B	s. Romuald Abate, s. Iule, s. Richard
8	Mertesc	B	s. Jan de Matha, s. Frida
9	Mercui	B	s. Cirillo Vëesco, s. Apollonia Vergine Martire
10	Jöbia	B	s. Scolastica, s. Wilhelm
11	Vëindres	B	s. Maria da Lourdes, s. Pasquale, Patti Lateranensi
12	Sabeda	B	Ss. 7 Fondatori di Servi de Maria, s. Gaudenzio
13	DOMËNIA	Vi	SEXAGESIMA - Vang. de s. Lüca 8, 4-15, s. Beniamin
14	Lünesc	vi	s. Valentin pro Martire, s. Conrad
15	Mertesc	vi	s. Faustino y Iovita Martiri, s. Sigfrid
16	Mercui	vi	s. Iule, s. Geremia
17	Jöbia	vi	s. Marianna
18	Vëindres	vi	s. Scimun Vëesco Martire, s. Hildebert
19	Sabeda	B	de s. Maria, s. Mansueto Vëesco
20	DOMËNIA	Vi	QUINQUAGESIMA - Vang. de s. Lüca 18, 31-43, s. Eleuterio, s. Leo
21	Lünesc	vi	s. Eleonora, s. Germano, s. Adelhaid
22	Mertesc	B	Catedra de s. Pire Apostel, s. Margherita da Cortona
23	MERCUI	Vi	CAPIUN y jaiún 1 classe, s. Pire Damiani Vëesco
24	Jöbia	C	s. Matì Apostel 2 classe
25	Vëindres	Vi	s. Walburga, s. Victor
26	Sabeda	Vi	s. Xander Vëesco, s. Dionisio, s. Margherita
27	DOMËNIA	Vi	PRÖMA DE CARSËMA - Vang. de s. Mat. 4, 1-11, s. Gabriele
28	Lünesc	Vi	s. Oswald, s. Erminia o Hermine

Marces: al 1 a s. Laurenz - ai 15 a s. Linert - ai 21 a Bornech.

FORÀ

Catö, an cunësc bel n pic pü, che sëgn de forà l dé crësc da s'n'anadé valgamia. Da s. Guania, dij-un, che al crësc d'un var dl gial; de forà, diji-un, d'un pas da ciaval. Da duman ciar-el bel de na mes'ora plü adora da finestra ite, y da sëra l vëigh- un sö pur chi crëp na mes'ora plü dî. I iagri ó savëi, che l tas se dejëda sëgn la prüma ota indò, mo al ciara cun un n edl mez davert da büsc de tana fora y cu-nësc avisa, ch'al n'à ciamó jumé nia, spo s'oj-el sö l'atra pert y dorm inant.

Sc'al é detrai n bel dé, pò-n inc udëi les ès joràn fora inc bel de forà, mo èllas vëgn ma fora pur se destrà impü les giames y les ares, spo s'un va-les indò te vascel; èllas sënt, che l'aria è ciamó früstia y spèra.

Inc jënt se stüfa plan, plan, a ste tres te stüa y se praté pro fornel. Ai sënt pö inc, che l'aisciüda i salta ti brac y tles giames y scebgñ che ai sà pa avisa, che l'aisciüda ne n'à degünes presces, ó-i mefo impò lové sö y jì fora a l'aria. Pro na ciasa da paur é'l tres val da fa y purchël se chir-un sëgn val de té laurs, che an n'à nia dl'aurela da fa te d'atres sajuns, sciöche sfëne lëgna, mené coltüra, durturé, sö incér stala y majun. Sanbëgn, cis lunc da ciasa ne pò-n se destaché, i dis é ciamó cürc y dlunch ciamó düt in nëi, mo sot ciasa y te val èrt po-l ester tarëgn.

N laur spezialmënter fajô-n dandaia de forà, aulà ch'an â plü dl'aurela y

baldëza, sëgn é-la bëgn impü atramën-ter, chësc é l maridé. Forà ê dan agn propi araté l mëis da fa noza y impü inc da fa carnescé y da mat, sciöch'an dijô. Purchël ne uress-i pa di magari, che l maridé foss pa ma n spass o na festa da fa da mat. No, no, mia buna jënt, l maridé é na cosa sceria y da punsé sura plü che vigne ater gran af-fare y no pur n n'an, mo pur düta la vita. Sce un o üna childò la stoma mal, spo vëgn-el fora n plü grañ dan, che sce la tampesta maza fora dötes les blâs d'un n'an, o sce les rogossies agravëia tüa campagna, o sce düta tüa stala é infetada, o sce mé de füch te fesc tomé in cëinder ciasa y majun.

Purchël deura sö i edli, tè-t to cié nanter les mans y pënsa sura, denant de dé tüa parora sö dan alté. Control-lëida de vigni vers tüa bela y bona Moidl, to gran tesoro Lois o Sepl y dan dal düt, sce éla o él à impü n dër cristianejimo, no ma ch'al pê, o ch'an fesc ma udëi sëgn pur t'abiné ite, mo che vëgn dal cör y da la cosciëenza, spo dà-i mefo la man col inom de Dì. A düt, chi ch'à l'intenziun de se mëtt sön té trus, i aoduns-e dër bona fortüna y benedisciun y laprò n pü de bun tëmp söl iade.

Da Santa Maria de forà spo é-l dandaia n gran da fa, da sciacaré y paié cun la servitù, che fajô san Blaje. Valgügn jê, d'atri gnê, d'atri indò fajô santù y pal-sâ valgügn dis pur tó sö indò l laur. Sëgn n'é- la plü inscio; servitù da paur è-l pücia o degüna. I tempi se müda.

MERZ

1	Mertesc	Vi	s. Albin	
2	Mercui	Vi	sS .implizio Papa, Quatëmber	
3	Jöbia	Vi	s .Marino, s. Cunigunda	
4	Vëindres	Vi	s. Casimir, s. Alberich, Quatëmber	
5	Sabeda	Vi	s. Oliva Vergine Martire, Quatëmber	
6	DOMËNIA	Vi	SECUNDA DE CARSËMA - Vang. de s. Mat. 17, 1-9 Ss, Perpetua y Felizita Martires, s. Fridolin	⌚
7	Lünesc	Vi	s. Tomesc d'Aquino	⌚
8	Mertesc	Vi	s. Jan de Di	
9	Mercui	Vi	s. Franziska vedua	
10	Jöbia	Vi	40 Martiri de Sebaste	
11	Vëindres	Vi	s. Rosina	
12	Sabeda	Vi	s. Gregorio Papa	
13	DOMËNIA	Vi	TERZA DE CARSËMA - Vang. de s. Lüca 11, 14-28, s. Erich	
14	Lünesc	Vi	s. Metilde, s. Alfred	⌚
15	Mertesc	Vi	s. Clemens Maria Hofbauer	
16	Mercui	Vi	s. Herbert Vësco, s. Abramo	
17	Jöbia	Vi	s. Patrizio Vësco	
18	Vëindres	Vi	s. Cirillo de Gerusalemme, s. Eduard	
19	SABEDA	B	S. OJÖJ - Vang. de s. Mat. 2, 10-21	
20	DOMËNIA	Vi	QUARTA DE CARSËMA - Vang. de s. Jan 6, 1-15, s. Claudia, s. Nicodemo	
21	Lünesc	Vi	s. Benedetto Abate, Patrono primario dl'Europa	
22	Mertesc	Vi	s. Conrad, s. Zacharia Papa	⌚
23	Mercui	Vi	s. Victor, s. Otto	
24	Jöbia	Vi	s. Gabriel Arcangel, s. Berta	
25	VËINDRES	B	s. MARIA ANUNZIATA 1 classe	
26	Sabeda	Vi	s. Eugenia Vergine Martire	
27	DOMËNIA	Vi	PRÖMA DE PASCIUN - Vang. de s. Lüca 8, 46-59, s. Jan Damasceno	
28	Lünesc	Vi	s. Jan Capistrano, s. Angelica	
29	Mertesc	Vi	s. Secondo, s. Bertoldo	⌚
30	Mercui	Vi	s. Amadio, s. Gottlieb	
31	Jöbia	Vi	s. Benjamin, s. Balbina	

Marces: ai 18 a Longega - ai21 a Bornech - ai 31 marcè da Pasca a s. Laurenz.

MERZ

I vedli da zacan dijô: Merz dess pié ite sciöche n liun y jì fora sciöche n agnel. Chësc ó dì: al dess scumencé cun burasches, gunfedé y broja y spo finì cun surëdl bun ciald y aria morjela.

Pur ater, merz è n pic mandl, che se maneja, se destira, s'impunta y prò. Al mëss dejedé les raisc sot te tera a nöia vita, al mëss mëtt in funziun l termosifon sot tera, al mëss mëtt a jì l murin da vënt, pur suflé demez dai prà y ciamp la nëi y chësc fesc-el datra cun tan d'energia, che tèc y lègns vëgn inc portà inmalora. Al mëss pa adoré na granara impü groia, scenó l sorëdl ma su ne foss pa bun de tò demez i dlaciuns y la nëi düra, che taca ciamó impü dlunch, aula che sorëdl y vënt n'i pò nia pro.

Coi vintun dl mëis se avaliëia dé y nöt. An uress dì, ch'ai stritess, cai le la vadagna, mo savun, che la nöt tira col tèmp de sigü la cûrta mëss i la zede al dé, che crësc tres plü y plü. A chësta data dess inc scumencé l'aisciüda, mo savun pò massa, che al n'é nia vëi pur dassën, anzi tan gunot rump-el indò it l'inver cun nëi y fréid. An pò oramai dì, che chilò da nos l'aisciüda vëgn impormó indertüra de jügn y ch'an n'à bria de se cunforté cis, sc'al toma it val bel bé de surëdl plü adora.

Mo merz n'uress pa ma fa pulizia

y bel fora tla natüra, de plü ciamó uress-el porté l'aisciüda y sorëdl tles animes. Dandaia è merz n mëis chit y pinsirùs, aulà che jënt la tulô söl sceario col jiné, col dì corones y jì a dlijia tl tèmp de carsëma. Düta carsëma, ater co les domënies nia. Y Paternostri dijô-n pa plü da dì, che al dé da incó stënt-un a la crëi. Danmisdé gnêl dit corones, domisdé indò da chi che stê te stüa y da sëra ciamó düt adüm. An se stufâ magari n pü, mo degügn ne s'infidâ a dì val de cuntra, y intant chësc portâ fortüna y benedisciun te ciasa. Les confesciuns da Pasca spo fajô l'ultimo laur pur arjigné ca cör y anima pur la festa da Pasca.

Da Sant'Ujöp, l gran sant'inom de tagn de Sepli, Pepi y Sefls, mëss la Posta sbrighé n grüm de lëtres y cherthes, che va dlunch n pü fora pur l monn a saludé y gratuné. Zénza à-l tröp da fa l bun Sant, chit y umil, pur ascuté düt sù devoti nanter i paurs, lauranc ,artejagn, omi de familia y tagn d'atri. Sciöche al é ste porvé te dütes les manieres tla vita, insciö à-l sëgn la potesté de daidé chi che é tles medemes dificultés. Inc Santa Maria de merz vëgn da nos zelebrada sciöche dandaia; an à pò dl'aurela da chësta sajun.

Verscio la fin merz mëtt ciamó fora la lüna nöia. Chësc mëss-el fa, acioche les festes dl'an vais bel do regola, spo disc-el Adio y: „bona Pasca al mëis, che vëgn do”.

AURÌ

1	Véindres	Vi	s. Ugo, s. Emma, i 7 dolurs de s. Maria
2	Sabeda	Vi	s. Francësch de Paola
3	DOMËNIA	Vi	SECUNDA DE PASCIUN o dl'Urì - Pasciun de s. Mat., Richard, Ulpian
4	Lünesc	Vi	s. Isidoro Vësco
5	Mertesc	Vi	s. Vinzenz Ferreri, s. Zeno, s. Irene - Pasciun de s. Merch
6	Mercui	Vi	s. Celestin - Pasciun de s. Lüca [☺]
7	JÖBIA	B	SANTA - s. Hermann
8	VÉINDRES	F	SANC, MORT DE NOSC SIGNUR, PASCIUN DE S. JAN - Walter
9	SABEDA	B	SANTA, BENEDISSIUN DL FÜCH, EXULTET, MESSA SOLENNE
10	DOMËNIA	B	PASCA, RESUREZIUN DE NOSC SIGNUR, ALLELUJA, ALLELUJA - Festa de 1 classe cun Otava de 1 classe - Vang. de s. Merch 16, 1-7
11	LÜNESC	B	DE PASCA 1 classe, nia prezet, s. Leo Papa
12	Mertesc	B	de Pasca 1 classe, s. Zeno Vësco Martire, s. Costantin
13	Mercui	B	do Pasca, s. Ida, s. Ermenegildo Martire [☯]
14	Jöbia	B	do Pasca, s. Giustino Martire, ss. Tiburzio y Valeriano
15	Véindres	B	do Pasca ,s. Lidwina, s. Isidor paur
16	Sabeda	B	do Pasca, s. Bernardette
17	DOMËNIA	B	BLANCIA 1 classe - Vang. de s. Jan 20, 19-31, Anicet, Rudolf
18	Lünesc	b	s. Ursmar
19	Mertesc	b	s. Gerold
20	Mercui	b	s. Hildegunda
21	Jöbia	B	s. Anselmo Vësco
22	Véindres	C	Ss. Sotero y Caio Martiri
23	SABEDA	C	S. CIASCIAN MARTIRE PATRONO PRINCIPALE DLA DIAZÖSE, 1 cl.
24	DOMËNIA	B	2 do Pasca - Vang. de s. Jan 10, 11-16, s. Fidelis Martire Procesciun de s. Ciascian
25	Lünesc	B/Vi	s. Merch Apostel y Evangelista - Procesciun FN
26	Mertesc	C	Ss. Martiri Cleto y Marcellino
27	Mercui	B	s. Pire Canisio
28	Jöbia	B	s. Paul dla Crusc
29	Véindres	C	s. Pire Martire
30	Sabeda	B	S. Catarina da Siena Patrona primaria d'Italia 1 classe

Marces: ai 14 a Longega - ai 15 a La Plì da Fodom - ai 18 a Bornech - ai 28 a Bornech.

AURI

Alleluia! a düt, os bona jënt, aulà che sëis y stëis; ciámó n iade: Alleluia! Savëis purciudi che l mëis d'aurì, inc sc'al n'é nia plü bel y sauri, me plesc impò dër? Purciudi che aurì é l mëis de Pasca. Datrai n iade tom-la bëgn inc ite de merz, mo dainré, purchël resta aurì l mëis dla festa de Pasca cun so Alleluia. Y chësc an é-la propi dër adora tl mëis. Les ciampanes, che é jüdes a Roma pur trëi dis, é indò gñudes zruch plü nöies y frësches, che elles sona y giubilëia pur la val y sö pur munt: Alleluia, Alleluia. Y i orghi, che é bel tan dì grauc y zëenza usc, sura nöt es-i varìs dl düt y ne pò s'un fa assà a soné cun düt i registri: Alleluia, Alleluia! Da les dlijies infurnides a festa vëgn-el y va pur strades y ciases n cianté da festa solenne, ch'al ringhinësc tles animes de düt i cristiagn: Alleluia, Alleluia! Mo aulà tò y no arobé, disc chilò un, la ligrëza? An ne pò mine s'la fa instësc y chël ciámó manco, sc'an é plëgns de mé tl cœur y drucà jö da la crusc.

Mo impò disc-i iö, n pic pü de ligrëza, che scialda cœur y anima, pò viginun impié sö da-it, sc'al ó. Ciareda la ciampaña sön ciampani, inc sce ella é düt l'an ailò tacada sö, aulà che l vënt y burasches la scuriëia zëenza lascé do, aulà che fréid y ciald i salta purmez de dé y de nöt, d'isté y d'inver, inc sce ella à messé soné l'agonia o soné a

ciampaña a martel pur desgrazies y mai de vigni sort, in Pasca s'à-la desmentié düt cant chësc y sona y god cun ligrëza mata pur la Resureziun dl Signur. Ma sce ella à ciafé na burta sfësa da insom cina jö a pè, ailò ne é-la plü bona de soné cun usc ligherzina fina, ailò son-l ma d'aldì na ciampaña vedla, Insciö é-la inc cun jënt. Ma sce n n'anima é sfolada y rota a mez jö dal picié, chësc capis dër de sigü, ailò ne pò-l gnì sö dër la bona vòia y la ligrëza. Mo sce n cristian sta in bones cun Chël Bel Dì, inc sc'al é druché jö da crusc o maraties, impò é-l la speranza y cufidanza cristiana, che lascia gnì altàmo n pü de ligrëza y pesc te süa anima tormentada.

Mo inc sce aurì é l mëis de Pasca, festa dl sorëdl y dla ligrëza dl'anima, de fora fesc-el pa impò, sciöche ella i öga, al é caprizius sciöche n té müt malausé. Can lasc-el udëi n bel sarëgn y t'en cürt po-l fa gnì scür y mené adalherch neuri frëisc y dlacià, sciöch'al foss indò a mez inver. L pauer s'infida impò purchël pur dassën a jì te campagna y rumené y spo mött-el man da aré i ciamp y sumené tles suces ciámó frëides, mo al sà, che düt é stupé pro y n bel dé nasciarà düt al ciald che gnarà.

D'atres gran festes ne tom-el nia chësc an tl'aurì, elles gnarà tl mëis plü cialt de mà. Mo impò gnarà-l plü bel, sc'al é na-ota gnü Pasca cun so curù blanch, che incunda la bona sajun.

1	DOMÈNIA	B	3 do Pasca - S. OJÖP LAURANT 1 classe - Festa Nazionale - Vangel de s. Mat. 13, 54-58
2	Lünesc	B	s. Atanasio Vësco
3	Mertesc	b	Ss. Alexander I Papa, Evenzio Martiri
4	Mercui	B	s. Florian, s. Monica, procesciun de s. Florian
5	Jöbia	B	s. Pio V Papa, s. Iudita, s. Angel
6	Vëindres	B	s. Claudio
7	Sabeda	C	s. Stanislau Vësco
8	DOMÈNIA	B	4 do Pasca - Vangel de s. Jan 16, 5-14
9	Lünesc	B	s. Gregorio Nazianzeno Vësco
10	Mertesc	B	s. Antonino Vësco
11	Mercui	C	Ss. Filipo y Iaco Apostoli Martiri 2 classe
12	Jöbia	C	Ss. Nereo, Achilleo y Pancrazio Mart., s. Doimtila Verg Mart, Flavia
13	Vëindres	B	s. Roberto Bellarmino, s. Emma
14	Sabeda	B	s. Bonifaz Martire
15	DOMÈNIA	B	5 do Pasca - Vangel de s. Jan 16, 23-30, s. Battista, s. Sofia
16	Lünesc	Vi	s. Ubaldo - Procesciun dles Crusc
17	Mertesc	Vi	s. Pasquale - Procesciun dles Crusc, s. Iodoco
18	Mercui	Vi	s. Venanzio Martire - Procesciun dles Crusc - Vöia dl'Assenza - Aniversario dla Consacraziun de nosc Vesco Msgr. Sepl Gargitter
19	JÖBIA	B	L'ASSÈNZA, PALSACRUSC - Vang. de s. Merch 16, 14-20 s Ivo
20	Vëindres	B	s. Bernardino da Siena
21	Sabeda	B	s. Valente, s. Isberga
22	DOMÈNIA	B	dl'Assënza - Vangel de s. Jan 15, 26-27 y 16, 1-14, Rita, Emilio
23	Lünesc	b	s. Giovanna Thuret Vergine
24	Mertesc	b	s. Maria dl'Aiüt, s. Afra da Brescia
25	Mercui	B	s. Gregorio VII Papa, s. Urbano I Papa Martire
26	Jöbia	B	s. Filipo Neir
27	Vëindres	B	s. Beda Vneerabile, s. Giovanni I Papa Martire
28	Sabeda	C	Vöia de Pasca de MÀ, s. Agostin Vësco
29	DOMÈNIA	C	PASCA DE MÀ, ALLELUJA, ALLELUJA - 1 classe cun otava de 1 cl. - Vangel de s. Jan 14, 23-31 - s. Maria Maddalena de Pazzis
30	LÜNESC	C	DE PASCA DE MÀ, nia de prezet, s. Felix, s. Ferdinand de Pasca de MÀ, festa dla Beata Maria Regina
31	Mertesc	C	

Marces: ai 2 a s. Linert - ai 9 a Longega - ai 10/11 a Bornech - ai 15 a Corvara - ai 26 a Pederoa.

Aurì scialdi mol y mà bun frësch,
ti prà y ciamp fesc düt crësc.
Chësc inc d'isté, tö gran sciché, os-
te mo indò se coiné?

Do n inver tan lunch cun nëi y dla-
cia, do les ciatines y brojes, apëna che
l'aisciüda s'lascia n più sinti val dé,
dess la vedla musiga indò jì in-ant:
mol, frëid, frëid, mol. Dér bel giulan de
na té scincunda...

Pur la prüma oress-i ma dì, che n
cil bel brüm y de bì ciüf florìs porta
manco ütl pur nos düc, che l fëgn di
prà y les blás di ciamp. N proverbio
latin disc: Primun vivere et deinde phi-
lisophari, ci che in bun ladin, ó dì a
presciapiüch: imprüma mëss-un na ota
punsé al vire mangé, spo à-n impormó
vöia y tëmp a s'les studié fora dütes
indërtüra. An mëss na ota ciaré de
chël, che an adora pur vire y spo pò-n
punsé a düt l rest. Pur secundo oress-i
dì, che da d'aisciüda la tera à na sëi
grana da spavënt. Inc sce ëlla s'à buiü
ite dui o trëi metri de nëi dligada, da
incö a duman éla bel indò assüta y
spèra sciöche n curan sëch y n terrëgn
sicié fora ne pò mené erba bela vërda
y grassina. Purchël mëss mà daurì sö
tres indò na gran bocia lergia, che al
pois dlutì plöies morjeles y cialdines.

Te nüsc paisc mëss-un, cina do mez
mà, tres ciamó aspeté dis frës-c y da
plöia. Mo purchël n'a-n bria de se tu-
mëi, che l'isté rüves massa terd. Y
sce inc i Sanc frëic pur valgëgn dis i
sofla tl müs al surëdl, plan plan i brüj-
al pa bëgn tan söl spiné, che ai mëss
s'un trà.

Sce an cianta y baia inc tan dl bel
mëis de mà, chilò da nos ne pò-n pa
propri baudié de chësc cis, mo impò
mëss-un i la lascë avarëi, al é mefo
bëgn vöi, che al é n plajëi, sciöche düt
crësc te ciamp, pré y bosch.

Do marcié da Pidrò ald-un bel les
ciampaneles di tirs stlinghinà, i fa-
mëis che maza cun les scuriades y i
vici che cianta dassén indò.

Bel é-l chësc an l mëis de mà pur
ater spezialmënter pur valgünes de bel-
les festes. La bella festa dl'Assënza se
dour impü sö l paraisc plü dl solito.
Spo la gran festa che nos nominun pro-
pi do l mëis „Pasca de mà” cun süa
secunda festa sciöche Nadé y Pasca.
Spo pur solito chilò da nos fesc-un te
chësc mëis la bella festa dla prüma comuniun
di pici, che somëia tagn de pici
angeli blanc da-it y de fora. L mëis de
mà é spo, sciöche vigni an, cunsagré
a la devoziun de nosta uma dl cil. Ëlla
é pö la plü bella flu dl mëis de mà
y düt, ci che é dediché a S. Maria,
mëss ester bun y bel. Purchël pici y
gragn i offrësc ciüf de pre y ciüf dl cör.

JÜGN

1	Mercui	C	s. Angela Merici, s. Fortunato, Quatember
2	Jöbia	C	s. Martiri Marcellino, Pire, Erasmo, Eugenio FN
3	Vëindres	C	s. Oliva, Quatember
4	Sabeda	C	Quatember, s. Francesch Caraccio, s. Werner
5	DOMUNIA	B	FESTA DLA Ss.ma TRINITÉ - Vang. de s. Mat. 28, 18-20 - Walter
6	Lünesc	B	s. Norbert, s. Candida, s. Claudio
7	Mertesc	vë	s. Maria Soubiran, s. Robert Abate
8	Mercui	vë	Vöia dles Antlès, s. Jolanda, s. Severino
9	JÖBIA	B	LES ANTLÈS, PROCESCIUN SOLENNE - Vang. de s. Jan 6, 56-59
10	Vëindres	B	s. Hainrich da Balsan, s. Margherita regina vedua
11	Sabeda	C	s. Barnaba Apostel
12	DOMËNIA	Vë	2 do Pasca de Må - Vang. de s. Lüca 14, 16-24, s. Jan Facundo
13	Lünesc	B	s. Antone da Padoa
14	Mertesc	B	s. Basilio, s. Rosamunda
15	Mercui	vë	s. Vi, s. Germana y Creszenzia Martiri
16	Jöbia	vë	s. Benno, s. Luitgard
17	VËINDRES	B	FESTA DL CÖR DE GEJU 1 classe - s. Gregorio Barb.
18	Sabeda	B	s. Efrem, s. Amando
19	DOMËNIA	B	FESTA DL CÖR DE GEJU' - Vang. de s. Jan 19, 31-37, Iuliana - Procesciun dl Cör de Gejù
20	Lünesc	vë	s. Silverio Papa Martire
21	Mertesc	B	s. Lovije Gonzaga ,Lois - Eleziun de S. S. Papa Paul VI
22	Mercui	B	s. Paulino Vëscò
23	Jöbia	Vi	Vöia de s. Jan Battista, Edeltraud
24	VËINDRES	B	S. JAN BATTISTA, 1 classe
25	Sabeda	B	s. Wilhelm Abate, s. Adelbert
26	DOMËNIA	Vë	4 do Pasca de Må - Vang. de s. Lüca 5, 1-11, s. Vigile Vëscò Mart.
27	Lünesc	vë	s. Ladislau re
28	Mertesc	Vi	Vöia de s. Pire
29	MERCUI	C	S. PIRE Y S. PAUL - Vang. de s. Mat. 16, 13-19
30	Jöbia	C	Commemoraziun de s. Paul - Anv. Incoronaziun de S. S. Papa Paul VI

Marces: ai 4 a Colfoschg - ai 7 a s. Martin de Torr - ai 23 a Longega - ai 25 a Bornech.
 Marces: ai 22 a Bornech.

JÜGN

Sce l'aisciüda do 1 calënder mëtt man bel ai 21 de merz, do la natüra vägn-ëla chilò da nos impormó indertüra te chësc mëis. Verscio la fin dl mëis po-n dì, che ëlla i dà la man a l'isté. De jügn fesc 1 sorëdl impormó sintù süa forza. Rüsc de luminus y cialt jüt-l jö dal cil, destënn fora sura düta la natüra n bel mantel vërd, sfrëia fora col fer lorënt i ultimi tac de nëi sura chi jus fora y jö de chi parëis alc, cösc l fëgn di prà y fesc granel ti spisc di ciamp. Cinamai ti bosc sö pur munt dejëd-l la vita indò dassën, che i pe-ciòs y i lersch vägn plëgns de perles cöcenes, che laghermëia. Mo no ma erba, ciüf y lëgns god sot ai rai dl bel sorëdl, mo inc jënt y tirs sta cun li-grëza a sorëdl y se lascia scialdé.

I vicì, i alegri musicontri dla natüra, sona les vidures, scioroc y fablos te chëllès brüsces, sön chi lëgns, dai tèc y fora pur chi bosc da vigni ora dl dé, mo l plü bel y bun son-i da duman adora. Ai deura sö l bech, sciöch'ai uress mangé l monn, intorsc l col ia y ca, sö y jö, destira les ares y se prô mefo tan dassën, sciöche ai foss te na gran sala da cunzert cun n grüm, che ascuta pro. Inc la jënt n'é nia plü bona da ste tles stües y tles ciamenes, fora mëss-i ala lergia, jogn y vedli, mituns te fascia y mituns da scora, ai salta y se brodora incërch, scraia y cianta, sciöche ai uress salté fora dla pel. La vita nöia paia it düt y dük.

É pò l signur sorëdl instëss 15 o 16 ores a la lergia, da duman da le les cater ciar- el bel sura les pizes plü altes jö, da finestra ite y deura sö i li-sciós di edli ai dormiadli, ch'ai mëss gnì fora dla plüma. Y da sëra dá-l tan dì, che la laa y l nene y sanbëgn i plü pici va ciamó a durmì col sorëdl alt. La lüna s'un pò bëgn dër mal, che in chësta sajun vägn-la parada sön na pert dal sorëdl, ëla striscia ma ia dër bassa sura les munts y ma prësc destüd-la süa linterna y s'un va ia do jö. Mo impé dla lüna väigh-un di cënc té pici lumins, che jora incërch de nöt y i lu-mina l tru a chi che s'à intardivé n pü tröp.

N n'atra prozesciun, che slumina a blanch, cöc y vërd, d'or y d'arjënt, che porta ciandëres, linternes y céri, va pur villes y prà flurìs i prüms dis de jügn, la prozesciun dles Antlés. Al é üna dles plü belles festes dl'an, propri na festa dla bella aisciüda a mez la natüra. Spo vägn-el la festa dl mëis, la festa dl Cör de Gejù, che mëtt luminus y ciald tl cör di cristiagn. Chi che i deura sösö üsc y finestres al sorëdl dl Sacro Cör, pro chisc ne tolara-l mai jö l dé y n'arà mai la nöt o l'inver dlacé. mo dagnora aisciüda plëna de sorëdl bun ciald y luminus.

Spo vägn-el ciamó san Jan de Jügn, aulà che i dis mëtt man a jì jö pert. L mëis finësc spo oramai cun la festa de S. Pir y S. Paul, che é bëgn la ultima dla bella sajun cina a mez agost. Düt finësc sön chësc monn, cis l bel.

MESSÉ-IULI

1	VĒINDRES	C	PREZIOS. SANCH DE NOSC SIGNUR 1 classe	
2	Sabeda	B	Visitaziun de s. Maria, s. Martiniano	[M]
3	DOMÈNIA	Vë	5 do Pasca de Mà - Vang. de s. Mat. 5, 20-24, Ireneo, Mainhard	
4	Lünesc	vë	s. Ulrich Vësco	
5	Mertesc	B	s. Antone Maria Zacharia, s. Filomena	
6	Mercui	vë	s. Maria Goretti, s. Isaia	
7	Jöbia	B	Ss. Cirillo y Metodio Veschi	
8	Vëindres	B	s. Elisabeta regina vedoa	
9	Sabeda	B	s. Veronica	
10	DOMÈNIA	Vë	6 do Pasca de Mà - Vang. de s. Merch 8, 1-9, s. Amalia	
11	Lünesc	vë	s. Pio I Papa Martire, s. Oliva, s. Ciprian	[C]
12	Mertesc	B	s. Giovanni Gaulberto Abate, s. Andrèda Rinn müt M.	
13	Mercui	vë	s. Eugenia	
14	Jöbia	B	s. Bonaventura Vësco, s. Giusto, s. Carolina	
15	Vëindres	B	s. Heinrich imperadù	
16	Sabeda	B	s. Maria dai abiti	
17	DOMÈNIA	Vë	7 do Pasca de Mà - Vang. de s. Mat. 7, 15-21, Alex, Irmgard	
18	Lünesc	B	s. Camillo de Lellis, s. Federico	
19	Mertesc	B	s. Vinzenz de Pauli	[M]
20	Mercui	B	s. Iarone Emiliano, s. Margherita Vergine Martire	
21	Jöbia	B	s. Laurenz da Brindisi	
22	Vëindres	B	s. Maria Maddalena penitente	
23	Sabeda	C	s. Apollinare Vësco Martire	
24	DOMÈNIA	Vë	8 do Pasca de Mà - Vang. de s. Mat. 7, 15-21, s. Cristina	
25	Lünesc	C	s. Iaco Apostel, s. Cristoforo Martire	[D]
26	Mertesc	B	s. Anna	
27	Mercui	vë	s. Pantaleone Martire, s. Gioconda	
28	Jöbia	C	Ss. Nazario y Celso Martiri, s. Victor I Papa Martire	
29	Vëindres	B	s. Marta Vergine, s. Beatrice	
30	Sabeda	B	Ss. Abdon y Sennen Martiri, s. Abele	
31	DOMÈNIA	Vë	9 do Pasca de Mà - Vang de s. Lüca 19, 41-47, s. Inazio da Loiola	

Marces: ai 9 a Bornech.

Ca-ós, mia bona jént, sëgn scumënc el n n'atra musiga. La bella aisciüda, l tëmp da les belles festes, é passé, al é gnü indertüra l'isté y cun ël l laur. An alda i martì, che bat les falc, la falc cianta süa ciantia: siu, siu, fesc-la y an alda i prüms gratuns de fëgn, che drumbla it pur punt de sorara. Da duman adora bel va-n a sié y domisdé cina da sära terd vëgn-el restlé y porté o mené fëgn. Sëgn uress-un mefo bëgn avëi dis y edemes tres bel tëmp y sc'al é bëgn inc dér ciald, an se spaza y se destriga col suiùs dla frunt. An sà, che sc'an à tëmp, ne dess-un aspeté tëmp.

I dis da cian ne pò l paür jì al frësch, sciöche la jént de cité, che chisch dis lascia l romù y l stöp y va ti paisc dles munts a chirì la bona aria, sorëdl y l frësch de nüsc bosc y de nosten munts. Nos sun oramai ausà a udëi y osservé i foresti, che vëgn d'isté y d'inver te nüsc paisc, ch'i ne se fajun plü nia d'infora. Dandaia i dijô-n sciori, y al è inc vëi, purciudi che na-ota è-l ma chi da scioldi y plülera piic, che gnê d'isté, sëgn indere è-l dütes les categories, lauranc, artejagn, impiegati che va al frësch. I mëssun punsé, che la maiù pert se sparagna adüm düt l'agn, ch'ai pois jì 15 dé o trëi edemes a se restabili sües forzes, ch'ai à pordü te chëll es botëghes, fujines scüres y malsanes dles cités. Purchèl è-l da i cunsinti chësc y jì incuntra cun de bunes mñieres y da jént educada, che ai impares y se toles val bona impresciun da

nüsc paisc. Da l'atra pert ne dessun deventé schiavi di foresti y nia se lascé tó nostes usanzes y nostes convinziuns cristianes, che, sanbëgn, ëi porta bëgn scioldi cun ëi, mo inc, sciöche ella é gunot sön chësc monn, inanter l bun y i bogn, n'él inc de chi che ne dà dagnora bun ejempio. Imparun da ëi, ci ch'ai à de bun y s'tignun, ci che nos un y ëi n'à nia, y dan dal düt ne se dodun nia de mostré nostra fede cristiana; arun ma nos l'ütl y laprò l respet da ëi.

Dea che l laur mëna tan chësc mëis, ne n'à la s. Dlijia metü festes ia pur l'edema. Al é bëgn s. Iaco ai 25, aulà ch'al vëgn zelebré l patrozinio tla cüra de Badia — dandaia è-l gran festa — sëgn è-l gunot l gran noto che i tol demez tröp. Spo l dé do è-l s. Anna, festa dles fomenes y festa sön la Crusc, aulà ch'an tégñ ciamó la prozesciun y mëssa ciantada, mo ella à inc lascé do cuntàn, aspet i agn plü da di.

Mo sce l laur é düt dopl te chësc mëis, spo dess jént impò datrai n iade ste sö n momënt dal leur y alzé so pinsir sòpert pur dì giulan a Chël Bel Dî, purciudi che èl è-l che dà surëdl y plöia, l crësc y l maduri. Y chël che pënsa n pü plü inant, ne se cuntentëia pa ma col früt y païamënt terreno. L laur dl'uomo ne n'é pa ciamó païé assá cun munëdes d'or o d'ariënt o ma cun chël tò de pan, ch'an se vadagna vigni dé. Pur chël l bun cristian fesc vigni dé la bona intenziun de lauré pur Chël Bel Dî pur süa anima, pur se davagné l paraisc.

AGOST

1	Lünesc	vê	Ss. Maccabei Fredesc y Martiri	⑩
2	Mertesc	B	s. Alfonso Maria de Liguori Vësco	
3	Mercui	vê	s. Lydia	
4	Jöbia	B	s. Domene Abate, s. Rainer	
5	Vëindres	B	s. Maria da la nëi	
6	Sabeda	B	Trasfigurazion de Nosc Signur 2 cl., s. Ulrike, Sisto	
7	DOMËNIA	Vë	10 do Pasca de Mà - La Porziuncola - Vang. de s. Lüca 18, 9-14, s. Caietan, s. Donato Vësco Martire, s. Mafalda	
8	Lünesc	B	s. Jan Maria Vianney, s. Ciriach Martire	
9	Mertesc	Vi	Vöia de s. Laurenz, s. Romano Martire	⌚
10	Mercui	C	s. Laurenz Martire 2 classe	
11	Jöbia	vê	Ss. Tiburzio y Susanna Martiri	
12	Vëindres	B	s. Chiara o Clara Vergine	
13	Sabeda	B	Ss. Ippolito y s. Ciascian Martiri	
14	DOMËNIA	Vë	11 do Pasca de Mà - Vang. de s. Merch 7, 31-37, s. Eusebio	
15	LÜNESC	B	S. MARIA DAL CIÜF - Vang. de s. Lüca 1, 41-50	
16	Mertesc	B	s. Iachin 2 classe, s. Rocco	⑩
17	Mercui	B	s. Giacinto, s. Rinaldo, s. Emilia	
18	Jöbia	vê	s. Agapito Martire, s. Elena, Rainald	
19	Vëindres	B	s. Jan Eudes	
20	Sabeda	B	s. Bernerd Abate, s. Filibert	
21	DOMËNIA	Vë	12 do Pasca de Mà - Vang. de s. Lüca 10, 23-37, s. Franzisca	
22	Lünesc	B	Festa d'Immac. Cör de Maria 2 classe, s. Hildebrant	
23	Mertesc	B	s. Filipo Benizi, s. Zaccheo	⌚
24	Mercui	C	s. Berto Apostel 2 classe	
25	Jöbia	B	s. Ludwig re, s. Snese Martire	
26	Vëindres	vê	s. Zeferino Papa Martire, s. Alexander	
27	Sabeda	B	s. Ojöp Calasanvio, s. Gebhard	
28	DOMËNIA	Vë	13 do Pasca de Mà - Vang. de s. Lüca 17, 11-19, s. Agostin	
29	Lünesc	C	Martirio de s. Ja nBattista, s. Sabina Martire	
30	Mertesc	B	s. Rosa da Lima, s. Felix Martire	
31	Mercui	B	s. Raimondo Nonnato, s. Abbondio, s. Isabella	⑩

Marces: ai 5 a Bornech.

AGOST

„Iuhui, iuhui”, scraia y ciga I famëi da na cresta a l'atra, sura chi plans y coi fora, y dui, trëi iadi i parëis di crëp intoron respogn: „hui, hui, hui”. Sön munt se lasc-el cighé y cianté l plü bel. Propi pur agost sta-l scrit: Sö a l'alt sön munt, olà ch'al rondenësc... D'agost, aulà che l'isté se tira sö pur munt, n'é-l ingnó tan bel, che sön chi prà a pe di crëp. L sorëdl à burjé fora l'ultimo tach de nëi inc tles fezüres y cianamai la Marmolada, col cié da nëi sön som, mëtt man da suié, che düt regor ma incér ia. Chi ch'an ne pò plü udëi jö al bas, vëig-un sëgn sö pur munt, dlunch plëgn de belles piceres flus dai plü bì curusc y da n bun tof, che degüna profumeria pò i fa do. La regina de dütes les flus de munt é la bella stëra blancia dl'Edelweiß. Plü rara y ria d'arjunje ch'ala é, y plü dì ch'ala florësc. Acioche ëlla ne se dlace nia tla nöt frëida, Chël Bel Dì i à dé n bel mantel blanch de pilicia fina, sciöche degun ater ciüf ne pò porté.

Mai ia pur l'an ne pò-n purchël urté y udëi tan de jënt de vigni sort sö pur munt, che te chësc mëis. An ne ürta pa ma famëis y cajarins cun sü tires, mo spezialmënter inc setusc y tiradüms fora pur chi prà o pro tablé y ciasota, che bindecié lascia aldi val cighe y scraia da n tablé a l'ater. Iagri cun stlop y ruchsoch pos-te urté, che i va do ai ciamurc y nia in'ultima tlap de turis-c cun corda y pichl, che ó i la taché a val parëi o piza érta, aulà ch'an pò plü

saurì se rumpì l'os dl col. Al é bëgn dërt fa sport y arampicades sö pur no-stes Dolomites, mo üna na cosa oress-i ma dì chilò, che an ne dess propi fa belaita cun la vita, l manco ciamó sön les munts, aulà ch'al é bel insciö prigo assà de vigni sort.

Mo no ma prighi pur l corp é-l sö pur munt, inc prighi pur l'anima é-l gunto sö pur munt. Düt é tan bel sau-ber y nët sö pur munt, l'aria é fina, les eghes tan sarënes, i ciüf tan bi inozënc y l cil é tan daimprò, ne dess inc l'an-ima se sinti plü néta, plü bella, plü inozënta, plü dlungia Chël Bel Dì sön munt! An disc: Sön munt n'é-l degun picié; chësc dess urëi dì: sön munt ne dess-el ester degun picié.

L calënder d'agost mëtt bel a mez l mëis la plü gran festa de S. Maria de düt l'an. Pur ëlla é-l inc n jì sön munt, can che s. Maria, acumpagnada da schires de angeli, jê y ruvâ söl plü alt dl cil. Ailò ne n'é-la ma stada alzada söl trono y incoronada regina dl cil y dla tera, mo ëlla ó inc ester la bona uma pur sü fis söla terra, pur i daidé ruvé sö da ëlla n bel dé de sigü. Spo vëgn-el san Berto, che è dandaia n té mez santù a mez l'isté, aulà ch'an jê söla Crusc, dea che al é patrozinio. Purchël tignô-n la prozesiun coi cater Van-geli sciöch'in s. Anna. L dé do spo é-l chi da La Val che fesc la festa de s. Se-nese, prüm patrono dla dlilia.

Cun chëstes festes s'un va plan, plan, agost y cun él inc l gran isté, purci che da s. Berto vëgn-el pur solito les prümes brojes.

SETËMBER

1	Jöbia	vë	s. Egidio Abate, s. Verena, Ss. 12 fredesc Martiri
2	Vëindres	B	s. Stefo re
3	Sabeda	B	s. Pio X Papa, s. Clelia, Marino
4	DOMËNIA	B	FESTA DI S. ANGELI CUSTODI - Vang. de s. Mat. 18, 1-10 - Comemoraziun dla domënia, s. Rosalia, s. Candida, s. Ida
5	Lünesc	B	s. Laurenz Iustiniani Vesco
6	Mertesc	vë	s. Magno Abate
7	Mercui	vë	s. Regina, s. Valeria
8	JÖBIA	B	NASCITA DE S. MARIA 2 classe, s. Adriano Martire
9	Vëindres	vë	s. Corbinian Vesco, s. Gorgonio Martire [C]
10	Sabeda	B	DEDICAZIUN DLA BASILICA CATTEDERALE DA POR-SENU' 1 cl., s. Nicolò
11	DOMËNIA	Vë	15 do Pasca de Må - Vang. de s. Lüca 7, 11-16, Daniel
12	Lünesc	B	Ss.mo Inom de Maria, s. Guido
13	Mertesc	B	s. Notburga Vergine
14	Mercui	C	Esaltazijun dla Santa Crusc 2 classe, s. Irmgard
15	Jöbia	B	7 Dolurs de s. Maria 2 classe, s. Nicodemo Martire
16	Vëindres	C	Ss. Cornelio Papa y Ciprian Vesco Martiri
17	Sabeda	B	Sacres plaies de s. Francesch, s. Hildegard
18	DOMËNIA	Vë	16 do Pasca de Må - Vang. de s. Lüca 14, 1-11, s. Stefania, Irene
19	Lünesc	C	Ss. Gennaro y compagns Martiri
20	Mertesc	vë	s. Eustachio y compagns Martiri
21	Mercui	C	s. Mateo Apostel Evangelista 2 classe, Quatëmber
22	Jöbia	B	s. Tomesc da Villanova Vesco
23	Vëindres	Vi	Quatëmber 2 classe, s. Lino Papa, s. Tecla Martire
24	Sabeda	Vi	Quatëmber 2 classe, s. Maria dla Mercede, s. Rupert
25	DOMËNIA	Vë	17 do Pasca de Må - Vang. de s. Mat. 22, 34-46, Aurelia, Dietrich
26	Lünesc	vë	Ss. Ciprian y Giustina Martiri, s. Egmond
27	Mertesc	C	Ss. Cosma y Damiani Martiri
28	Mercui	C	s. Wenzeslau Duca Martire
29	Jöbia	B	S. MICHIL ARCANGEL 1 classe
30	Vëindres	B	s. Iaaone prô

Marces: ai 12 a Bornech - ai 21 a Al Plan - ai 26 a s. Martin de Torr.

SETËMBER

Al prüm de setëmber, s. Egidio, i dà pa jént da paur na gran importanza. An disc: sciöche l tämp é in s. Egidio, insciö sta-l düt l méis. Iö cherdô in-stéss n pù na ota a chësta regula dl calënder. Al è propi n n'an al prüm de setëmber n bel surëdl da duman cina da sëra. Mo bel l'ater dé fajò-l na burta müsa scüra da fréid, i atri dis do n'él nia da mì, mo peso, y in dé de s. Magnus metô-l man da pluvëi indertüra. Y spo gotâ-le y splijina y pluvô püch o tröp düt l'alton cina s. Martin, sciöche s. Pire ess urü lavé fora dütes sües bots. Impormó do s. Martin les metô-l fora ad assuié. Da chësc pudéis udëi, ch'an ne pò se lascé dl düt sön les regules dl tämp.

Ma pur i püri leoi é s. Egidio n burdé, de sigü. Cun chësc dé va fora pur solito la sconanza dla ciacia y al scumëncia na crüdia persecuziun pur chi püri tirs. Fora pur chi ciamp, prà y bosc ald-un stluptàn y splundran, sciöche an l'ess d'lì de condané a mort düta la familia di leoi. Mo pur fortüna é pa l romù maiù co i fac. Al vëgn pa fat tröp plü büsc tl'aria, che tla pel di leoi y tröc plü leoi mör pa da süa bona, che cun polber y cun chili de plom, zënsa gnanca i storje pulan a val leo. Spo à-n aldi, che n paur à pié n leo vi y l tignô te stala. N iagher ti l cumprâ jö al paur y l fesc taché cun na corda pro la sì d'urt... l leo salta

y l leo s'un spazirëia inmalora.

Sce inc l'isté cun setëmber va a finì y tira tla corda, l iagher mosüra y mosüra, al drüca y n gran bot lassura. La corda impé dl leo é tocada, va in toc tl'alton, altàmo do l calënder ai 23, pur l paur n'él pa cimó dì ne nia ruvé de sturté. Düt l méis à-l feter ciamó tres da laur a la lergia. Ti ciamp vëig-un ciamó tres sujuran o scenó cogoi da cundüsctete majun. Can che l'artigöi é sié y cundiüt ite, spo mëss-un vardé a pascentada y ella ne düra dì, che inc i tirs de munt vëgn adalerch. Sö pur munt é-l oramai l'aria fréida, l'erba cürta y spèra, purchël famëis y bolc cun sü tirs chir l tru verscio ciasa. Y sc'ai vëgn con la gherlanda, spo dà-l ca crafuns bì lunc y grassins cun n got de bun vin. Can che an à n pù ruvé de sturté, spo mëss-un ciamó se spazé a mëtt la siara y l furmënt da d'alton, che düt pois ciamó nasce, sc'an n'ó lascé a plü terd, aulà ch'an ara y sumëna, can ch'al llacia te terra.

Setëmber é l méis di Angeli custodi; la festa fesc-un pur solito la prüma dumënia de setëmber. Ailò é-l inc la festa di jogn. Ai dess se recurdé, che l'Angel custode vëgn dagnora rapresen té sciöche n bel jon, che mëna n pic müt y l defén da la bisca, che ó i peté l tosser; o l dëida sura n punt alt ia. Sce nos punsess-un dagnora, cun ci paziënza y fistide i angeli s'acumpagna pur la vita, se recurdess-un bëgn plü gunot di perié y onuré.

OTOBÉR

1	Sabeda	B	s. Remigio s. Ghilbert
2	DOMËNIA	Ve	18 do Pasca de Må - Vang. de s. Mat. 18, 1-8, domënia dal Rosare, ss. Angeli Custodi
3	Lünesc	B	s. Taresia dal Gambin Gejù
4	Mertesc	B	S. FRANCÈSCH D'ASSISI Patrono Prim. d'Italia 1cl.
5	Mercui	vë	s. Placido y compagns Martiri
6	Jöbia	B	s. Bruno, s. Magno
7	Vëindres	B	s. Maria dal Rosare 2 classe, s. Merch Papa
8	Sabeda	B	s. Brighida vedoa, s. Sergio Martire
9	DOMËNIA	Vë	19 do Pasca de Må - Vang. de s. Mat. 9, 1-8, s. Jan Leoniard, Dionisio
10	Lünesc	B	s. Francèsch Borgia
11	Mertesc	B	Maternità de s. Maria 2 classe, s. Alma
12	Mercui	vë	s. Serafin
13	Jöbia	B	s. Eduard re
14	Vëindres	C	s. Callisto Papa Martire, s. Fortunata
15	Sabeda	B	s. Taresia, s. Aurelia
16	DOMËNIA	B	FESTA DLA DEDICAZIUN DLES DLIJIES 1 classe - Vang. de s. Lüca 19, 1-10, s. Hedwig
17	Lünesc	B	s. Margherita Maria Alacoque
18	Mertesc	C	s. Lüca Apostel Evangelista 2 classe, s. Renato
19	Mercui	B	s. Pire de Alcantara
20	Jöbia	B	s. Jan Canzio, s. Irene, s. Artur
21	Vëindres	vë	s. Ilarione Abate, s. Ursula Martire
22	Sabeda	B	s. Ulbertha, s. Melania
23	DOMËNIA	Vë	21 do Pasca de Må - Vang. de s. Mat. 18, 23-35, s. Antone Maria Claret
24	Lünesc	B	s. Rafael Arcangel, s. Settimo
25	Mertesc	vë	ss. Crisant y Daria Martiri
26	Mercui	vë	s. Evaristo Papa Martire
27	Jöbia	vë	s. Ivo
28	Vëindres	C	Ss. Scimun y Jüda Thaddeus Apostoli 2 classe
29	Sabeda	B	s. Narcisio, s. Hermelinde
30	DOMËNIA	B	FESTA DE CRISTO RE 1 classe - Vang. de s. Jan 18, 33-37, Gerhard, Germano
31	Lünesc	vë	Vöia de Gnisant, s. Wolfgang, s. Alfonjo Rodriguez

Marces: ai 4 a s. Linert - ai 7 a s. Lauronz - ai 17 a Longega - ai 24 a Pederoa - ai 26/27
a s. Scimun.

OTOBER

Da d'alton y d'inver ne pò-n la tignì col sorëdl a luvé y a jì a durmì. Da sëra vëgn-el bel adora scûr y jì a durmì n'ó-n néine ciámó, purchël sta-n dûc adûm te stüa a s'la cunté. Bëgn, cunta, cunta, braia unta, disc Bepo y Stefo! Spo mëtt-i mefo man, sc'i sëis tan curiusc.

Al è na ota, al fô na ota plü da dì na mëda zota, che stê plü de mec dis te dlilia a patroné. So vijin la damanâ n iade, sce ëlla ne se stufâ a ste tan dì tres te dlilia. Stufé? mina la picia vedla, I plü bel me sa-l a ste te dlilia. Chilò é-l Chël Bel Dî y aulà ch'al é chël, é-l süa uma, santa Maria. Cun chisc à-i dagnora tan da baié, ch'i ne me stufass mai. Can che iö à zëenza massa frëid, te dlilia me sciald-i indò ite. Sce iö à la meseria de düt, te dlilia ciaf-i tre sval de scinché y l temp plü lunch sön chësc monn me tignarà-i dagnora sö te dlilia. No propi da-it te dlilia, mo defora atira lungia, ailò dorm-i mi sonn cina al dé dl giudize. Aulà ch'an é da ciasa sta-n l plü gion, te dlilia suns-i iö da ciasa sanbëgn. Nüsc vedli tignô pa düt sön süa dlilia. N té vedl da zacan dijô: nosta dlilia vél cënt iadi de flü che mia bercia frada, y la dlilia é tan bëgn mia che dl gran patrun dla Curt o dl'umbolt o dl curat. Les plü beles coses à-i iö udü y aldi te dlilia. Sce nosta dlilia ne stess nia plü, spo m'incherscess-l da

spavënt sön chësc monn, i n'ess plü degüna ligrëza da vire.

Aulà ó-la mo jì a finì chësta storia dla dlilia? Udëis, a mez otober tom-el pur solito la segra dles dlilies cun chël Vangel de Zaccheo sön chël lëgn; la gran segra de dûc, sciöch'an disc. Són ciampànì mëna l vënt la bandira, les ciampanes lascia aldi so sonn pur munts y vals, i orghi fesc jì dûc sü registri, la dlilia instëssa infurnida a festa cun sü uffizi descëda la ligrëza tl cör de düta la jënt vistida da festa.

Mo sanbëgn la ligrëza dla segra dess imprüma ste tl cör, mo pur ater atira de sot é-l l magun y chël ó inc avëi süa pert. Y chël dess-el inc avëi y al l'à pa inc. Can che chi da dlilia va a ciasa do uffizi, spo i aspet-el na mësa teniùda sö y imbastida sö da segra sciöch'al alda. Jopa da cier y liagnes, rost cun riji o soni arrestìs y de vigni sort de vërd laprò, torta y canifli da mil y mai ne sona bozes de vin tan granes incér mësa che in la segra. „Bun pro, bun pro a dûc, chi ch'é chilò”.

Dandaia è-la bëgn impü atramënter pro mësa da segra. Al è plü da farina y d'arestì, sëgn é-l plü da cier y de dûc, ci che é da mì, dijarëis os instësc.

Otober é inc l mëis dl Rosar de nostra una s. Maria. De bì ciüf ne n'él plü dér da i ofrì sëgn. Mo sce os, impè de ciüf, i ofrìs na bella corona de röses spirituales, i fajéis la ligrëza diesc iadi plü grana, che sce i scincasses inc cënt gherlandes dles plü belles röses.

NOVEMBER

1	MERTESC	B	GNISANT - Vang. de s. Mat. 5, 1-12
2	MERCUI	F	COMEMORAZIUN DE DUC I DEFUNTI 1 classe
3	Jöbia	vë	s .Hubert
4	Vëindres	B	s. Carlo Borromeo, s. Vitale y Agricola Martiri, FN
5	Sabeda	B	s. Zacharia, s. Elisabeta, s. Riliques di Sanc C
6	DOMËNIA	Vë	23 do Pasca de Må - Vang. de s. Mat. 9, 18-26, s. Linert
7	Lünesc	vë	s. Angeli, s. Ernst
8	Mertesc	vë	Ss. 4 Coronà Martiri, s. Gottfrid
9	Mercui	B	Dedicaziuun dl'Arcizasilica dl Ss.mo Salvatur 2 classe
10	Jöbia	B	s. André Avellino
11	Vëindres	B	s. Martin Vëscò de Tours
12	Sabeda	B	s. Martin Papa, s. Emilio, s. Cunibert
13	DOMËNIA	Vë	24 do Pasca de Må - Vang. de s. Mat. 13, 31-35, s. Didaco
14	Lünesc	C	Iosafat Vesco Martire, s. Veneranda, s. Alberich
15	Mertesc	B	s. Albert L Gran Vëscò, s. Leopold
16	Mercui	B	s. Gertrud Vergine
17	Jöbia	B	s. Gregorio Taumaturgo Vëscò, s. Florino
18	Vëindres	B	Dedic. dles Basiliches de s. Pire y s. Paul, s. Hilda, s. Otto
19	Sabeda	B	s. Elisabeta vedoa
20	DOMËNIA	Vë	Ultima domënia do Pasca de Må - Vang. de s. Mat. 24, 15-35, s. Felix
21	Lünesc	B	Presentaziun de s. Maria, s. Colombano
22	Mertesc	C	s. Zezilia Vergine Martire
23	Mercui	C	s. Clemente Papa Martire, s. Felicita
24	Jöbia	B	s. Jan dla Crusc, s. Crisogono, s. Erminia
25	Vëindres	C	s. Catarina Vergine Martire
26	Sabeda	B	s. Silvester Abate, s. Pire Martire d'Alessandria
27	DOMËNIA	Vi	PRÖMA D'ADVÈNT 1 classe - Vang. de s. Lüca 21, 25-33, s. Virgilio
28	Lünesc	Vi	Rorate, s. Günter, s. Iaco dla Marca
29	Mertesc	Vi	Rorate, s. Saturnino Vëscò Martire
30	Mercui	C	Rorate, s. André Apostel Martire 2 classe, s. Iustina

Marces: ai 8 a s. Martin de Torr - ai 10 a s. Lauronz - ai 18 a Bornech.

NOVEMBER

Ci s'a pa fat l novëmber, ch'i i ciarëis cun na té müsa? No nos, dijëise, i ciarun burt, mo él se ciara insciö a nos. Mo l pür mëis n'impò pa bel nëtnia, ch'al é ruvé tan terd, che l dé é tan cürt l sorëdl tan feter püre y l cil tan da niui y les vals tan da ciarüsc. Can ch'al é de té dis scürs, moi y frëic, un indò l'ater, spo ne fajess pa inc os na burta müsa. Pur ater, datrai pò-la suzede, che novëmber se scinca ciamó n plü o manco lunch isté dles vedles; ailò pò-l ciamó s'la rì, nia magari tan dassën y da la bona sciöch'n té jon spinsiré, mo bel chit y sauri sciöch n té berba dér da urëi bun. Insciö pò-l ciamó se depenje dér de belles pitüres fora pur chi rogns, te chëllès brüscs y sön chi lëgns cun i curusc ghel, cöce, ros sciür y dlunch inanter ite bel vërd ciamó. Pur depenje val de té ó-l pa bëgn ester n brau artist y no ma n té smardacé sciöch'an fesc do la moda nöia.

Ch'al i vëgn ma insciö les legremes jó pur l müs a novëmber, ne pò-n pa s'un fa de morvöia; pitesses pò os inc da chësta sajun plü co zëenza ia pur l'an. Novëmber é l mëis dles animes y al se recorda indò plü che d'atri mëisc üsc defonti, sciöche ai viô y baiâ, sciöche ai laurâ y stëntâ; al se recorda inc, ci che os n'i ëis nia fat ai morc y che sëgn uresses i fa, mo ne podëis nia plü. Mo udëis, ch'i podesses impò ciamó fa trop pur ëi, sc'i uresses. Aldide ma!

Novëmber n'é nia ma l mëis dles püres animes, al é inc l mëis dla püra

jënt. Da tröc agn incà él la unsanza nanter i cristiagn, propi te chësc mëis, de fa plü limojina y daidé i püri, che é tla meseria y à de bujëgn.

Sc'i fajëis limojina y dl bëgn in suffragio dles animes, spo i purtëis n toch plü gran aiüt, che sc'i purtëis i ciüf plü bì y ciers sura les fosses di morc. Propi tl mëis de novëmber tom-el les festes de dui sanc, che é metüs a ejemplo dla ciarité y misericordia verscio i püri. Al é chisc santa Lisabetta y san Martin. S. Lisabetta, regina ricca, à dé ia düt cant, ci che ella à erpé da so om, ai püri y abandonà, tan da deventé ella instëssa püra dl düt y ciamó la prò messâ-la n'un ste fora de ries pur chësc. De S. Martin saveïs pò instësc, che él n dé d'inver à despartì so mantel in dues pertes y ti l'à dé a n pür, che è Chél Bel Dî instëss. Mo n'natra storia de s. Martin ne saveïs nia magari, mo pur osta curiosité ó-i s'la cunté ciamó chilò.

Pur chësta süa bona opera y d'autres belles virtus é-l gnu tan conosciü y onoré, ch'an urô l fa vësco de Tour tla Francia. Da chësc unur se tumôle y purchël s'èl ascogni te na stala dles alcies. Chëstes saveïs bëgn sciöch'elles fesc, elles snotternëia y scraia tan dassën, che elles l'à imbanì. Al é ste ciafé sö y al é deventé vësco. Purchël s. Martin vëgn gunot fat jó cun n n'alcia jó dai pisc, y in san Martin gnêl gunot porté n rost d'alcia sön mësa da misdé. Sce chësta storia ne foss nia verité, n bun rost d'alcia foss pa bëgn impò bun da mangé, y insciö mëss'i spo la ruvé.

DEZEMBER

1	Jöbia	Vi	Rorate, s. Eligio	
2	Vëindres	C	Rorate, s. Bibiana Vergine Martire	
3	Sabeda	B	Rorate, s. Francësch Xaverio	
4	DOMËNIA	Vi	SECUNDA D'ADVËNT - Vang. de s. Mat. 11, 2-10, s. Berbora Martire	
5	Lünesc	Vi	Rorate, s. Saba Abate, s. Hartwig	⌚
6	Mertesc	B	Rorate, s. Micorà Vësco, s. Livia	
7	Mercui	B	Rorate, s. Ambrosio Vësco, ja i un	
8	JÖBIA	B	L'IMMACOLATA 1 classe - Vang. de s. Lüca 1, 26-28	
9	Vëindres	Vi	Rorate, s. Valeria, s. Leocadia	
10	Sabeda	Vi	Rorate, s. Melchiade Papa Martire	
11	DOMËNIA	Vi	TERZA D'ADVËNT - Vang. de s. Jan 1, 19-28, s. Damaso Papa, Daniel	
12	Lünesc	B	s. Hartmann Vësco da Porsenò, s. Amalia, Rosalinda	
13	Mertesc	C	Rorate, s. Luzia Vergine Martire	[⊗]
14	Mercui	Vi	Rorate, s. Ottilia, s. Alfred, Quatëmber 2 classe	
15	Jöbia	Vi	Rorate, Quatëmber, s. Cristina, s. Rainhold	
16	Vëindres	Vi	Rorate, Quatëmber, s. Eusebio Vësco Martire, Adelhaid, Ada, Albina	
17	Sabeda	Vi	Rorate, Quatëmber, s. Lazzaro	
18	DUMËNIA	Vi	QUARTA D'ADVËNT - Vang. de s. Lüca 3,1-6, Wunibald, Gratian	
19	Lünesc	Vi	Rorate, s. Tea, s. Fausta	⌚
20	Martesc	Vi	Rorate, s. Cristian, s. Gottlieb	
21	Mercui	C	Rorate, s. Tomesc Apostel	
22	Jöbia	Vi	Rorate, s. Zeno, s. Flavia	
23	Vëindres	Vi	Rorate, s. Victoria - ja i ù n	
24	Sabeda	Vi	Vöia de Nadè 1 classe , s. Adamo y s. Eva, s. Adele	
25	DOMËNIA	B	NADÈ - Vang. de s. Lüca 2, 1-14, s. Anastasia Martire	
26	LÜNESCI	C	S. STEFO MARTIRE, nia de prezet	
27	Mertesc	B	s. Jan Apostel y Evangelista	
28	Mercui	C	s. Fantolini Martiri	[⊗]
29	Jöbia	B	s. Tomesc Vësco Martire, s. Davide	
30	Vëindres	B	s. Rainer, s. Irma	
31	Sabeda	B	s. Silvester Papa, s. Balduin - Te Deum de ringraziament	

DEZEMBER

Y sëgn suns rovà pro l'ultimo mëis d'an. Mo sc'al é inc l'ultimo, ne pò-n pa purchël dì ch'al sides inc l plü stlet. Valgüñ ó se tó a dì, che dezember é un di plü bì mëisc. Can che l'inver toma it sciöch'al alda, spo porta nüsc païsc de munt na iesta tan bella sau bra, sciöche te degun ater mëis ia pur l'an. Da pè cina sön som na bella iesta blancia curida de mille y mille perles, che tl surëdl slumina in tagn de cu rusc. Mai ne vëig-un tan de stères tl cil bel brüm y mai ne slumin-ëllas tan bel che da chësta sajun dl'inver. Y can che la lüna mëna jö so luminus, düta la natüra é sciöche depënta a vërd-brüm. Les munts va sö, sö altes y pê de toché l cil.

Düc à n pü süa ligrëza cun l mëis de dezember. Sanbëgn imprüma dagnora i mituns. Bel da san Micorà mëtt-i man de zapuré y n'é nia bogn de dé tria, cina ch'al vëgn da sëda l vësco cun la berba blancia y la maza da üsc ite a udëi sc'ai é bégn sta prosc o val un inc mano. In cajo foss-el pa bëgn chël fosch, che aspetass fora dan porta col cestun. Do che i prosc à ciafé val scin cunda da san Micorà y i rì n'é propi sta portà demez, s'un va pa düc cun ténc a durmì, magari sumëi-un ciamó de nöt de chësc.

Sanbëgn, pici y gragn ciafa sö n plü gran divertimënt cun les liöses y i schi. Sön vigni tru y sö pur vigni èrt vëig-un mituns che s'araita, toma y scraia. Dlunch vëig-un mituns y gragn, che ro-

da coi schi söles sciabes y flizenëia jö pur pares értes. Y chësc jarà insciö inant cudi, cina che la nëi é bona y sfarinosa. Plü sauri se sta pa spo jënt plü atëmpada tles stües bones cialdes, aulà ch'an pastelnëia de vigni sort, cuncia y cusc y fesc da nü pur ciasa y majun y stala. Nia pur in'ultima spo arjign'un ca y mëtt-un adüm n pü düt pur la festa de Nadé, che vëgn.

Y sëgn metede averda, ch'i se dij-i pa val da nü! L'an à 365 dis y na nöt. Co pa chësc? Düta la jënt indertüra y che é ausada a tignì ordine, va da sëra a dërt'ora a durmì y dorm düta nöt cina da duman, che ai se dejëda. Ma üna na nöt sora, la nöt de Nadé, é düc muntri, pici y gragn, mituns y vedli. In chëla nöt n'é-l degügn, che pënsa al durmì, düc büsia y é plëgns de vita, sciöch'al foss la grana dé. Pur se spli ghé ciamó da mi la cosa, disc-i inc chësc: Vigni dé dl'an é-l na festa d'un sant y insciö uns 365 dis sanc purdërt; mo nöt santa é-l ma üna y chësta é plü bella, santa y luminosa, che la plü gran festa dl dé. Da baié dles ligrëzes y dles belles usanzes dla festa de Nadé, pò-i me sparagné. I la conescëis pò dér bëgn y la sintis bel danfora assà.

Do che l'an, tl'ultimo ciamó, s'à scinché na gran ligrëza tl cör, mët-l man de fa l poch, spo dij-el ciamó aro veder in san Salvester y finalmënter s'un va-l da üsc fora l'an vedl col sach söl spiné.

Y nos aspetun cun n pü de fistide l'an nü, che iö s'aod'i bun y benedì da Dî.

Salüç a düt i Ladins

Chilò é-l indò l calënder ladin y chësta ota à-l inom „Calënder ladin 1966”.

Zënza é-l ciámó bel l medemo, ater co ch'al é gnü plü vedl y al à impü n'ater guant, mo al n'é pa chë gran desfarenzia. Plü vedl é-l gnü y inc corsciü. Da gnì vedli n'é-l nia rî, sc'an ne mör da pici. Dl calënder ladin uress-un, ch'al gniss tan vedl co Metusalem, o almanco tan vedl co l plü vedl badiot.

Nosc calënder va bel dì su... propri dèr saurì, n'oress-i pa dì... sun pa bëgn oramai na desëna, ch'i l daidum zapuré inant. Forza de jì tres plü y plü ti agn, vëgn-el inc tres plü cier; al ó avëi tres n maiù guant y inc vign'an n nü. Mo cun düt chësc, ó-l impò fa ligrëza a chi che l mëna y a diic i atri ladins.

Cun düt ch'al é ciámó scialdi jon, l calënder ladin, ó-l se tó a i cuntë dant n grüm de coses ai Ladins; coses plü o manco d'ütl pur la vita, coses da rì y inc de doreja. A gragn y pici oreß-el indò ester bun amich, ch'oress acumpagné düt i Ladins fora pur düt l'an 1966, dal bel y bur tëmp, da plöia y surëdl, tles crusc y tribulaziuns y sanbëgn inc can ch'ara va bun. Les ligrëzes oreß-el i fa a düt maius y les crusc mëindres. Te vigni stüa di Ladins oreß-el avëi so post, olà ch'an s'l recorda y olà ch'al é saurì da tó ca.

Inc sura i cunfins ia va-le a chrì i Ladins, che é tl foresto y che pënsa a ciasa y sint l'incherscemun do l païsc dl pere y dla uma.

Finamai a jënt d'atri lingac ó-l i fa impü d'aurela cûrta. Mo imprüma de düt i sta a cör sü Ladins a ciasa y sura düt l monn.

Chël no n'ëis pa bria de miné, che l calënder ladin side chël gran ricun. No, no, al à madér tan, ch'al é bun da la stracé inant y fa la curëta; de plü n'à-l nia y de plü n'ador-el nia. A düt, chi che l dëida, i dij-el n bel fort dilan.



Mo plü a cör i sta-l a vël de i fa dl bëgn ai Ladins, de i daidé mantignì l bel lingaz tles valades y families ladines.

Purchël i port-el i plü bì saliic a vignun y a düt

y sanbëgn s'aod-el düt l bun pur l'an 1966,
fortüna y benedisciun te vigni piz y ciantun,
sanité y ligrëza, cuntentëza y pesc,
plöia can ch'an l'adora y bel tëmp
ciamó de plü,
y sura düt chësc la benedisciun de Dì.
I Calënder ladin
1966



L'aiscīðdā.

Regules dl Tëmp

AURI'.

Sc'al nëi d'aurì,
i prà s'la rì.
Sc'al é da san Iorз la siara tan alta,
ché n corf pò s'ascogne
la-ite, spo dà-l ca tröpa blaa.

MA.

L mëis de mà frëid y mol,
implësc al paür sach y fol.
Sciöch'al é da san Urban (25),
pur trëi edemes l'aràn.

I sanc dal frëid ne sta nia for,a
mo no ch'ai fej-i pa gran pora.

JÜGN.

Da san Medardo (8) plöia,
pur caranta dis la möia.
Dan san Jan (24) do plöia prëia,
do san Jan le pauer siëia.
Ton-el de jügn demestrù,
la blaa crësc con saù.

Dic y fac.

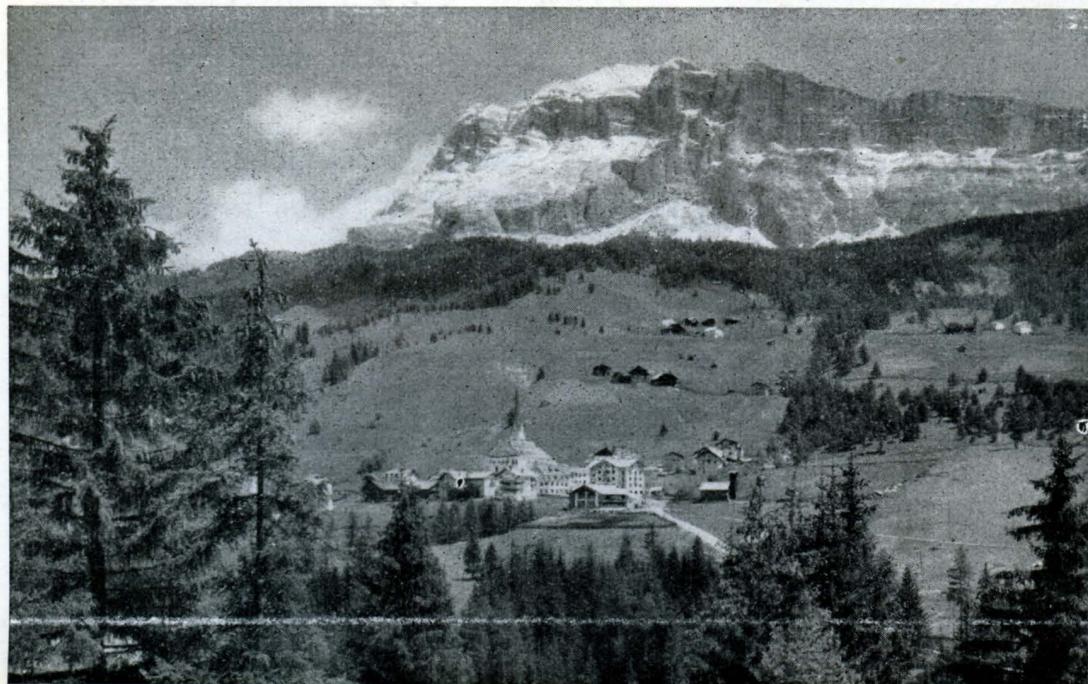
Recorde-te, che can che un à l viz de dì :
„An disc”, spo min-el dagnora se in-
stëss.
N fol soflé sö n'à n gran pëis.
Püc sa, tan ch'an mëss savëi, pur savëi,
ch'an sa püch.

San Linert de Badia

La popolaziun dla val Badia intène dì cun la parora „BADIA” la localité de „S. LINERT”, ch’è origine da la dedica dla dlijia dailò a S. Linert y a S. Iaco. Scé S. Linert é veraméntr l dar inom de chësc païsc, s’è impò mantignì da vedlaméntr incà l’usanza, de ti dì „BADIA”. Insciö, ji a Badia ó di, ji a S. Linert; l marcé de Badia é chël de S. Linert y pur segra de Badia, intën-en chëla de S. Linert.

La parora „BADIA” significhëia „la abbazia o badia” de n convënt, na convivëenza de religiosi, che vire sot „l’abbate”. Tl cajo dla val Badia se trat-el dl convënt de Ciastelbadia (Suneburg-

Saunapurk-Sühneburg-Sonnenburg-cia-stel dla penitënza, dl sorëdl), ché l grof de Puster, Volcold, à dè in scincunda ales monies Benedettines. L documënt de scincunda é dl'an 1018 y nominaia ince cun prezijiun les teres te chësta valada, ché ti vëgn dades laprò al’abbazia; „Badia” o di düt cant (teres, eghes, tirz, jënt) ci ch’apartëgn all’abbazia. L comun, nominé al dé da incö BADIA, fô incina al 1785 propriété de Ciastelbadia, olach la nobla y reverenda sciura Badessa fô la patrona assoluta. A chësc comun fajò pert, insciöch’al dé da incö: S. Linert de Badia, La Ila de Badia y S. Ciascian de Badia.



S. Linert de Badia cun Sas dla Crusc

L comun de Badia se slergia fora tra la ciadëna de Sass dala Crusc, de La Varella y de Gherdenacia y va da Rü de Comun de Inzija incina al Punt da Bos, sot Pescosta. Sön chësc teritorio é-l i mesc y les ciases dles trëi fraziuns destenüdes fora, gonot ores dalunc dal

Te Badia fô-l purater 4 mesc, ch fô sot ala signoria dl vësco dl ciatel d'Andrac da Fodom, ché messâ dailò paié 1 fit y dè jö 1 diejo. Chisc fô: Gruepa (Adan), Craciorara, Poslalz y Cianins. Tl cataster de Maria Teresa n icaf-en 92 mesc, ché rüva spo a 95



S. Linert cun Pedraces

zentro dl païsc. L'estenjiun, adüm cun les mutns da bestiam, é de kmq 83 de largüra; de chisc é-l kmq 30 de bosch, kmq 41 de pastüres, kmq 9 de pra y kmq 3 de ciamp. Al dé da incö, i ciamp é gnüs in gran pert impradis, sides pur l püch rendimënt, ché pur l gran laur ch'ëi tol, o pur la pücia jënt, ch se dedicaia ciamò al „laur da paür”.

„BADIA” vëgn nominada ufizialméntr pur la prüma ota tl urbar de Suneburg l'an 1325 cun „Aptai”. Chilò é-l nominé 76 mesc y te chél plö vedl dl'an 1296 (1 plö vedl) 3 mesc de manco, ch'à da dè jö 1 „diejo” al convënt.

dal dé da incö. Dal 1840 inant n'é-l ruvë demez 6 mesc: Colcuch, Costadedoi, Valgiarai de Sura, Peciài, Zija y Valacia; atri 9 é ruvà pro: Pontac, Ploten, Sotler, Laioja, Ciasta, Lamüda, Dojù, Sborz y Varentin. Tl vedl urbar latin dl 1296 vëgn-el specifiché pro valgëgn mesc: „Munt da bisces” (Sotgherdëna, Ciampidel); „Armentara o mesc de ciajara” (Plan, Cianins, Fossè, Verda, Pares, Sotvalgiarai, Coz). Tl urbar tödësch dl 1325 sta-l pur chëstes denominaziuns „Svaihove o vihhove” - Schweighof o Küchenmaierhof.



¶La dlijia da s. Linert.

Les düs parores „Badia - Abtei” é gönüdes scrites te diversci documënc incina al dé da incö in diversces formes. Dl 1325 ciaf-en scrit „Aptai” y „Aptay”; dl 1331 „Abbacia”, dl 1347 „Badia”, do l 1412 „Abtei” o „Auf der Abtei” y „La-badia”; dal 1831 inant „ABTEI - BADIA”.

LA DLIJIA DLA CURA Y DL DECANAT

La dlijia a Badia vëgn nominada la prüma ota te n documënt dl 1296; l'an 1347 y 1379 vëgn-el conzedü indulgiënzes ala dlijia de S. Iaco y de S. Linert (Lienhard) zu Abbazeia; la cortina fô bel ilaota ilò dan dal 1379. Purater, dan dal 1449 ne fô-l degun pro. Impermò



La dlijia da S. Linert da-ite

cun chësc an gnê-l metü sö la curazia cun n curat, ch'à la cüra d'animes de düta l'alta val Badia (S. Linert, S. Ciascian, La Ilà, Corvara y La Val) y s'à destachè insciö dala „dlijia uma” de La Pli de Marò. L'an 1891 gnê inalzada la cüra a parrocchia y l'an 1939 a decanat dla val Badia.

La bela dlijia barocca dal dé da incö é stada fabricada sö inciar la vedla dlijia ia l'an 1776-78, sön desëgn dl'architect Penz, dal maestr muradù y stu cadù Franz Singer da Götzens. La dlijia de „stil Penz” à 3 cupoles y é ricaméntr inifornide cun laurz de „stucco” de gran abilité, ch'é bëgn conservà y bel indo-

rà. La dlijia é gönüda depönta dal'artist Franz Günther de Augsburg; l so retrat âl él instëss depönt, adüm a süa fomeña de Costa de Badia, tla cupola da mez. So laur à costè 8650 rainesc y chël da muradù 8.000.

Les cupoles raprejentaia: „Gesù l'amico di mituns” - „La gloria de S. Linert” - „La vera cuntra i Tùrc sot la protezjuni de S. Iaco da Compostella a ciaval”. I 4 medaliuns dla priüma cupola raprejentaia episodi dla vita de Gejù y chi dla secunda les 4 virtus cardinales.

La desura fô zacan partida in düs pertes: I post di omi y l post di cintarins cun i orghi. L'an 1906 gnê-l metü sö i orghi pneumatici, ch'adorâ cun i cinatarins düta la lerch dla desura. I orghi dal dé da incö funzionais electric, à 23 registri, düs tastieres y é sta arjignà l'an 1963 pur intresciamént dl degan siur Pire Rubatscher.

Valgünes statues sön 1 gran altè y les staziuns é gönüdes fora dla man de bogn artis-c.

Dla vedla dlijia é-l ciamò restè l ciampani dal têt a forma de piramide ottagonale, ché lascia punsè al medemo stil gotico dla vedla dlijia. Les 5 ciampanes é dla fujina Cavadini de Verona, in sostituziun dles atre 5, ché messâ gni da des jö l'an de vera 1917; èles funzionai electric.

La gauja pur fa na dlijia nöia te chi agn, ne va chirida tl continvo aumënt dla popolaziun o tla stleta fabrica dla vedla dlijia, mo tles condiziuns dla storia dl 18. secolo. L liberalismo de chël secolo y les ides reformistiches di regnanc, à ince influenzè l'imparadù dl'Austria, Ujöp II., ch'a regné dal 1780 al 1790. La vedla dlijia à cotagn de scioldi y ince la dlijia dala Crusc. An se temô, ché l stato i toless chësc patrimonio y la popolaziun à punsè de l'adorè pur costruì na dlijia nöia, plö grana y plö bela. Chësc fô purater bel suzedü denant ché Ujöp II. dventess imparadù, mo an à bel scomencè sot l regno dl'imparadassa Maria Terejia, ch'a duré dal 1740 al 1780, a secularisé val convënc y dlijies y de tra ite l pa-

trimonio dles dlijies, pur ti le dè ad atres istituziuns.

L SANTUARIO DA LA CRUSC

Pro S. Linert ald-el ince la picera dlijia dl santuario da la Crusc, al pé dl Sass dala Crusc, ché rüva a 2045 m. d'altëza; èla é 1 ora y 1/2 da inciarà dala dlijia dl païsc.

Do la legenda fô-l ilò anticamënr na picera capela de lëgn dl grof Ottovin de Lurn y Puster, dl pere de Volcold, ch'à scinché ales monies l convënt de Ciastellbadia cun la val Badia. Zuruch da na Crociata tla Terrasanta, s'à retrat Ottovin te n post dlungia l Sass dla Crusc a fa vita da eremita cun n so caplan „arian”, ch'él s'à tut cun él dal'Oriënt (der blaue Pfaff), pur fa penetëenza di picia cometüas te süa vita.

La dlijia da sëgn fô naota tröp plö picera y fô stada fabricada l'an 1511. Do la tradiziun dl popolo, do-la gni fata sön Col d'Anvi, a nord dla dlijia parrocchiale, mo i zumpradus se taiâ extra gonot ad arjigné ca l lignan. Èi osservâ spo, ché les ziples da sanch gnê portades demez da vicì blanc y lasciades jö sot l sass. Pur via de chësc s'av-en punsè, de fa sö la capela te chësc post y che chësta foss stada „la orientè de Di”. Plö tert, inciar l'an 1650, fô-la gönüda arlungiada y fat pro l ciampani cun la sacrestia; denant fô les düs piceres ciampanes sön têt de capela.

La devoziun a „Chël Bel Di dala Crusc” se slargiâ fora tres de plö y i pelegrins chilò gnê tres plö numeroji; purchësc fô gnü la dlijia ciamò naota ingrandida. Dlungia gnê-l fabriché na ciasa pur l'alberch ai pelegrins, ch'é l'ostaria y la ciasa dl mone d'al dé da incö. Da sëgn inant fô l curat de Badia obligea a zelebrè vigni vëindres d'isté na s. Mëssa.

Sot l guern dl'imparadù dl'Austria Ujöp II., fô gönüda stlüta la picera dlijia dala Crusc (1782), gnê abandonada y desconsagrada; in cajo de bur tëmp gnê-la adorada pur stala dles bisces. L'imaginé de Chël Bel Di dala Crusc fô gönüda portada tla dlijia dla cüra y

metüda sön l'altè a man dërta, olach'ëla fô stada pur 47 agn ala lungia.

Mo la devoziun dl popolo pur l santuario dla Crusc, inveze ch se destudé, aumentâ tres de plö: doménies y festes, prozesciuns de pelegrins s'abinâ ilò a fa süs funziuns. Acioché la dlijia ne jiss dl düt in rovina, fô-la gnüda sarada dal devot dl santuario Pir Paul da Coz. Do tröpes suplices pur podëi indò dau-ri la dlijia, fô-l gnü l permesso l'an 1893 y l'an do gnê portada la statua in solenne prozesciun dala dlijia dla cûra a chëla dl santuario, ala prejëenza dl vesco da Pursemù.

Plö tert gnê fat pro la sacrestia y l presbiterio, arjigné altà nüs, restaurè y depënt la dlijia dai moleri Rudiferia, cumbrè les ciampanes, les staziuns y dl 1886 metü ite les finestres nöies.

La dlijia é daverta da d'ainsciüda incina da d'alton, da olach'ël rüva les prozesciuns de düta la valada y tröc pelegrins da fora de ca; vigni mercoi y vëindres èl ince mëssa.

Al dé da incö po-n ruvé ala Crusc cun la cabinovia de Pedraces.

Tla vijinanza de Pescol fô-l na picera capela bel l'an 1602, fata da Jan Mor de Englmor. Deaché ëla manaciâ de tomè adüm, gnê-la trata jö l'an 1900 y fat sô chëla dal dé da incö, pur intre-sciamënt de berba Vijo Irsara da Mez. Chësta é plö grana y é dedicada ala Madonna de Caravaggio. Plö otés al'an vëgn-el ince lit la mëssa chilò.

Ince la vijinanza de Paracia à na pi-cera capela.

LES SIGNORIES

L païsc de Badia aldî pro la badia de Suneburg, ch'à la Signoria a Al Plan de Maró, incina ché l convënt fô gnü stlüt l'an 1785. Tl catastre dla cuta de Maria Tarejia fô partida Badia in 4 „zeches”: Pescol, La Ila, Armentarora y Coz. Secund l catastre dl 1840, resul-tai-el les zeches de Pescol, La Ila, Ar-mentarora, Coz y Valgiarai.

La Signoria spirituale fô costituida dal vësco da Pursemù, dal convënt da Suneburg y dal Capitl dl Dom da Pur-



La dlijia da la Crusc

senù. Chisc fô i patrunz di mesc, ch'ëi dê in afit ai afitadins, ché messâ purchësc païé „l fit” y dè jö „l diejo” ad ëi.

L vësco â l dërt de ciafè tl ciastel d'Andrac, da sü afitadins de 82 mesc, l fit; da 22 mesc ojoradüra y l fit, da

prè l mesc da Craciorara auf der Abtei (1328); Conrad Stuck fô l patrun di mesc de Pescol y Costamolinara (desdrüt l'an 1856) cul dërt dl „diejo” (1358); Jan da Rufatsch (Ruac) comprâ n mesc dal vicare da Gries y da



L'alté dla dlijia da la Crusc

27 mesc l diejo: da 17 mesc „Frischling” (porci y vidi); da 10 mesc agnì y da 16 mesc „Castrun” (castruns).

L convënt da Suneburg ciafà da diversci mesc de Badia l diejo.

Dla Signoria temporal fô-l püc patrunz de mesc: Randolt da Tais â com-

so fre Ulrich (1412); la comune de Badia cumprâ l'an 1421 da Jan de Flonders l mesc Fless a Ju dla Gadera.

LA COLONISAZIUN

L païsc de S. Linert, ch s'a formè inciar la dlijia ia, é ste fat bel antica-méntr sön la témpla dla munt dla Crusc.

L „sotfunz” é na massa in gran pert de na pera foscia (Augitporphir), moscada cun arjila y cun ega, dar malferma, ché sbürla continvaméntr dal alt (dlijia de S. Crusc m. 2045) al bas (dlijia de S. Linert (m. 1376), ch'é l'origine de sbrisiciamént de campagnes y de bos-c y dla formaziun de „roos” pri-goroses. Na gran roo, ch s'à destachè ai 19 de jügn dl'an 1821 dal bosch sot la Crusc dlungia Castalta y passâ inanter i mesc de Larcionai, Sotrù, Martara y la Müda da Sumpunt, â sburlé tl let dla Granega tan de material, da stlü sö l'ega. El s'à fat n lech, ch'à duré 10 agn, denant ché l'ega â pudü se despifé y tra inant; l livel dl lech fô al'altëzza dles cianos da Sumpunt, olà ch'an po ciámò adëi i ségnis tl mür. Tl lech fô-l sparì 7 ciases d'abitaziun, 6 majuns y 4 fujines, ché formâ la „vedla Müda” da Sumpunt (post olach'él gnê mudé iö i ciavai). L „vedl daz” fô tla ciasa dl clomper, olach' la strada passa pur Morin y va a S. Linert.

Dal'atra pert dla val, fô gnü iö l'an 1856 la roo de Josciara, ch'à desdrüt l mesc de Costamolinara y i morins de Costa. Chéstes düs roos é nominades pur pos-c da „corac” y vëgn vijitades da geologi, pur studié la composizion dl teren (sotfunz). Na profezia disc, ché Badia dventará cul témpe na munt dai ciavai.

La pert de Badia, situada sön la témpla dla Crusc, é zénz ater da considré la plö vedla y la prüma a ester stada abitada. Tla localité de Ciastel dô-l ester ste, bel ai témpe preromani, n ciastel (castrum) a difeja dla strada de transito, ché passâ ilaota da S. Lauranz (Se-batum) pur Saresc, Plaies, Ciastel de Badia ite pur la val y jê inant pur la Valparora, pur arjunje attraversc l pass de Tresasc la val dl Cordevole (Fodom) y dal'atra pert chëla dl Boite (Cortina) y ruvé inscioi tla val dl Piave. Les ermes, monëdes y atres massaries paganes, cia-fades sö te n ciamp inanter Ciastel y Sotciastel dl 1838-40 y, l'inom instéss de „ciastel” - castrum -, dà sigüda de-stomonianza de na antica colonisaziun, ciámò dan la sotmisiun dla Rezia „se-cunda” da pert dl'esercito di Romani sot l'imparadù Cesare Augusto.

I mesc plö vedli dla colonisaziun é da chirì sön chësta témpla y al vëgn no-miné pur prümz i duí mesc de cajara de Razuns, l'armentara de Sotvalgiarai, da Coz, da Fossè y da Pares (Morin da Coz), i mesc de cajara de Gruepa (Adan), de Peslatz y de Cracionara; sön la témpla de Gherdenacia vëgn-el ma-nominé Sotgherdana pur „mesc da bisces”. Tl'urbar plö vedl dl 1296 de Sunneburg é-l scrit it dûc i mesc, ché fô bel a chësta data dl convënt: Grones, Corcela, Costa, Crafonara, Val, Colcöce, Pescol, Josciara, Parüs, Runch, Tifonara, Ciaminades, Sumpunt y Palazola.

Dla zeca de Coz resultai-el: Rislada, Castalta, Larcenai, Colpalua, Martara-La Rò, Anvi, Sortù, Oies, Fraïnademez, Cianaciai, Plansaroles, Noval, Ruac, Alfarai, Andrac, Cialaruns, Ciastel y Sot-ciastel, Valgiarai; i lüsc de Valacia, Pe-ciai, Zija y Majarai ne n'é plö ater ché „pra da munt”.

I atri mesc é dûc plö jogn y va dal 1296 al 1325, ch'é l'urbar trascrit dal latin al todësch dl convënt de Sunneburg y spo da chësc témpe insö inant incina al dé da incö.

RESIDËNZES DLA NOBILTÉ - COLZ

La bela pojiziun de S. Linert, ota al sorëdl cialt dl Misdé, â bel messè ester colonisada dai témpe da vedlaménter incà, sce i vedli dla nobilté da zacan s'à proprio chilò chirì fora n post, pur mët la süa residënza. Tl bel mez de pra fertili da na gran largüira, fesc mostra de se la vedla ciasa dl gran mesc da Coz a Nord dla dlijia y püch da inciarà chëla dl'ater gran mesc da Fossè, naota mesc de cajara-Svaighove-de proprie-té dla descendënza di nobli sciori da „Colz”. Al pè, ché csta residënza sides stada, cun Brach y Ruac, üna dles prümes ciases dla val Badia. La süa pre-jenza dal dé da incö é degradada da ciastel a na ciasa da paür, mo la co-struziun pesocia cun ercri y finestres da feriades, cun portesc lerc y da ot masciz, cun n tét spiz y èrt, lascia intravedëi n ciastel dl'eté „da mez”, inscioché les residënzes dla nobilté gnê ilaota castruides. La gran ciasa da Fos-

sè inveze, é de tēmp plö tardis, insciöché l' fabriché desmostra. Fossè, anticaméntr „Fossal” (sfoss), fajô pert dl mesc da Coz.

fô propriété de na süa parentela: i „Winkler” da Colz.

Pur via dl commercio dl lignan, s'à pié sö les düs families dla nobilté de



Colz y Fossé cun S. Linert

La dinastia di Colz à albü na gran importanza tla storia dla val Badia; an ne sa, canch'ëla à scomencè, mo la süa origine é zénz'ater dar vedla. Èla se lascia impermò desmostrè cun documènc dl'an 1475, ch'é conservà tl'archiv dla cùra de Badia. Chilò végñ-el nominé Gaspar de Colcz te na lètra d'indulgienza y ten n'atra dl'an 1500 é-l nominé i dui fredesc Petrus e Conradus Colzo. Gaspar de Colz morì l'an 1514.

I Colz fô surastanc y administradus dles boscaies d'Antermöia dl vësco y de Plaies y dles fujines de Al Fur a Picolin. Purchësc av-i na gran importanza y n'gran inom, nò ma tla val, mo ince fora de ca, spezialméntr tl Veneto. Pur podëi sorveglié damì i laurz, à fat sö Jambattista Colz i ciastel „Freieck” a Picolin y se nominâ spo „Colz de Freieck”; la vedla résidenza a Coz de Badia gnê abandonada tl 16. secolo. Èl fô ince patrun dl mesc Pallwitt a Pursenù y dla Mahr; ince l ciastel Colz (Granciesa da La Ila)

Colz y de Brach n'gran san, ch'à portè al'assassinio dl Gran Bracun ai 7 de dezember 1582. L' vergognus fat de sanch fô gnü cometü da Jambattista Colz y da so müt Caspar Martin tl bosch de Colmaladat, olach'ël é recordè dal'antériol sön i Plans da Corvara.

Jambattista Colz à purdüi, in conseguenza de chësc delit, dütes les süs possessiuns a Pursenù; l ciastel Freieck gnê venü ala familia nobile di Piazza de Col (Fodom). Sce i dui assassins i fô ince sciampà al giüst castigo, morì do 20 agn cul pëis dla maledisciu tl cör, da lunc dala patria, temüs y schivà da dük, inciar l'an 1600.

Diversci descendénc de csta familia fô sta vicaresc a Al Plan, a Pursenù y a Fassa y cun Tomesc de Colz se desstudâ la dinastia di nobli da Colz, cun süa mort l'an 1695.

Söl mesc da Coz de Badia ruvâ bel l'an 1754 la familia da paür de Iaco Irsasa, olach'ël é ciamò dütaurela i descendénc patrüns dl bel y gran lüch.



Ciasanöia-ostaria Crusc Blancia

CIASANÖIA

La ciasa dlungia la dlijia dala parüda da ciastel pur l stil de costruziun y dles finestres inferiades, fô a n têmp possessiun de Sunzburg; la fazada de sot porta la pitüra, fata dal'artist Franzl Rottonara dla reverenda badessa Gisla de chël convént. „Ciasanöva auf der Abtay” vëgne-la nominada ti vedli documënc y servì naota da stüa da scri al scrivan dl convént pur l'alta val Badia y pur abiné adüm „l diejo” di paurz afitadins di mesc de Ciastelbadia; purchèsc fô-l naotà i dui „cialec dala blaa” dlungia, ch'é spo gnüs desfac do la prü-mavera, deach'ei ne servì plö a süa ori-ginaria destinaziun.

SUMPUNT

La terza ciasa d'intresc storico é la ciasa dl vedl maier da Sumpunt. Un di patrunz dl mesc da Sumpunt fô Jan Sumpundt, ché à ciafè la concessiun dl bopn. Dai Sumpunt passâ l mesc da maier pur vendita tles mans de Crestof da Mayrhofen 1 secolo 17., ch'à trasfor-mè la vedla ciasa te na bela y elegante residënça da scior. Sura la porta po-nì l mediejo 1598.

I nobli de Mayrhofen fô patrunz de Koburg y Anger a Pursenù y Gufidaun y portâ te so bopn „l gial y l trafoi”. La fomena de Crestof de Mayrhofen fô Giuliana de Winkelhofen, ch'é recordada cun na tofla d'ermo te dlijia dla cüra de Badia pur la süa benefattrice. So fre Georg Felice, ciaste-lan d'Andrac, cun süa fomena Maria

Wenzelin de Kirchegg, é recordà pur benefaturz dla dlijia da La Pli de Fodom cun na pera mortuaria (1724).

L'ultimo de csta familia é ste Filize, ché fô comandant di Ladins tles veres dla liberté dl Tirol dl 1797. El morì l'an 1816 y cun él s'à destudé la descendënça di Mayrhofen. La fia arpa-dëssa dl mesc da Sumpunt, Filizita de Mayrhofen, maridâ Iaco Irsara da Coz.

CONDIZIUNS DE VITA DLA POPOLAZIUN

La fraziun de S. Linert cun les vijinan-zes de Coz, Valgiarai, Oies y Peslalz sön la spona dërta dla Granega; les vijinan-zes de Ciaminades, Sotgherdana-Joscia-ra, Pescol y Costa-Corcela cun la fra-ziun da Pedraces sön la spona ciampa, à al dé da incö na popolaziun de 930 abitanc do l'ultimo censimént dl 1961. La jënt vir in gran pert dal laur dla campagna. La gran fertilité di pra da ciasa y i pra da munt, dà de bona y sostanziosa ojoradüra, ché pormët al paür de zidle tröp bestiam. Intratan ch'i pra é aumentà, é jüs de chël tan plö inò i ciamp y la racolta dla blaa é al dé da incö de dar pücia importanza. Apëna ché l paür laore ciamò val pic ciamp pur mat soni, faas o arbëies, i ciamp dala blaa é oramai sparis dl düt sön les têmples vêrdes de nosc païsc. Naota fô l paür superb dl so bel mesc, ch'el laurâ cun gran amur y fadia, pur avëi da d'alton la majun tocia plëna de fëgn y i scrins te cianò ciarià ite de blaa. An po ciamò al dé da incö odëi tles cianos di gragn paurz i vedli scrins da 100 star y plö, ch'ilaota gnê implis colmi; la certëzza d'avëi asiguré indò pur n n'an l pan ala familia, fô pur l patrun motivo giustifiché de na gran ligrëzza. Al dé daincö, la maiù pert di scrins resta öc, la roda di murins sta chita y l vedl fur da pan dla vijinanza ne vëgn plö adorë; l paür cumpra la farina y ince l pan. Sce an conscidra l'altëzza dl païsc da 1376 m. a 1500 m. y de plö, l clima crûde dla val, daverta al vënt frëit da sarëgn, l laur sfadius di ciamp èrc megri, la scarsité dla produziun y l prisc bas dla blaa, ne n'é-l da sen fa mervöia, sce cinamai l paür,

ché dess ester I produzent, é dventè incé ël l compradù dl früt plö nobl y plö important dla tera pur la vita dl'uomo. La coltivaziun dl pre é incö plö importante, ché chëla di ciamp.

Pur l laur dla campagna vëgn-el incö adorè tres de plö les masines, deaché l laurant dla tera vëgn tres plö y plö a mancé; l so laur plö chirì é dventè l'ocupaziun tl'indüstria, tl comercio y tl turismo, ché manco sfadius y plö bëgn païé.

N n'atra fontana de richëzza dl paür é bel da vedlamëntr incà, l bosch; ël é in gran pert di privac, dles viianzanes y dla comune. L comercio dl lignan à na gran importanza, spezialmëntr te chisc tëmp, olach'ël vëgn tan fabriché. Pur l'indüstria dl lignan laora 4 sieies, mo ince tröp lignan nia laorè, sen va fora pur la val. Valgùgn stabilimënc laora de mobilia y atri de seramënc (finestres, portes).

Artejagn é-l spo de vigni sort y dük à laur assà, chi ch'ó laorè. Dles 216 ciases d'al dé da incö n'é-l gnü costruì de nöies do la prüma vera passa 80.

Mo la plö importante fontana de ri-chëzza é zënz'atr l'indüstria dl turismo,

ch'é cresciüda da do l'ultima vera incà te na mainira, ché degügn s'ess mai punsè. Chësta indüstria é stada creada dan da düt da les gran belezzes dla natüra cun süs beles morones de crëp dles famojes Dolomites, altes incina sö sura i 3.000 m., dal vërt di bos-c cun súa aria pura y frësca, dai pra floris insciöché „urc da ciüf”, da na flora naturale y profumada, ché ralegraia l'ödl y é balsam pur l cör dl vilegiant, ché palsa chilò dal nervosismo dla vita monotona dla cité. Pur la comodité dl forest é-l gnü fat sö do l'ultima vera valgùgn de gragn hotei, pensiuns y tröpes ciases nöies cun quartirz y ciamenes da afité intratan la sajun da d'isté y da d'inver, ch'é dar bëgn frequentada y porta al païsc n'ütl finanziario important; naturalmëntr é-l ince da tignì cunt dla „pert rodosa dla medaia”.

S. Linert-Pedraces à ince na cabinovia, ché porta da Pedraces incina sö sot la Crusc y ché laora dar bëgn.

ISTRUZIUN DLA GIOVENTU'

Pur l'istruziun dla gioventù ospitaia la ciasa vedla de cumun 3 classes y la ciasa dlungia les atres düs. I 5 maestri



Telecabines da Pedraces

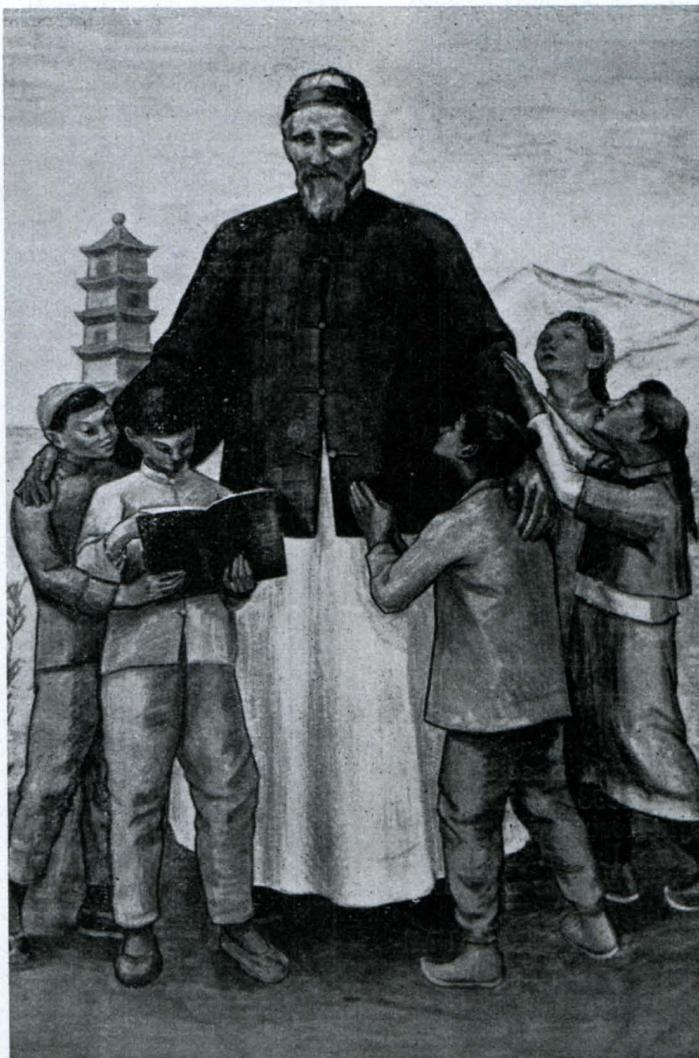
à in düt zirca 100 scolari; la scola „media-unificada” a La Ila vëgn frequenta da da scolari dai 11 ai 14 agn d'eté

A S. Linert é-l ince l'ufiz dla Direzjün Didattica pur dütes les scoles lardines dla valada cun 45 tra maestri y maestres.

PERSONALITES

Persones da S. Linert, ch'à fat unur al païsc, é stades diversces. Tra chëstes les plö importantes é stades:

I beato servo de Di Pere Ujöp Freinademez dla Sozieté dl Verbo Divino, nesciü a Oies de Badia ai 15 d'aurì



Misionar P. Ujöp Freinademetz

Pur les riuniuns dles „Piis Uniuns” é-l na ciasa apostal cun l'local parrocchiale. La pitüra „a frësch” sól mür, ché raprejëntaia l misionar siur Ujöp Freinademez da Oies cun i mituns cinesi, é dl'artist Lois Irsara.

1852. Él é ste l prüm misionar dla China y vicar apostolico a Tianfù, olà ch'él morì l'an 1908. Él vëgn onorè y cherdè in aiüt insciöché „sant” y l prozess de beatificaziun é bel scomencè da agn (1951).

Badia à ince albü l'unur d'avëi albü n vësco misionar, S. E. Mons. Nazio Canazei, mort tla China l'an 1946.

L misionar Pere Ilarion Valentin de Corcela fô ste pur tröc agn ala lungia provicar apostolico a Bathia tl'India. El rajonâ 6 lingac y morì l'an 1936.



Mons. Domène Irsara, prelat da Neustift

Mons. Domène Irsara, nasciü a Josciara de Badia l'an 1803, fô imprüma professor tl ginajio-liceo a Pursenù y spo pur 28 agn ala lungia Prelat dl convënt di Agostiniagn de Neustift, olach'él morì l'an 1897.

Datur Giarone Irsara fô ofizial tl Ministero dla Finanza a Vienna. El morì a Feldkirch tl Vorarlberg l'an 1908.

Can. on. siur Pire Frenademez da Ciaminades, fô ste pur 30 agn curat-degan da Cortina d'Ampéz; el fô stimé y onorè da sü parochiagn pur „zelante pastor d'animes”. Les süs opres pur 1 bëgn dla gioventù recordarà pur dagħra l so gran benefatur. La süa mort à destudé la süa gran ativité l'an 1951 a 73 agn d'eté.

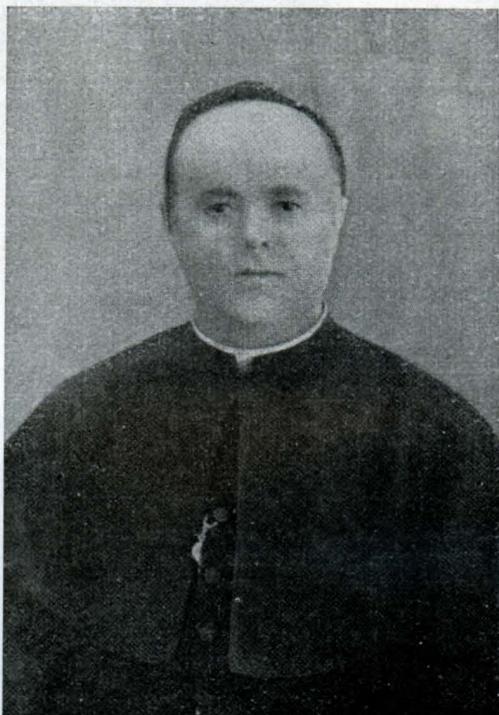
Can. on. siur Alvijio Pescollerungg de Josciara, fô ste curat-degan „bene-

merito” de La Pli de Fodom, olach'él morì l'an 1956 al'eté de 73 agn.

Ujöp Craffonara, oriundo de Badia, fô n famojo artist dl pinel. Tröc de sü laurz po-n odëi a Balsan, Rorai y Riva, olach'al é l museo „CRAFFONARA”, ché contëgn na gran pert di sü laurz. El morì ilò l'an 1837 y in süa memoria ti él gnü fat n monumënt sön plaza de dlijia.

Atri artis-c nominà fô i moleri de dlijies Matì Pescoller da Grones, i fredesc Franzl y Giunani Rudiferia da Castalta y i Alfreider.

De bogn intaiadus y zipladus fô Tona Daprè d'Anvì (emigré tl'Inghilterra) y i fredesc Franzl y Zenz Pescoste (emigrà tl'America).



Canonico Degan Mons. Alvijio Pescollerungg.

L dutur Vijo Vittur de Pescol, fô n mede dar nominé; a Vahrn av-el n sanatorio. El à scrit l libr „Enneberg in Geschichte und Sage”, ché trata dla storia, dles legendes, dla geografia y de



Depenjadù Ujöp Craffonara

personalites dla val Badia. Èl morì a Vahrn l'an 1942.

L maestr Paul Vittur ne fô ma nomié pur bun educadù dla gioventù, mo ince pur bun orglist dla dlisia dla cûra de Badia, olach'él â metü sö, adüm cun l caplan siur Alvijio Demattia, l ciantè „nü” (zezilian). Èl morì tla frësca eté de 50 agn ai 9 de setember 1922.

Al dé da incö, i dui Monsignurz de Badia, siur Laurenz Irsara y siur Angel Dapunt, é: l prüm degan-plovan de La Pli da Fodom y l secundo degan-plovan de Cortina d'Ampöz. Ad multos annos!

F. P.



Dutur Vijo Vittur



Maester Paul Vittur



Na Uma

(Storia da la vita)

Sepl dla Burgl de Cristl â dér ruvé les ot scores. Chisc dis â-l fat la matura y sëgn stêl dan la gran dezijiun: Ci dess-el pa deventé?

Süa uma, la Burgl, che è patrona de dues ciores, valgunes giarines y na bischia, aspetâ cun fistide, che so Sepl s'un lasciass fora, ci ch'al urô pié a man. Dûc i ot agn, ch'al studiâ, av-la perié tröp, fistidié, sparagné y se sparagnâ jó l'ultimo bocun da la bocia pur daide inant so müt.

Alla fajô gion düt pur so Sepl, purciudi che ella â chël su y i urô n gran bun, y n più se metô-la mefo bëgn tl cié, che so müt stess n dé sön alté. Mo plü dî che la uma aspetâ, Sepl ne dijô parora, ci ch'al â l pinsir de fa. Importó verscio la fin dles vacanzes ia dijôle n dé feter da gram: „Uma, ci dess-i pa spo pié a man pardërt?”

„Sepl”, respognô la uma, „pur me pos-te pa deventé ci che t'ós. Ma üna na cosa uress-i iö, che te foss cuntënt y te deventass val de indertüra”.

„Sanbëgn, chësc oress-i bëgn inc iö”, dijò Sepl, y do ch'al â impü pun-sé sura, gnê-la sö: „Uma,, iö uress stu-dié da dutur”.

„Bel dërt”, dijò la mëda, y impò a chëstes parores i dê-l n té feter dlai, „mo pros mëss-te pa ste y vir da cristian, sciöche iö t'à trat sö. Ma insciö te jarà-la buna, zënza no! Nanter nos duí restarà-la sciöche incina sëgn. Iö periarà pur te y t'ó bun sciöche zënza — y sce i sun bona de me sparagné adüm val scioldo, te daidara-i ciamó tres inant”.

Cun les plü bunes idees y cun les plü sceries promesces jê Sepl da d'altlon a scumencé la université. N pez alalungia se tignô-l bëgn a les parores dla uma y fajô indertüra. Mo tost ru-vâ-l te de ries compagnies, al n'ê nia ciamó dér ausé, ite y se lasciâ inc n più jì cun les coses de religiun, y do

n mez an ê-l bel düt atramenter che im-prüma, Al manciâ oramai püch, ch'al ne tomass jó dla fede dl düt, pratighé ne la pratigâ-l insciö plü püch o nia, dl rest punsâ bëgn sü compagns col gnì dl têmp.

La uma n'à degüna idea dl cambiamënt de so müt, cina ch'ëlla n bel dé ciafâ na létra da na persona nia cone-jüda, aulà ch'ëlla scriô nia de bun de so Sepl y ch'ëlla stê mal cun êl. É-l mo pür o fal-la mo zënza in valgó con so müt? La Burgl pochenëia ciamó adüm in chël dê y va snell a udëi, co ch'ëlla stê cun so Sepl.

Sepl â so quartir pro na té vedla mëda, zënza dér buna, mo impü da lascé ester. Can che la patrona de ciasa udô la uma de Sepl y è gnüda a savëi, ci ch'ëlla urô, s'à-la dé na dërta spor-düda y n'urô nia cis fora cun les parores. Mo Burgl ne zedô nia, cina ch'ëlla ne gnê fora cun düt, co ch'ala stê. La püra Bergl è sëgn tan desturbada, ch'ëlla metô man de trumoré sciöche na föia, gnê blancia tl müs düt desfiguré, che la sciora de ciasa se tumô, che la mëda tumess vigni momënt ia pur tera.

Ella s'un menâ tan picié dla püra mëda, ch'ëlla urô pur forza la fa pone jó sön canape y i dé val da tó ite. „No, no”, dijò sön chësc la Burgl, „ëlla m'é bel passada, i mëss atira indò jì a ciasa”.

„Mo, i messëis bëgn impò ciamó baié cun Sepl, denant che s'un jì”. „No, i mëss m'un jì atira a ciasa”.

„Des-i spo i dì valch al fi, n salüt o val d'ater?”

„No, nia, nianca n salüt ne. Adio”. Cun chëstes parores s'un jê-la da üsc fora y inmalora. Can che l studënt gnê da sëra a ciasa y aldî dla vijita dla uma y co ch'ëlla s'nê jüda, zënza dì nia, zënza gnanca n salüt ne, ailò â-l bëgn ciafè n dér spavënt y incherscemun la-

prò. Al ne punsâ ater, che la uma gniss ciamó zruch pur ti fa na dërta perdica. Mo ëlla ne gnê nia. Valgûgn dis passâ. Al ê dis de möia y da incrësc pur Sepl.

Chilò, fora d'un sarëgn, al ê n vëindres, gnê-l da ciasa n telegram, che dijô: „Uma morta, vi atira a ciasa”! Chësta burta notizia ê sciöche n bot söl cié al studënt. Dî alalungia stêl madér ailò sciöche fora de se y ciarâ sön chël telegram, spo metô-l man de su-

udô-l la lüüm che vardô. Ailò mëssâ-la ester sön banch la uma. Tan che ël s'intopâ da porta ite, spo daurîl sö l'usc de stüa y stê ailò sciöche incanté a ciaré da usc ite. Te stüa pro mësa cun n liber vedl dant stê sentada sö dërt y via süa püra uma. Ellâ ciarâ bëgn fora dér misera, düt blancia tl müs, mo ëlla ê via. Sepl t'un salt é-l ste ia da mësa, tulô les mans dla uma tles sües y dlun mormoràn mormorâ-l:



Foto: H. Planinschek

sté y pité y dijô dlun trumorà: „Iö l'à fata muri, iö i à fat massa na gran crusc, che mia uma, püra uma, à messé muri”. Mo i mëss ciamó n iade jì a la udëi, a i ciaré te chi edli, ch'à pité pur me, i mëss jì a i perié purdenanza, inc sc'ëlla ne me dijarà plü nia, i mëss jì a me pité fora pro so bun cœur, inc sc'al ne bat nia plü. Cun gran büsia lovâ-l sö y jê a ciasa.

Can che ël, söl gnì scûr, ruvâ dlungia la picera ütia de lëgn, aulà che süa uma morta l'aspetâ, ne n'ê-l oramai plü bun de jì inant. Mo cun düta la forza se tirâ-l cina dan ciasa. Da finestra ite

„Uma, mia püra uma, sëis bëgn os, sëis propi in vita ciamó, ë-l vëi?” Ellâ cigna madér inscio düt da la ria lüna, mo ne dijô parora. „Pu, uma, mia bona uma, os viëis pö. Y ai m'à telegrafé, ch'i fosses morta”.

„Iö instëssa t'à telegrafé”, dijô-la sëgn cun usc stancia.

„Tö m'as telegrafé?... mo viëis pö, mia püra uma”!

„No, iö sun morta”, disc sëgn la uma cun usc plëna de dulur; „Sepl, pur me est mort y iö sun pur te morta. Nos dui despartis pur dagnora. Tö pur me est mort, plü che mort! Sepl, tö ès pur

me düt: mia ligrëza, mia vita instëssa, sëgn te perd-i pur düta l'eternité. I me pens-i, ch'i messess inc pité sön paraisc; tö es mort pur me, iö sun morta pur te".

Sepl n'é plü bun de se tignì, al s'injle-nâ jó dan la uma y cun les leghermes, che i rogorô ma jó a piun, dij-el: „Uma, uma, os ne pudëis ester morta pur me y ciamó de manco ne poduns ester despatis. I vëigh-i ite, tan verc y ciamó plü rì, ch'i sun sté cun os. I se prëi-i dér bel, purdené-me, purdené-me ciamó chësc iade". è

Spo stêl dailò n pez zënza dì nia col cié ponü jó söl gremo dla uma. Do n pez metô-l indò man: „Uma, i à fat mal, dér mal, i m'à desmentié ci che m'"ëis dagnora dit. Mo, uma, i me recordâ pa bëgn impò dagnora ostes parores y plü gunot metô-i indò man, de fa, sciöche os me racomanâs, mo spo ê-l indò les compagnies, che me destulô. Mo, uma, i à pa bëgn ciamó la fede de mi plü bì dis tl cör y i me tol dant de ne la lascé".

La uma ciara jó söl fi pentì coi edli moi, mo scuta ma chita cotan de pez, denant de dì valch. Spo finalmënter rump-la inc ëlla l chit y disc: „É'l propi vëi, ch'i ne t'à cherdé deban, mi fi"?

„No, no, uma, in chësc momënt suns-i indò osc Sepl, sciöche i fô dan da n'n'an, can che i fô chilò a ciasa cun os. Iö s'l'impurmëtt, uma, y pudëis m'l'chrëi. Udarëis, che osc Sepl se stima y fesc de sigü, sciöche os urëis".

La uma n'à plü degüna gauja de dubité dla bona orienté de so Sepl, ëlla udô, ch'al è deventé n vero filiol prodigo, no ma de fora ia, mo inc da-it. Ella sintî na gran compasciun y amurte so cör da uma y purchël urô-la inc i l mostré al fí. Ella se storsc jó sön Sepl, l tira sö pro so cör y l'abracëia y l tégñ dì alalungia toch. Insciö stê-i sëgn trami dui abracià zënza dì parora. An sintî ma l cör de un y dl'atra, che batô dassënn y sterch.

L'ater dé jê Sepl te calonia da siur curat, aulà ch'al â da dì y da damané. Spo tulô-l indò comié da süa uma y jê zruch a scola.

Al à mantignì la parora, ch'al i â dé a süa uma. Al édeventé düt n n'ater da chél ch'al è ste denant. Al dé da incö é-l n bun dotur y laprò n om cristian, sciöch'al n'é püc. Al à la fortuna d'avëi ciamó süa bona uma pro él, che i tégñ la ciasa y i fesc l'aurela cûrta do l laur.

S.U.P.





I'LL STEE.

Regules dl Tëmp

IULI-MESSÉ.

Fesc de iuli de gran teres i aragn,
codì l medemo tëmp arà-n.
Le mëns de iuli mëss scialdé,
spo pò l'alton inc garaté.
Tan de ciald da san Iaco (25),
tan de fréid da Nanü.

AGOST.

Va les vidunderes a pësc,
n'à l bel tëmp degüuna pesc.
È san Laronz (10) y san Berto (24) bel,
spo vën l'alton tan bel morjel.
Santa Maria dal ciöf (15) disc,
sce le vin vëgn bun te niisc paisc.

SETËMBER.

Le Sant al cerf (1) se disc a nos,
sce setëmber é rio o pros.
Desco le tomp é en santa Maria (8),
por cater edemes arà-l la bona o la ria.
Sce i corf dlungia les ciases é,
é-l pa ora da somené.
É l'alton dër bel morjel,
l'asciöda ne vëgn pa nia tan snell.

Dic y fac.

Alexander, Cesar, Carlo I gran y Napo-liun à metü so sö regn cun la forza y dïc chi règns n'é nia plü. Gejù Cristo à metü sö so règn cun amur y al dé da incö n'un foss-el ciamó miliuns, che muriss pur él.
Chi che ne vëiga nia les pices peres te tru, ne vëiga gnanca les granes.

Le Tru' al Cör

M. A.

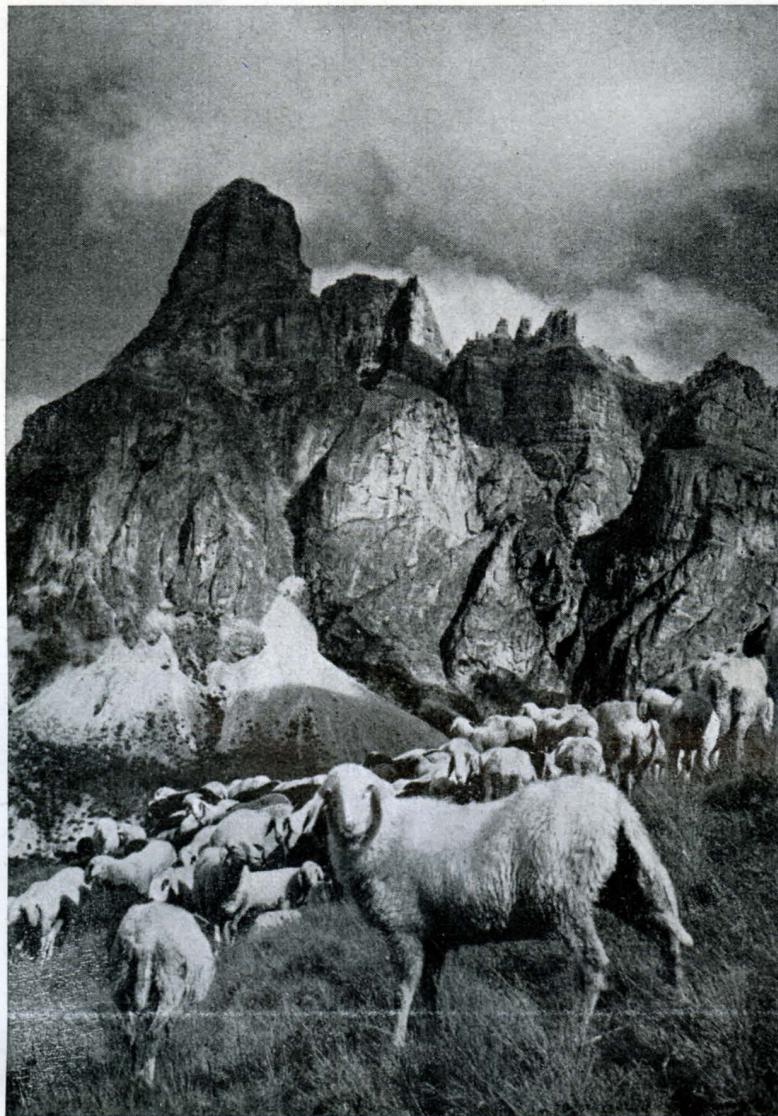
Le monn é bel.

Bel é le mer con söes ones, can granes, can piceres, co brodera adalerch y bagna la spona y se desfanta ia por i lascé lerch a les atres co vägn do.

Bela é la planüda. Tan lunc che l'edl tira, vägn-un lägns da ordöra o ciamp de blaa o pres zonza fin y dalunc, da-

lunc fora ensom le cì, co se lascia jö sön la tera y da sëra, can che le sorëdl florësc, s'entonj-el a checio y vägn tres plü debł, plü debł, cina ch'al scomparësc tal grisc dla nett.

Beles é les valades con söes campagnes tan verdes, con sü coi, con söes ombries y con sü paisc.



Ciamó cotan plü beles é les munts con sü pres plëgns de flus, con sü rüs, co rogor da na val a l'atra y cianta dé y nett la ciancia dles munts; beles é les munts con sü bosc scürs verc, olà che i vicì fesc concert da doman adora cina da séra terd y le salvadrin plëgn de vita scricia encérch y tira i plü bì salc sora i ciüç y les raisc fora, olà che i chefri dai plü bì curusc se mösciöda y sciampa da na bodischera a l'atra.

Beles é les munts con sü lees tan tlers, co é desco edli co ciara zonza lacé do sö al cì. Bi é i crëp con söes ciont y mille formes, con sü forgnuns, sü parëis y söes pizes. Al é les dlíies frabicades dla man dal Creatur enstëss.

Bel é le monn, catö, mo madér tan bagné da lagremes, y porchël restarà-l monn y ne gnarà mai paraisc. L'ante dles lagremes restarà la saù de cösc monn.

Chël à incie proé Tomesc y söa fomena jona, Lora dal Tescere de Valdaries.

Aldide cösta storia.

„Ara sta ceca la gherlanda, Lora, ti-re-la empü a man dërta — sägn, poa, sägn bëgn, sägn sta-ra bun”. Ensciö disc berba Franz, le vedl maester in pensiun. Cincant'agn à-l ensegné a Valdaries y döta la jont de chël picio paisc conescê-l y la maiù pert aratâ-l desco sü mituns, ch'al i à mostré le pröm tru dla vita. Y sägn conscidrà-l chë gherlanda, ch'al à entrecé adöm con la plü bela dascia d'aidin de Boschvërd y che Lora i à mossü daidé taché sö sora la porta dla ciasa dal Tescere. Sora la gherlanda à-l fat taché sö cotan de cartun con le writ: „A s'odëi a ciasa”. La scritöra fata da na man tromoronta, mo con tan d'amur, ea por Tomesc, l'unico fi dal Tescere.

Döt flinca salt-era jö de litra, lalda le vedl maester y disc: „Bela l'ëise fata, berba Franz, dér bela!”

Dla ligrëza i lumin-el na lagrema tai edli dal maester.

Tratan che Lora se fesc sö söes beles treces, co i ea tomaides jö por les sciables, cunt-el berba Franz: „Poa, poa, Tomesc ó fa edli, can ch'al te vëga te,

Lora. Can ch'al se n'ea jü con tan trec d'atri, ès-te tö ciamó na té picia baricia, co fajeä vigne dé bertes. Cin agn é-l spo sté tla prijonia Tomesc. Cin agn n'é nia ciòrc, mo sc'an ciara zruch, es-ai empò jüs tan sz.ell co n som. Avisa desch'al foss empermó ste enier te chël banch da scora mo pö-l; al ea n dér bosse, n baricia, co les fajeä dötes les bertes co se lasciâ fa, mo i l'â empò ienn, ciòdì che emparé emparâ-l, ci ch'al ea bun. Ciara, la musiga co vëgn belo jö cuntra la staziun. I mëssi jì empara. Adio, Lora”.

„Mo i mëss-i pö cherdé la tota”, disc Lora, „da se dì bel iolan de döt cösc laur ch'i eis albü da enfornì sö”.

„Lascia ma ester, Lora”, scraia ciamò zruch le maester, „la tesceria vëgh-i bëgn ciamó, y cösc picio laur à-i fat ienn, dér de sogü ienn, por Tomesc”.

Döt debota y ciamó con iama lesiera i salt-el do a la musiga de Valdaries, co va, döt iestida a festa, a la staziun adincuntra a n fi dal paisc, a Tomesc, co gnea a ciasa do tan trec agn de vera y de prijonia. Al se miritâ, ch'al gness tut sö solenemonter dla jont de so paisc, co l'â albü mancia tan dio y co l'â dagnora albü ienn.

Taradam tam tam, taradam tam tam, taradam tam tam tarditire ditire teredeterede... sonâ-ra la musiga y n gröm de jont s'abinâ sön plaza dla staziun.

Lora i ciarâ do al vedl maester, co à ciafé na büsia matta, mo le sorëdl adurbâ i edli, ch'ara messâ se tignì dant les mans. Deperpo ch'ara i ciarâ do a berba Franz, messâ-ra punsé a la bela ciasa dal Tescere de Valdaries, sontada ete tan avisa sön som le paisc, luminada plü co les atres dal sorëdl, coi sorasc y i liscios deponc, coi plü bì ciöf sön dötes les finestres. Dal tött jö bandorâ-l la bandira vërda-blancia dai scizeri.

„Na té bela ciasa”, se dijea Lora. „y tan se confortarâ-l y ci ligrëza arâl Tomesc, can ch'al vëga endò söa ciasa do tan de tomp, can ch'al podarà endò dì: a ciasa, a ciasa!”

Te chël é-l la patrona co passa do pighèr ia, dér dla ria löna y stancia.

Lora ciügna, oramai despaziontada, le cié y ara se ponça: „Ci à-ra pa la tota

encö? N'à-ra nia ligrëza y ne se confortera nia da odëi so fi? Ciodì ne se iest-era pa gnanca le ciaz da festa encö, ch'al vëgn so Tomesc? Mo chisc vedli é bëgn de morvëïa! Agn alalungia và-ra da nadlijia a l'atra por Sanc y se mëna jö i jenëdli fora por chës proches y lascia silzié dai cionc de iadi chë spaternöra danter sü dëic fora por se perié decà so Tomesc y sëgn — ch'al vëgn, fescera na müsa tan ajia y va con le cié tan sot. De morvëïa dassën!"

Poa, de morvëïa bëgn! La patrona dal Tescere ne se capìa enstëssa nia plü. Tan trep ne n'à-ra pa perié, tan de netts bradlé do so fi y tan gonot s'à-ra pa imaginé le dé che so möt roâ a ciasa y i tocâ la man. Y sëgn, che cösta ora ea dan man, i gnél enmont, che n pëis tan posoch la drucass a tera y manaciass da rumper le cœur y cösc pëis ne podê-ra nia se splighé. Desch'ara son-tiss val de rio, co â da gñi. So fi Tomesc ea dlungia ciasa y ara ne dörâ plü dio, ch'al ea danlò; la musiga i eà jüda adincuntra. Mo, ne i ea mo la ciasa nia gnuïda foresta? Ne s'à-l mo nia tut dal foresto d'atri pensiers y d'autres idées, co foss bones da fa, ch'al i sess rio a ciasa...

Lora la cherda y desturba sü punsiers. T'en iade é stada chë jona dan söa tota y dlun süstënn disc-era: „To-ta, ai vëgn ma susc zruch, Tomesc n'é nia laprò”.

La musiga y l'atra jont à mossü s'an dé ota y s'an ïi a ciasa zonza Tomesc. La patrona dal Tescere s'la rièa empiù a aldì cösta notizia y dea ch'ara cone-scea bun so möt, minâ-ra: „Ha, chël furbo, al arà tofè le polber. Al gnarà plü ienn su a ciasa”.

Bel avisa, Tomesc dal Tescere ea gñü jö de ferata na staziun denant. Belo dio denant te ferata se punsâl: „Ai ó de sogü gnì adincuntra y fa spetachel. Chël n'ó-i nia. Dunder! Can che ön é cin agn demez y ciamó tan dalunc, ch'al n'é gnanca bun da s'imaginé, tan d'ega y tan de tera, ch'al ea danter êl y Val-daries, spo ó-l incie ester su da i porté le pröm salüt a söa ciasa y a söa jont y no gnì tut sö desco l'emparadù, co se lascia mené da n paisc a l'ater por se fa ciaré da düc dant y do”.

Con de gran vari, desco ön co à bü-sia, va-l cuntra ciasa, fora por chël bosch, ch'al à odü dan da cin agn l'ultimo iade, ciapa sön chës räisc, co é ciamó tres les medemes, rump les bo-discheres sot i cialzà y tira ete con saù l'aria de munt, l'aria da ciasa. Vigne pi-cia vera, ch'al alda, i sona desco na ciancia o n iodler dles munts, da ciasa.

Cösta tera, ch'al à mossü lascé tan dio, al oress la bajé; chisc lëgns, ch'al n'à tan d'agn nia plü odü, al oress i abracé.

Plëgnì de chisc punsiers, rö-el tres plü damprò da ciasa. Al vëga spo söa ciasa, so lü. Tan bel ch'al se tol fora tal vërd dles campagnes y ...che é pa chë éra sö dan ponterina d'urt? „La oma, la oma!” Al i toca la man y s'la téggn toch y ne se stancia nia da i ciaré tal müs y ai ciavëis bì blanc.

„Can ch'i m'an jea, à ostes trëces n n'ater curù, oma”.

„I sun gnuïda vedla”, respogn-era, catö, möt — festidi y laur, tan de laur!”

Le möt ciügna le cié y disc: „Sëgn pos-te palsé, oma, i sun gnuï a lauré”.

Deboriada y bel plan, plan, va-i cun-trà la ciasa.

I ciöf sön sorà
s'armèr ia y ca;
ai ó salüde
dla ciasa le fi.

Te chël tom-el jö dan i pisc de Tomesc na resa bela checena. Al ciara sö y vëga ciamó sciampënn na jona de sorà ete.

„Che ea pa chëra sön sorà, oma?”

„Ah po, che sarà-l pa ste co chë ciun-ca de Lora”.

„Lora? La-ota ch'i m'an jea, ê-l ciamó na té ria picia möta”.

„Cin agn é n tompr lunch, Tomesc”.

„T'as rajun, oma. Dio à-ra döré, dër dio, y al é tan trep, ch'i ne conësc-i nia plü. I messarà endò plan, plan, m'aüsé a ciasa”.

Bel chitamontér à Tomesc endò do cin agn odü söa ciasa. Y al n'ea pa gnanca tan saurì da s'aüsé endò a dötes les vedles üsanzes y a la vita sön n lü de chisc paisc, co é tan atramon-ter co tla prijonia y tal foresto. To-

mesc laurà da doman cina da sëra, en dé sö l'ater, mo plü dio ch'al ea endò a ciasa y plü ch'al sciampâ dla jont. Al ea empò gnü döt atramонter. Cösc êl söa oma co sontia y incie sü ijins y l'atra jont. Tomesc s'astilâ tres plü y plü, desch'al foss gnü spau y desch'al ne sess nia plü da vire tla liberté.

Söa oma capìa, ch'al â val co i drüçâ, mo vigna söa domanda restâ zonza na resposta. Tomesc gnea tres plü chit y tres plü dla ria löna.

I festidi dla oma por Tomesc gnea incie tres maiùs. Ara odea bëgn avisa, ch'al ea val co ne bütâ nia, mo ciaré ete tal cör de so möt, parea na cosa plü co ria. Y empò s'anfid-era n dé y disc: „Tomesc, i crëi-i, ch'al foss miù por te, che te te maridass”.

I edli de Tomesc gnea ciamó scûrs y söa bocia se slüjea ciamó de plü.

Mo söa oma n'à nia ciamó roé: „San-bëgn, te te sontes su y chël n'é nia dërt. Ensciö la minâ belo Chël Bel Dio tal paraisc terrester. N'aste mo mino lascé to cör dalunc, te chi paisc foresti?”

Tomesc ciara sö, desch'al s'ess spor-dü y disc, feter empü desené: „Co podëis-e pa baié de té patüc da matt adalcherch, oma? Ci orëis-e pa pordërt da me”?

Döt desconsolada respogn-era: „Po, sas-te, möt, te n'es mefo nia plü desche t'aldiss da ester. Te n'es nia plü desche t'es n iade ste”.

Tomesc se para ete i ciavëis, desch'al messass empormó punsé do, ci ch'al â da dì: „Chël crëi-i bëgn, oma. I à odü tan trep, oma. I à odü tan trep, co m'à destut le rì. Mia ciasa m'é gnüda foresta”.

„Ciamó n iade t'al disc-i: te mëss te maride. Ciara, la Rosa de Boscmorin é na bela y prosa möta y düc chisc agn ne t'à-ra nia desmoncié. Y spo la Lena jö da Peraërta foss incie la dërta da gnì patrona dal Tescere de Valdaries”.

„Ci”, disc le paür döt soz. La oma con-nescea cösta parora de so fi y ara sâ incie, ci ch'al minâ con chël „ci”.

„Sc'i mëss-i empò mo maridé, oma, spo vëgn Lora mia fomena y degünes d'atres”.



Foto: H. Planinschek

Söa oma batt les mans adöm, desch'al ess dit la plü gran blastëma: „Lora? Chë möta?”

„Ar' à deienö agn. Miù massa jona co massa vedla”.

„Y nia laprò, piec co na petlera”.

„Le lü dal Tescere é bun da mantignì n'n'era. Ensciö restarà-ra”.

Con cöstes parores se n'èl da üsc fora. La oma sâ, che cösta ea söa ultima parora v ch'al ne joâ nia se mëtter de cuntra. Tomesc n'ea nia ön co sbür-lâ en lunch, sce val messâ gnì fat. L'ater dé belo, can che Lora ea sön sorà, ch'ara bagnâ i ciöf, i va-l do. Can ch'ara le väga, se sperd-era y vägn checena desco n fü.

„Lora, al mo vägn enmont, che tö te temes da me. I orea ma odëi, sce te mo dës na nagola desco l'an passé, ch'i sun roé a ciasa”.

Lora ciara döt spaia ia por tera. Spo disc-era: „I ne sa enstëssa nia plü, ciödì ch'i lasciâ tomé chë nagola. Mo sce t'as ienn nagoles, spo t'an dà-i tantes che t'ös. I ne sâ nia, che t'ás ienn i ciöf”.

„I ciöf à-i sambëgn ienn, mo cotàn plü ienn à-i chëra co i bagna. Sce te mo scinches na nagola, spo mëss-te incie mëtter laprò to cör. Lora”.

La iona alza le cié, desch'ara n'ess nia dër entonü y sü edli mëtt man da luminé y al vägn les lagremes.

„De té matades ne te sta nia bëgn sora, Tomesc. Iu. na té vüura fancela, gnì patrona dal Tescere”?

„Ciar-i fora tan da matades”? respogn Tomesc. „Con de té patüc ne fesc-i nia matades — mo sce t'es bona da m'orëi empü bun, spo vi con me jö dla oma”.

Con cöstes parores i tégñ-el ia söa, man posocia da paur y Lora i mëtt la-ete la söa.

Cater edli spo s'encunta y te chi edli bì bröms él scrit l'amur por daenorá.

„A te”, disc Lora, „te confid-i döt. Da can ch'i sun sön cösc lü, t'à-i da gnora orü bun”.

Tomesc s'la tira a se y la baija sön la frunt, desco la é co jora sön la flu por sontì le duc dla mi.

N n'an é passé y endò vägn-el enfor-nì la ciasa dal Tescere y cösc iade por

tó sö dui nüç. Al parea oramai che la fortüna foss gnuða te ciasa y döt le rio dai agn passès foss sferié jö.

Tomesc à miù löna, ciacolâ de plü y sochedia söa fomena dant y do y la papelâ, olà ch'al sciafiâ. Lora sâ incie da respogne a cösc amur y da daidé fora y fa les belles a la oma de so om.

Y do da n n'an, ch'al ea ciamó n stagno möt co cigâ y scraiâ y zaporâ te cöna, minâ-ra la patrona jona, che le sorëdl y la fortüna y döt le bel foss gnüs a tolbergh te söa ciasa y mai plü s'an jì.

Lora ne s'n'anadea dio alalungia nia, che na ombría tres plü scöra slaihâ da n ciantun a l'ater y cherscea vigne dé de plü y stopâ tres de plü le sorëdl dla fortüna te ciasa dal Tescere. Con spaont messâ-ra defata odëi chë oma jona, ch'al ea n nio fosch co manaciâ la pesc y le bel te ciasa.

Tomesc baiâ tres manco y manco y mostrâ da n dé a l'ater plü la ria löna.

Ea Lora lungia cöna, ch'ara nainâ so möt y i ciantâ dant les melodies d'amur de na oma por so möt, spo roâl datrac Tomesc dal laur adalerch, i ciarâ apëna, s'ojea y s'an jea endò da stöa fora, gonot zonza n salüde o na parora d'amur. Trepes lagremes bradiâ la bona oma jona y se damanâ n dé sö l'ater: „Ciödi s'astela pa Tomesc ensciö? Ci à-l pa, co i drüça? Ci pa, co ne i büta tan nia”?

Le piccio te cöna ea bel, gaiert y san. Lora se tolea enbindecié dant da damané so om, ci ch'al ea, co i pesâ y i fajea le vire tan ànte y tan posoch. Ara ess ienn albü resposta a dötes cöstes domandes, mo ci ch'ara punsâ, ara n'ea nia bona da le pronunzié fora. Na zerta têma y pora i slüjea la bocia y ensciö s'ascognê-ra da-ete döta söa passiun y se bradlâ fora i edli, mo i festidi ne tolea nia jö, mo gnea tres maius.

Mo la soluziun n'â nia bria da se fa aspeté dër dio. Lora à val da fa te stangode. Le piccio te cöna ea fora en stöa, l'üsc de stöa empü davert.

Modechëltân vägn-el adalerch le pauer dal laur. Al minâ de ester su y nia os-servé. Lora te stangode ne s'anfidâ apë-

na da trà le flé. Tomesc vögn ete, slü le üsc, fesc zacotàn de vari cina ca da cöna y sta dio dan cöna y i ciara a so fi, co s'ea mefo dér endespré y i ciara tal müs da berba de so pere y s'la rì ci ch'al é bun con sü edli bì grisc. Le pauer alza fora so möt fora de cöna,

Le Tescere de Valdaries s'ea lascé jö sön n scagn y n soiùs fréid i rogorea jö por les tomplies.

„Lora”, dijè-l, „i ne pò nia, incie sc'i oress. I mëss-i porté mio cröde destin enstëss. Te y cösc picio, entrami dui se fajess-i infelizi”.



le druca a se, desch'al ne l'ess belo trec agn nia plü odü, y s'al baja sö. Le picio zapora dla ligrëza, mo spo él le pauer co le ponn endò te cöna, tira n süstun desco n tier ferì a mort, y ó s'an jì da üsc fora.

Te chël salt-el söa fomena da üsc de stangode fora y i taia le tru. Chël süstun de so om ea desco na gran spina, co i ess ficié tal cör. „Tomesc”, disc-era con usc morjela, „t'as val co te druca y che te n'os nia mo dì. Dì-m'al incie a me. I ó te daidé porté cösc pëis asco-gnü, incie sc'al é ciamó n iade tan posoch. Döt ó-i soporté, mo madér nia val co destacass me y te y cösc picio, ch'i t'orun tan bun. Cösc pëis ne suns-e nia plü bona da porté enant”.

A cöstes parores Lora ea gönüda blanca desco na peza de lin, mo la forza de söa orienté la tignìa ciamó sö.

„I sun töa fomena”, disc-era”, döt, bel döt sön cösc monn à-i la rajun da porté con te. Töa crusc é incie mia crusc, to pëis incie mio pëis, tü festidi é incie mi festidi. Ne crëies-te nia plü a mio amur y a mia fedelte”?

Tomesc se drücâ i dëic, che i osc graciâ ma. „O, Lora, chël bëgn, mo la scionde, la scionde!”

La patrona jona ciarâ sö da Chël Bel Dio te piz de stöa sora mësa y al i gnea enmont, che la corona de spines luminess y ara dijea:

„O, mio Salvatur, lasce-mo ciafè le tru al cör de mio om”.

Le möt mettea man da bradlé y söa oma le tol sön le brac y va endò ia da so om, co ea sonté con le cié danter les mans.

„Tomesc”, periâ-ra, „sëgn prëi-i tan bel, scute-mo sö, ci ch'i mëss-i te dì. Da can che ciòc picio é al monn, mo sa-l, che te sie gnü en n'ater. Tan gonot mëss-i miné, che te ne i ós nia cis bun. Al mo fajeá mé, dér mé, mo i sperà y aspetâ y scutâ. Incie cuntra me es-te gnü atramонter; tan gonot soz y desené. I à döt soporté. I t'à fat döt, ci ch'i minâ, che t'es ienn, ciodì ch'i t'ó tan bun. Y vigne dé à-i perié, ch'i foss bona da ciafé le tru a to cör y a to amur. Tan gonot orê-i ta'l dì, mo na zerta téma mo sarâ pro la lenga. Encö él gnü l'ora. Da ncö sa-i, che t'as na colpa co pësa sön töa coscionza. Tomesc, bâie-te fora sëgn. Töa fomena sa incie da porté töa colpa.”

Sön cõstes parores Tomesc lea sö y al parea, che so corp cherscess tres plü gran d'aziché prësc sö sot y oramai da fa pora, spo disc-el: „T'as rajun, Lora, i ó n iade lascé jö ciòc pëis tan tichisc. I sa, che te te dodes de me, sc'i t'al dij-i, mo al dess ester mia penitonza. — Lora, i à copé”.

N scrai de Lora rondenësc te stöa y ara ciancanta y druca a se ciamó plü toch le möt.

„Bel ensciö”, disc Tomesc con la usc grata, „bel ensciö l'à-i odüda danperfora. I podea pö sei, che tö, sön cõsta, ciafes le sgric da me, mo rajun as-te incie!”

Lora s'à atira endò gorné éra enstëssa, ara mëtt le brac encér le col de so om y disc con usc saurida: „Nia vëi, Tomesc, te ne te lasc-i nia. Al é ma ste le pröm spaont. I ne crëi-i nia, che t'as copé, o almanco ne l'as-te nia fat con orienté y proponimont, dér de sogü no nia. Te ne foss nia bun, t'as massa n bun cör”.

„Lásce-te cunté, Lora. Sonte-te ca dlungia me. Te dess sei döt cant avisa. Al é vëi, i à copé na persona y laprò ciamó mio plü bun amich. — Sëgn capesc-te bëgn incie tö, chi ne podea mai ester dér ligher y contont y fortuné dlungia te, mo le maiù spaont é bëgn da punsé, che ciòc picio möt ino-

zént à n pere, co à copé jont. Co pò-l pa m'orëi bun? Cösta ea mia maiù crusc.

I ó te cunté desco döt cant é gnü. L'encorsciomun é la colpa de döt, ci ch'i à fat; l'encorsciomun m'à fat verc y surd y fréid. La-ota ch'i ea tla prijonia, sontî n té gran encorsciomun do mio païsc, do mia ciasa y do mia jont. Dé y nett punsâ-i a ciasa y bradlâ, cina ch'i m'amarâ. Ester n möt dles munts y messëi desperé tla planüda da stüfè!”

„Püre om”, jemâ Lora, „y tan dio, cin agn alalungia”.

„Al é vëi, dio à-ra döré y i ne l'ess nia tignida fora, sce n bun camerad y amich ne m'ess nia enbindicié consolé y baié bun. Chël bun amich soffrìa enstëss dal encorsciomun, mo pa él ne n'él nia desperaziun. Al soportâ y sperà vigne dé endò da nö. Al ea finamai bun da métter da rì i atri. Y do cin agn ciafâl la cherta da podëi gní a ciasa. Can ch'i à aldì chël, suns-e gnü fora de me, mo desmonciâ-i döt y finamai ch'al ea mio plü bun camerad y amich, mo desmonciâ-i, ch'al à na fomeña y cater de pici mituns a ciasa, co l'aspétâ. Mio ciorvel ea gnü scür y i punsâ ma plü: a ciasa, a ciasa! Y spo, te chë situaziun à-i copé mio camerad, i à tut sôes chertes y sun sciampé. Sciampé suns-e sora i confins ca y aré garatada”.

Tomesc à cunté döt y sëgn scutâl y te stöa él gnü chit. An aldìa ma plü l'ora.

„Sëgn, Lora, sas-te döt. Sëgn iudi-chëia ma y condanëia!”

Lora loâ sö plan, plan.

„Iudiché? Condané? — chël ne fajarà-i mai. Mo refà ó-i, ci co é ciamó da refà. Chë püra éra, chi püri mituns — de chi messuns-e sëgn nos fistidié. Lascia ma fa a me, Tomesc. Tlo — ó-i n iade dér bun a to fi. Chël Bel Dio pordona al piciadù pënti. Porchël y ma porchël él gnü jö sön ciòc monn. Ciar'i sö a nosc Salvadur sön la crusc. Dé y nett ciar-el jö a nos. Ara n'é nia ciamó finida. Tö as fat chël at zonza punsé y l'encorsciomun é n tirann, spezialmonter por la jont dles munts. Bel io-

lan po-i dì a Chël Bel Dio, ch'i sun finalmonter gönüda lassora sön döt cant, ci co manaciâ da rumper la pesc te no-sta ciasa. Magari é-l ciamó trep co se lascia comedé y da comedé val, ne suns-e pa nia encompra".

ra vigne man, é-l cösta patrona jona co va por Sanc!

Chisc sü punsiers i mostrâ-ra incie a so möt Tomesc, mo chël l'à prësc mó-tüda da scuté. Al i dijea: „Lora sa pa bëgn, ci ch'à da fa. Al é bëgn dërt,



Foto: H. Planinschek

Nia trec dis é-l passé, che la patrona jona periâ la vedla, ch'ara ciarass dal picio, che ëra orea fa n gran iade por zacotàn de dis. — Ci ch'al i vëgn emont, se punsâ-ra la mëda, sëgn ch'al é tan da laur sólo campagna y ch'an ado-

sc'ara va por Sanc. Nosta familia y no-sta ciasa adora incie l'oraziun".

Lora se n'ea jüda. Ar'ea jüda por Sanc. Defata scriê-ra a ciasa, ch'ara stea fora n n'edema, ch'ar'â ciafé de bogn conosciüs, co l'à enviada ete.

La patrona vedla â endò da brunteré assà y pal mangé dijê-ra fora, ci che le ciorvel punsâ. Ci à pa cösc feter möt sëgn tal cié? Dis y edemes la lasc-el ste demez y slonderné; sëgn dal maiù laur la lasc-el salté encérch y fa vijites

oramai gnü fora de scatora, ch'al ó finamai enstëss jì a la stazion a la dô. Chël tan de toch bëgn pò-ra pa gnì sora.

La bona oma vedla ne sâ sanbëgn nia, che Tomesc â incie ciafé n gran



Foto: H. Planinschek

y desmazé ia scioldi. Oh, cösc monn modern matt! — Y ci stories, che cösc feter möt matt fesc por can ch'al vägn endò zruch söa fomena. Döta la ciasa mëss ester romenada y puzenada y scoada y laada ,desc'al gness n primiziant o le degan o cinamai n vësco! Cösc feter Tomesc, se punsâ-ra, é bëgn

scrit lunch da söa Lora ;n scrit, co i â tut jö döt le gran pëis dal cœur; n scrit, co i â endò dé tan de fortüna y l'à endò fat tan ligher. Y chë cherta âl lit jö tan de iadi, ch'al la sâ oramai adamonz. Ara sonâ ensciö:

„Mio bun Tomesc.

I crëi-i oramai, che la bona oma de paraisc, santa Maria, m'à-i dé tal cié da gnì tlo adalerch por Sanc. Sc'i foss atira jüda tla ciuté, olà ch'al abitâ la familia de to bun amich y camerad, ess-era podü jì döt atramonter y magari nia bun. Desco na fëia tromorà-i, can ch'i ea enjlenada dan l'alté de s. Maria de cösta bela dlilia y mo fajea chisc punsiers: Co mai va-ra, sce la familia de to bun amich n'é nia plü anlò, mo dalunc t'en n'ater post nia conesciù? O sce söa fomena ess mo magari mossü morì y i mituns fora por le monn. Le punsier, ch'i ess mossü gnì a ciasa zonza na consolaziun mo fajea n té spaont, ch'i mettea man da perié tan dassën, ch'i i offria finmai sö nosc picio möt a Chël Bel Dio y i al consagrâ a él.

Mo tö ès tres dan mi edli y to malfat crê-i reparé a vigna cost. Do ores d'adoraziun dan chël alté, suns-e endò jüda fora en plaza y te chël ch'i slüjea l'usc de dlilia, vëgn-el por plaza ca na familia, n om y söa fomena y cater mituns. I ne sa nia, ci ch'al ea, ch'ai mo fajea na té impresciun. Al parea na familia plûlere püra, mo contonta. Bel dan me stê-i chic, desch'ai punsass do, olà ch'ai ess orü storje pro. I sun jüda ia dlungia y i à baié ados i à damané, olà ch'ai gnea adalerch. Le cör manaciâ da se rosedé, can ch'ai mo dijea, ch'ai gnea da chë ciûte, olà che te camerad ea da ciasa. I i dijea, ch'ai dess pö tó albergh te chë ciasa, olà che iu à le quartier. Ensciö à-i fat. Y spo, mio bun Tomesc, i ne sun nia bona da le scri, i mëss-i t'al cunté cancellé a ciasa. Al ea chi, al ea bel avisa chi: chël él con na gran sanisc sön la frunt ea to amich, che te mines d'avëi copé. Dio alalungia é-l ste te spitol, mo söa bona natöra l'à salvé v-el é vari. Na comisiun internazional è roada te chël logher, à aldi söa storia, al à endò ciafé les chertes da gnì a ciasa y con le secundo transport à-l podü gnì. Y ensciö é döt jü fora bun. Te pos dì iolan a Chël Bel Dio, ch'al l'à empò ciamó menada bun y che te n'as copé degügn — y che te pos endò tó to möt söi brac y i orëi bun, desch'al alda da n pere.

To camerad ne t'à pa gnanca ciafè le sënn, al t'à pordené döt cant. Al sâ pö, ci che te sofris dal gran encorsciomun. Al é sëgn en n'an, ch'al é a ciasa pa söa fomena y sü mituns y encö es-ai roés tlo adalerch por dì iolan a santa Maria, ch'ara i à daidé.

Tan de salüdi da to camerad y da söa familia. I i à envié da gnì da nos a ciasa por zacotan de edemes. Al t'é de sogü dërt. Y spo podaréis-e s'la baié fora. Tan trep i suns-e nos debit a chë bona familia.

A s'odëi prësc — Töa Lora".

Lora ea endò roada a ciasa y con Lora incie la pesc, la fortüna y döt le bel. Dötes les ombries ea desfantades ia y le sorëdl à endò motü man da luminé sön le lü dal Tescere de Valdaries.

N dé dijea la vedla oma a Lora: „Te n'es gnanca tan ciampanara da perié, che Tomesc é sëgn döt atramonter".

La patrona jona respognea: „Al é vëi, deban ne suns-e nia jüda por Sanc. Santa Maria m'à mostré le punt, co liëia mio cör con le cör de mio Tomesc y m'à incie mostré le tru a la ligrëza y la fortüna".

La mëda ne capia nia, ci ch'ara minâ, ciügnâ so cié bel blanch y ne dijea plü nia. Y ciamó plü de morvëia i sà-l ciámó, can ch'al gnea n bel dé na familia foresta adalerch con en gröm de poc y de cufres.

„Mio bun Dio", dijê-ra, sce Tomesc ó pa envié adalerch düt i camerac de vera, spo pö-l afité döt Valdaries".

Döt Valdaries n'à Tomesc nia afité, m9 ma n té picio lü dlungia le so. Plü terd l'à-l spo cumpré y i al l'à spo scinché a so miù compagn de vera y chës döes families é corsciüdes sö — gragn y pici — tla plü bela armonia.

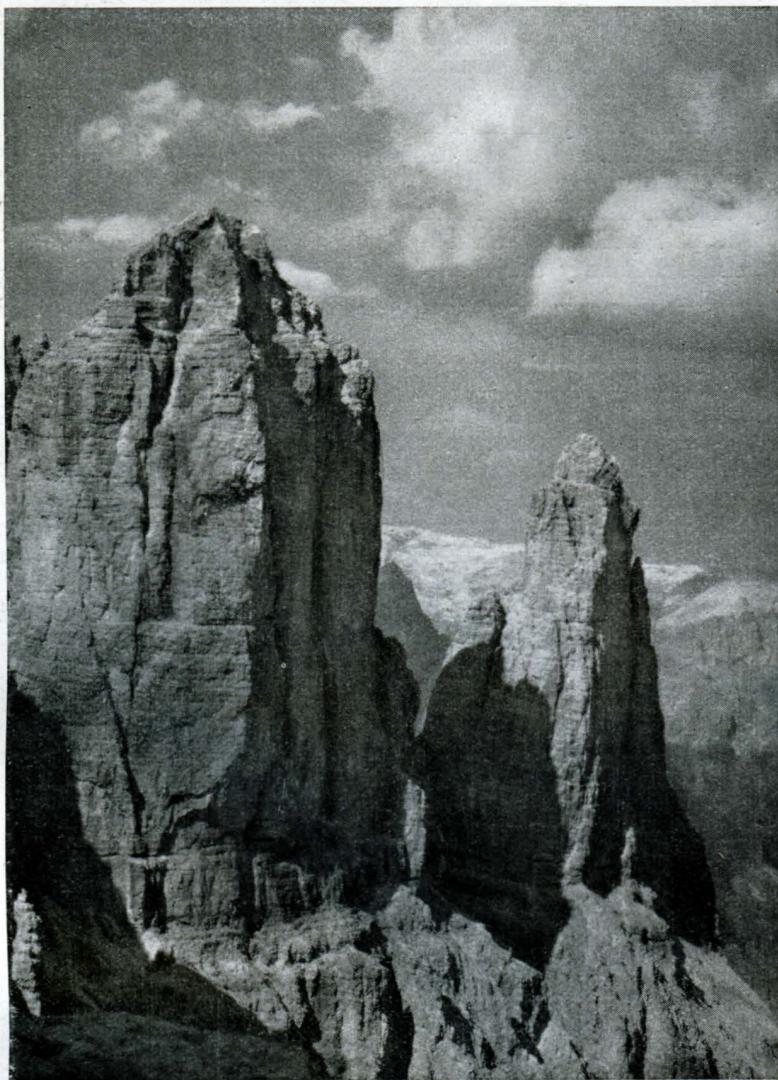
Avisa do vintytréi agn da n chël dé che Lora ea jüda por Sanc y i à emporimetü so pröm möt a Chël Bel Dio dan l'alté de S. Maria, ea cösc möt, co vir ciamó al dé da ncö, sön alté, ch'al dijea söa Mësa noela y söa oma tla pröma proca dla dlilia döt enfornda dijea bel iolan a Chël Bel Dio por döes tan de gran ligrëzes: por öna, ch'ar'â n fi sön alté, co tignia so Salvador tles mans, y por l'atra, ch'ar'â ciafè le tru al cör de so om.

Les munts Blançies

de Sepl Moling

Al ê n iade n fi d'un re. Tles Alpes
ê-l l régn de so pere. Dailò se destenô-l
fora gran bosc y pastüres vérdes. La
jënt se tirâ l vire cu jì a la ciacia y

cul vardé. Ai ê cuntënc y amâ süa be-
la patria. Ma un su ne n'ê nia cuntënt
cun vël instëss y cun l monn incëria —
y chësc ê l fi dl re.



Al se dejidrâ madér — y chësc 1 tormentâ dé y nöt — de jì sólo lüna. Degügn ne savô da ti dì sciöch' al messâ fa, da jì só. Dûc i plü scicà dl régn âl bel damané, mo degügn ne savô da i dé n dér cunsëi. Al è gnü da la ria lüna y scutâ chit, al dijô plü püch y nia. Sü compagns ciarâ de fa dl düt pur ti fa passé ia la ria lüna, mo nia ne juvâ. Al baiâ y sumiâ tres ma dla lüna.

de passé la nöt; al â pordü la speranza de ruvé ciámó in chël dé pro sü compagns. Al sâ punü ia pur tera inanter les brûses de ciüf dal ton y ciarâ sura pinsir dalunc i nei ciòci y les pizes di crêp indurades. Dea ch'al è dér stanch, sâl atira indurmidi. Al â sumié: al è sön n pre curi de ciüf de morvöia y baiâ cun na bela müta, ch'al ne cunesciô nia y n'a mai udü. Incéria, cina aulà che l'edl tirâ, êl düt blanch.



Tl tämp dla lüna colma stêl spezialmënter cul cié bas. Al rudâ incérch, zénza pesc, da séra cina da duman, fora pur i crêp y i pra y ciarâ zénza lascé do a la lüna. I mius duturs gnê cherdâ adalerch, mo degügn n'è bugn de varì la fetra maratia dl prinz. Y chësta gnê tres peso.

N dé, ch'al jê a la ciacia, êl ruvé dalunc da chi che l'acumpagnâ y sâ inrabié te bosch. Can ch'al è gnü da séra y l surëdl è bel flurì, êl ruvê te na val chita y curida da n grüm de bì ciüf dal ton. Dals perts s'alzâl al cil de gran crêp. Chilò s'àl punsé l prinz

Vël tignô valgüign ciüf dal ton ciòci tla man y ti i dê ia a la bela jona. Véra â pié do i ciüf y l damanâ, sciöch'ara ciarâ fora te süa patria, y in ultima à-ra dit, ch'ara è la fia dl re dla lüna. Da aldi chères parores, âl ciafé dér na gran ligrëza — te chël s'él descedé.

Al messâ bel ester passé mesa nöt, la lüna è a l'alt al cil y dê so luminus sö pur i crêp. L prinz â ciaré sö y süa ligrëza s'è atira trasformada te na gran tristëza. Plü co denant se dejiderâl de ester sö la lüna. Dî, dî êl ste inscio sura pinsir. N pic sciusciur nanter i ciüf dal ton menà dal vënt, i â fat pun-

sé al fi dl re, sciöch'ara foss, sce al incuntass veraménter la prinzessa dla lüna. Dî à-l punsé a chësc. Spo à-l metü man de cöi i plü bì ciüf dal ton y à fat n bel maz.

T'un iade i parô-l, sciöch'al ess aldì baiàn sö pur chi crëp. Al ascuta — nia ne n'aldì-l plü, düt chit, dalunc la vera de n n'ega che sbunfâ a val.

L prinz à indò metü man de cöi inant i ciüf. Indò da nü ald-el baiàn y chësc iade plü avisa. L son gnê da la piza plü alta dl crëp y chësta piza è fata ia te na neura blancia spëssa. Curasö möess-el abité i bai y i orchi, punsâ-l l prinz y à atira pié ite la sabla. Zëenza möett demez i ciüf, ê-l jü verscio l crëp, è rudé incëria y è pié sö da la pert ia de do, dailö ne n'ê-l nia rî da ji sö.

An aldì tres plü da d'alt baiàn, mo an ne pudó ciamó capì les parores. Do da n pez ê-l ruvè ite tla neura. L luminus dla lüna ne pudó nia plü ite, al se rampicâ inant incie cun les mans. T'un iade ê-l ruvè pro val dér de dür. Al se daurî sö n üsc y l prinz è dan n local düt sluminé, la-ite è sentà dui berbesc dér, dér vedli. Ai s'à dé na gran spurdüda y è saltà sö in pe. Al i à atira calmé, al se scusâ y dijô ch'al è n iagher y al s'à inrabié a mesa chi crëp. A chëstes parores ti es-i jüs incuntra y l'à invié ite y è dér valënc cun vël.

An à baié de vigni sort y l prinz à damané chi dui, che ch'ai è. Ai à res-pognü, ch'ai è abitanc dla lüna, ch'ai à fat n gran iade pur l'universo y che sëgn à-i l'intenziun da jì a ciasa.

Can che l prinz à aldì chësc, ê-l ma gnü blanch da la gran agitaziun y cun-tâ a chi dui, ch'al se dejiderà bel da agn da pudëi jì sólo lüna. I dui ber-besc s'la riô y minâ che, sc'al uress ste pro vëi, ai n'ess nia decuntra, ai piass pa ia atira.

L prinz è uramai fora de se instëss da la ligrëza y ringraziâ de cör chi dui vedli.

Tratan la neura s'à destaché dal crëp y cun gran flötene jorâ-ra verscio la lüna. Söl iade, che è dér lunch, l prinz ti cun-tâ de vigni sort dl régn de so pere y vëi indò ti cun-tâ sciöch'ara ciarà fora sólo lüna y sciöch'an vir lassura.

Ai dijô inc che n abitant dla tera ne foss nia bun d'la tignì fora dì sólo lü-na, purcì che dailö é-l düt blanch, slaurì, les valades y les munts, les piantes y les cités — düt slumina d'en luminus d'arjënt y un dla tera gniß cul tém-p verc. Mo incie n abitant dla lüna ne pudess nia ste dì sólo tera, dea che l curù scûr di bosc y di crëp l fesc dér da la ria lüna y sce al ne jiss tosc indò sólo lüna, messass-el morì dal gran in-cherscemuñ do les blancies campagnes de sua patria.

Insciö cuntâ-i y baiâ y se parà ia l tém-p. Inurchëltan l neo, aulà ch'ai è la-ite, s'à lascé jö sön n crëp dla lüna y è ste chit. La prüma pert dl iade è ruvada.

Da sëgn inant messâ-n jì a pe. Chi dui berbesc ti dijô al prinz, ch'ai mes-sâ s'un jì verscio ovest y ai ti avun-siâ de jì verscio orient, spo ruvass-l pa atira tla gran cité. L prinz ti à dit adio y è pié ia.

Düt incëria è bel blanch da n grüm de ciüf blanc, che curî düt. Mo olà ch'al n'è degüign ciüf, ê-l blanch y incie i parëis di crëp è blanc d'en curù che sluminâ.

Ara ne n'â duré dî, ch'al à bel udü les ciases dla gran cité. Dütes chëstes è fates da pè cina sön söm d'ermo blanch. T'en iade röi-l madér dlungia na sì y chësta è fata d'un metal che sluminâ y è infurnida sö de morvöia. Da-ite da la sì êl un che laurâ t'urt. Can che chësc à udü l furesto, ti êl gnü purmez, l'à saludé y à damané cun gran morvöia, olà ch'al à tut chi bì ciüf cöci, ch'al à tla man; al è i ciüf dal ton, ch'al à cuiü de nöt.

L prinz à respongü, ch'al gnê da la tera y chi ciüf è cursiüs dailö. Sëgn à cunte chël che laurâ t'urt, che t'un ciastel nia dalunc abitâ-l l re dla lüna cuna siüa fia, la prinzessa à na gran ligrëza cun de bì ciüf che crësc dainré y vëra l premiarà de sigü chël che tì scinca. L prinz riô y minâ, dér gion, cun gran ligrëza ó-l i scinché sü ciüf dal ton, mo al ne n'o nia gnì premié pur chël, dea ch'al è fi d'un re.

L Gärtner à atira daurì la punturina y periâ l prinz de gnì ite. Spo ê-l salté

debota sö tl ciastel. Do da n pez gnêl dlun fladan zruch y periâ l prinz de jì cun vël tl ciastel. L fi dl re ti ê jü do tl bel ciastel dl re.

prinz, sce te sua patria ê-l tan de bì ciüf, ci jënt ch'al abitâ ailò y tan gran che l rëgn de so pere ê.

Do da n pez, ch'an â baié de vigni



T'un sool, gran y iluminé, l prinz ê gnü tut ite cun gran festa y unur dal re dla lüna y da sua fia. L re dla lüna ê n berba dér vedl cun la berba blanca dl curù d'arjént. La fia ê chë bela jona, de chéra ch'al â sumié de nöt.

La prinzessa â pié do düt cuntënta y cun mill giulans i bì ciüf dal ton, â laldé l bel curù cöce y â damané l

sort, s'à-n despartì y l re dla lüna i â dit al prinz, che vël l cunscidrâ sciöch so ghest.

L prinz ê ste plü di tl ciastel dl re, je incérch a udëi sciöch'ara ciarâ fora söla lüna. Do da zacutàn de edemes ê-l ste l re ch'à damané pro marëna so ghest, sc'ara ti plajô söla lüna. L prinz â responü, che i ciamp y pra dla lüna,

che sluminâ a blanch, è i plü bì ch'al â udü, mo l gran luminus metô man d'i fa mé ai edli y al se tomô de gnì verc, sc'al ne s'un jê nia prësc te so règn.

Mo la prinzessa ne la punsâ nia insciö y ara minâ che cul tëmp s'ess-el pa bëgn ausé al luminus. Mo n vedl sciché dl ciastel s'à infidé de baié cuntra la prinzessa y minâ, che chël ne foss bëgn nia d'acunsié a un dla tera, de se tignì sò massa dî sôla lüna. La prinzessa n'à plü dit nia sön chël.

Can che l fi dl re s'à inrabié in lota da jì a la ciacia, lâ sù compagns chirì dlunch, ti bosc scürz y fora pur chi crëp, mo ai ne lâ nia ciafé, scemìa ch'ai â chirì plü dis. Al n'i juvâ nia ater, che jì zruch tl ciastel a dì, ci ch'al ê suzedü. L vedl re i â fat jì demez y â dit, ch'ai ne podô nia plü ti gnì dan da sù edli zenza so fi. Tl medemo tëmp âl fat a savëi te düt so règn che a chi, che savarà da dì valch, ulà che so prinz pudô ester, ti ganrà-l dé n gran premio. Al n'à juvé nia; degügn ne savô nia. An cherdô, ch'al foss mort, can che t'un iade gnê-l dit, che l prinz ê indò dan man y â porté sciöch fomena la fia dl re dla lüna.

I abitanc dla lüna â aldi chësc cun ligrëza y morvöia y jê a schires al ciastel pur udëi la bela prinzessa. Ai ne se pudô nia imaginé sciöch üna dla lüna ciarass fora. Ar'ê sciöch les éres dla tera, la desfarënzia è, ch'al parô, ch'al gniss da vëra n gran luminus y che vigni ambria spariss can che vëra jê lassura. Na gran morvöia â la jënt da udëi l ciüf blanch, che cherscio dlunch sôla lüna y che la prinzessa s'à tut cun vëra. Chësc ciüf s'à slieré fora cul tëmp pur dütés les Alpes y ciamó al dé da incö salüda sües beles stëres dai crëp. An ti à dé a chësc ciüf l'inom Edelweiß.

A la prinzessa indò ti plajô i pra plëgns de vigni sort de ciüf y les beles gran pastüres y amirâ zenza fin i bì ciüf y l vërd di pra. Incie i lec brüms ti plajô dér y ne lasciâ nia da dì, che

sôla tera ê-l tan bel dea che al ê tan de vigni sort che mudâ jö da n post a l'ater. Sôla lüna ê-l düt anfat, düt bel blanch.

L prinz ê veramënter cuntënt, can ch'al udô che la fia dla lüna ê cuntënta y ch'ara ti plajô. Al ti savô bel da la mené dlunch incérch tl gran règn a ti mostré sües belëzes. Trami dui ê insciö cuntënc y minâ sanbëgn, ch'ara durass dagnora insciö.

L prinz ê n iade gnü da sëra terd da la ciacia a ciasa, spo â-l udü sùa fomeña sòn surà che ti ciarâ fit a la lüna. Chësc ti savô de morvöia. Al ê jü sò da vëra y lâ damanda, purciudì ch'ara ciarâ tan sura pinsir a la lüna. Ara se lâ n pü rita y â ma scuté, mo dea ch'al damanâ indò da nü, à-ra cunfessé ite, ch'al t'inchersciô bel da n pez do la lüna. I pra y les valades ti savô bëgn bì, mo i crëp scürz che s'alza al cil y manacia de tumé ados, la fajô gnì da la ria lüna y ê n pëis che la drûcâ jö.

L prinz s'à spurdü, can ch'al â aldi chësta lamentanza; al messâ punsé a ci che chi dui vedli i â dit, can ch'al ê jü impara sôla lüna. Ai â dit, che un dla lüna sôlo tera ess atira mancia l gran luminus de sùa patria y che dal gran incherscemun do chësc messass-el bel plan muri. Intant ne n'ê-l ciamó degüna gauja da s'la tó sterscia y l primz sperâ de la delibré da chësc incherscemun cun la mené incérch y la devertì n pü. Mo al s'à ingiané, ara gnê tres peso.

Bel avisa sciöche l prinz â fat dan so iade sôla lüna, ê-l sëgn la prinzessa che ciarâ tres ores alalungia a la lüna y gnê bel plan tan da la ria cira y debla, ch'an se tumô ch'ara muriss. Ara se baudiâ tres di chi crëp fosc, che fajô scüres les valades. Y sciöch la-ota degügn ne pudô fa val pur l prinz, insciö ne savô sëgn dagügn n cunsëi o na medejina pur la prinzessa. La maratia dla prinzessa gnê tres peso y peso y sëgn gnê virité, ci che chi dui vedli dla lüna â dit.

L prinz ê te na gran desperaziun.

Can che l re dla lüna â aldi che sùa fia è in prigo de vita, spo â-l abandoné la lüna y ê jü jö sôla tera a udëi

sciöch'ara stê. Al ti ê gnü cunté dl gran incherscemun dla prinzessa, che gnê tres plü gran y che manaciâ d'la cupé. L re dla lüna dijô, ch'al ne lasciâ nia muri süa fia y che vël la cundejô indò sólo lüna. Sce l prinz urô jì cun vël, spo ê-l sanbëgn dér bel invié.

Vël ne pudô fa atramenter co s'la tó indò cun vël sólo lüna. Al ti savô rî sce l prinz messâ sté sólo tera.

Sëgn sanbëgn periâ-n y petlâ-n l prinz ch'al ne dess s'un jì, ch'al dess resté inanter sües munts, ch'al punsass, che n dé gniss-l re. An ti acunsiâ cinamai de mené vera y tó ite d'atri paisc y fa l régn plü gran. Mo al ne n'â juvé nia, al ne metô averda a degügn. Al ê spo jü cun süa fomena y so pere sólo lüna.

Chilò se rumetô-ra tres plü y plü y denant ch'ara foss buna dl düt, cunsciô l prinz cun gran spavënt, ch'al udô da n dé a n dé tres de manco y che t'un cürt tämp foss-l gnü verc. Incie l re dla lüna l'à acunsié de s'un jì denant ch'al foss massa terd. Imprüma se parâ-l bëgn, mo can che l prigo gnê tres maiù, n'i âl juvé nia ater che jì indò, cun na gran ria lüna, jö sólo tera.

N gran incherscemun do la lüna s'â indò lascé ad intëne. A tämp da lüna n'âl plü mai da udëi te ciastel. Al rudâ incerch zënza pesc, fora pur i crëp. Ia pur l dé durmî-le te cavernes y sot a lëgns, de nöt jé-le söles pizes plü altes di crëp a ciaré fit a la lüna.

Can ch'al ruvâ indò zruch, ne n'âl gnanca plü da cunësc ne. Cul tämp n'urô-l gnanca plü ste pro jënt. Al ne gnê gnanca plü jö da les munts y ê gnü salvare dl düt. Al rudâ incerch fora pur les munts y i bosc y jé sön vigni crëp. Mo ingnó ne ciafâ-l cunfort y pesc.

Edemes ê-l bel passé da can ch'al à udü l'ultimo iade na persona y â baié l'ultimo iade na parora. Na sëra ê-l ruvé t'un rî tämp y â spo messé jì te na caverna ad asosta. La-ite â-l udü n pic mandl da na gran berba, al ciarâ ca dér scûr y â na curona d'or sól cié. Al ti â baié ados y spo ê-l ste l pic mandl che ti â cunté de vël y de ci ch'al ti ê düt suzedü.

L pic mandl ê l re di Salvans. Dér, dér da dî abitâ-i t'un bel régn dalunc, dalunc da dailò. Dûc ê cuntënc y se stê dér bëgn. Mo n bel dé ê-l rumpi ite suldas furesti y â desdrüt düt cun la spada y cul fûch y â copé tan de salvans, che chi ch'ê ciamó restà, se n'â messé sciampé da süa patria. Sëgn rûdâ l re cun sü salvans da n post a l'ater y periâ, ch'an ti surandess na munt o n parü o n n'ater toch de tera, ulâ ch'ai podess se lascé jö. Mo degun ater re n'urô savëi o aldì val de té y dlunch gnê-i cuinâ y spo parâ demez. T'un post â-i cul tämp ciafé laur y ai â pudü ste ailò. Mo ai messâ lauré tres plü y plü, ai messâ fa laurz tan de fadia, che tröc muri y d'atri s'un sciampâ pur ne mëssëi no udëi la meseria de sù fredësc. Insciö incie l re.

Do ch'al â cunté düt chësc, sustâ-l y minâ, ch'al ne n'â nia na creatüra plü sfortünada co n re, che ne pò fa nia pur süa jënt y vëiga, ch'ara va inmatoria.

L prinz s'un menâ picié dl re di salvans cun süa gran crusc, mo incie vël â messé n'un ste fora de granes y vël â incie na gran crusc da porté. Do ch'al â albü ruvé de ti cunté de süa vita, ê-l salté só l pic mandl y â batü adüm les mans y â scraié: „Cunfortet-la, cunfortet-la, trami dui suns-e sëgn salvà”.

+ + +

L prinz ti ciarâ düt spurdü y minâ, ch'al ne foss nia plü pro se bun ciurvel. L re di zbergli i â dit y metü dant sü pinsrirz y idees. La prinzessa â messé s'un jì sólo lüna, dea ch'ara ê ausada a la lüm dla lüna y n'â nia buna de tignì fora l scûr di crëp plü dî alalungia. Sce i crëp dla tera ess l medemo curù sciöch chi dla lüna, spo n'ess l'incherscemun mai turmenté la prinzessa. I pici salvans fossr pa jënt dér dl'ert y ai uress gion fa n survisc, sce l re ti impurmetess de se lascé jö y abité pur dagnora te so régn. Vëi uress curì dûc i crëp da insom cina jö da pé dal blanch dla lüna. A chësta moda ess trami dui n ütl, l prinz y i salvans.

Cun morvöia i âl ascuté pro y dijô, ch'al urô pa bëgn ciaré ch'i salvans pudess resté, mo al ne pudô nia capì, a ci moda ch'ai foss bugn de fa blanch n crëp scûr. L re di zbergli s'la riô y minâ, che l prinz pudô ste zënza fistidi, dea che i zbergli â bel fat val ciamó plü de rî.

L prinz l'â spo incié invié de jì cun vël te ciastel. L salvan è cuntént y dea che la plöia à lascé do, ês-i pià ia deburida. Dui dis â-i albü da jì cina ch'ai è ruvà söl ciastel.

L vedl re s'â mostré dér cuntént, can ch'al â udü so fi ch'ê indò gnü adalerch. Mo de purmëtt ai salvans de abité te so règn, ne n'urô-l na-ota savëi nia. Pur vël ti êl anfat sciöch'i crëp ciarâ fora. Al minâ de ne pudëi nia dé pro, che jënt furesta viess to so règn. Impurmó can che l salvan ti â dit, ch'ai n'urô mai ste tles valades, ti ciamp y ti pra, mo ch'ai s'acunténtâ d'abité ti bosc y inanter i crëp, êl ste l re ch'à dé pro. Al è gnü scrit y trami dui â dé jura-mënt de ste a ci ch'ai â dit y scrit.

L re di salvans se n'ê atira jü düt cuntént a ti cunté chësta bela novité a süa jënt. Valgûgn dis do udô-n gnon adalerch na gran schira de té pici mandli, che jê sö untra i crëp. Do ch'ai s'â chirì l'albergh sot i crëp, ti bosc, te frignuns, dlungia rüs y a mez barantli ite, â spo l re di zbergli lascé al savëi al prinz, che la séra do ess-i spo metü man l laur impurmetü.

L prinz, düt despaziënt, è spo jü sölä piza plü alta ad aspeté la séra. Al n'ê nia bun da crëi, che i zbergli foss bugn de fa ci ch'ai â dit. Apëna ch'al è gnü la lüna, êl gnü adalerch set salvans, che s'â metü sö t'un rode y â metü man de ti dé cun les mans ia y ca, sö y jö. Cun gran murvöia â damané l prinz, ci ch'ai fajô. Ai ti â respognü, ch'ai ê tl firé la lüm dla lüna. Do da n pez pudô-n udëi n lumisel a mesa l rode. L lumisel sluminâ. Ai zbergli ti n'êl dassén da lauré, l lumisel gné tres plü gran. L prinz ti ciarâ tres pro, sciöch'ai laurâ. Inurchëltan âl ciaré incérch. Ci udô-l pa? Sön vigni piza dl règn udô-l n tach luminus blanch. Dlunch êl zbergli che firâ lüms. Al è

veramënter val de bel da udëi. Al parô, che les stëres foss tumades jö söi crëp. Les valades è indò tla scurité y la lüna iluminâ ma plü les pizes di crëp. Mo i salvans ne stê nia sö cul laur. Ai desfajô sö i gran lumiscì y destirâ i fis da la piza dl crëp cina jö da pè, spo jê-i cér l crëp ia y l fajô ia te na rëi luminosa. Insciö êl spari düttes les témptes scüres y düt sluminâ a blanch.

L'ater dé da durman ne n'êl degügn che urô crëi a sü edli, dea che i crëp incëria, che è zënza tan scürz, sluminâ a blanch y se tulô fora dér bì.

Les munts fora dai cunfins dl règn è scüres sciöche denant. Te na nöt sora â i salvans fat ia tl luminus dla lüna düt i crëp.

Düt cuntént se n'ê indò jü l prinz te ciastel. Dailò ti êl gnü dit, che l re dla lüna à lascé al savëi, che la prinzessa è püra da murì y ch'ara urô ciamó n iade udëi so om.

L prinz ne n'â dit nia y è atira jü cun la persona che ti â porté chësta novité. Apëna ch'ai è ruvà sölä rüna, ês-i atira jüs tl ciastel dl re. An ti â dit che la prinzessa è da murì. Debota êl jü ite y dijô ch'ara ne pudô nia murì, sëgn che düttes les crusc y i mai è passà. I crëp de so règn sluminâ sciöche chi dla lüna. Ara messâ indò jì cun vël jö sölä tera. Vël ti â arjigné n monn blanch pur vëra. Mai ne la turmentarà-l l'incherschemun do la lüm dla lüna, dea che vigni piza di crëp de süa patria è deventada na flama de pera, che verd cun luminus sö ti nei.

Chëstes parores i â fat na gran faziun a la prinzessa y i â fat grana la urenté de vire y vari. Y ara n'â duré dì, ch'ara è gnüda damì y ara se ru-metô tres plü y plü.

Do n ciürt tämp âl podü s'la tó cun vël sölä tera. Cun ci murvöia y ligrëza udô-ra, ch'ara ciarâ sëgn fora sciöche sön la lüna. Les pastüres, i pra bì verc cies tan bel, che mai plü ti êl gnü l'incherschemun do la lüna. Tl règn dles munts blancies êl ciamó plü bel co te süa vedla patria.

Chëstes munts blancies é ciamó al dé da incö y an i disc „Dolomites”.

L rëgn ne n'é nia plü, mo i salvans vir ciámó ti bosc y tles tanes.

Dai crëp che s'inalza al cil tan bì, co degügn al monn, vëgn-el l gran incherscemu se tulô fora adüm cun les munts blan- scemun dla prinzessa dla lüna: purciu- dì che chi che é chersciüs sö a mesa

chisc crëp o che vir dì alalungia a mesa a ëi, ne la téggn nia fora da ste demez da les belézes y mirachi dles Dolomites cöcenes y blancies.

N incherscemun i sforza terd o adora da gnì adalerch y stlü sü edli tles beles y incantades Dolomites.

L Galüc (storia da ri)

I urô n iade jì cun la ferata. Y can ch'i aspetâ, ch'ëlla stess chita, udô-i bel dalunc, ch'al gnê n fûm grisc da la finestra d'un vagun de terza fora. Sön finestra se svaciâ fora n paur, che ciarâ incérch, mo apëna ch'an l'udô dal gran fûm, ch'al fajô cun süa pipa.

Iö me punsâ: chilò mëss-te jì ite, scebëgn che iö fô un che ne füma nia, spo pos-te n'un gnì al savëi val de morvöia. Iö vad-i ite y me sënt-i bel vis a vis dl pauer dlungia finestra.

Al stê düt stort senté cun lts sciabiles asvacié it purmez al ciantun y al me parô, ch'al ess ascognü val sot l samare ite. Iö urô mëtt man de baié cun él y dijô: „Sëis jü a cumpré valch te cité”?

Al me ciarâ ma dér da sospetüs y spo grufurâ-l: „Ah, püch y nia, al ne paia la möia dl dì”.

Iö udô bëgn, ch'al n'é nia dér pur se sbutoné fora, mo i sightâ ma: „É-l ste marcié incö”?

L'ater: „Iö ne savess pa nia val de té”.

I punsâ bel: „Chilò l'as-te falada, sce te minâs pa de te fa l'aurela cûrta incö sólo ferata”. Mo an ne pò i la zede tan atira, purchël porvâ-i ma inant: „Tan lunc val-l pa l iade incö”?

L'ater: „Pur sis lires y cincanta”.

Al soflâ ma inant te süa pipa, mo impò ê-l inc él curius y dijô: „Y os, tan lunc jëis pa os”?

Iö: „Pur na lira y trënta”.

Sëgn s'la riô-l inc él, batô la man sön siües cösses y dijô: „Os me plajëis, os”. Sëgn parô-l propi, ch'i ess-un podü se gnì impü, mo te chël fajô la ferata n dér scass. L paur ne me ciarâ nia plü ca, mo s'ujô cuntra l ciantun de finestra y fajô, sciöch'al uress ascogne valch cun so samare y deperpo lasciâ-l gnì fora ma de té niui de fûm da süa pipa, ch'al parô l padre eterno nanter i niui.

L fûm me gnê sëgn propi massa sterch y i urô bel me chirì n n'ater post. Te chël gnê-l un dla ferata a zibiché les chertes. L paur è bel arjigné cun süa cherta, i la tignô ia pur la lascé foré, mo al fajô chësc laur tan nervös y snell, ch'al me savô impü de morvöia. L controllor se n'é bel avisa anadé de ciez. Can ch'al à foré la cherta y è pur i la dé zruch, spo dijô-l madér: „Os”.

„Che pa”?

L pauer n'alzâ gnanca i edli ne, mo spudâ fûm, ci ch'al pordüjô, sciöch' al uress curì düt incér él ia cun so fûm.

Sëgn dijô madér chël da la ferata: „Ci se ciar-el pa fora ia te chël ciantun? Val de blanch pè-l ia do da os”.

L pauer porvâ ma snell de stupé pro cun so samare y brunturâ ma inscioi: „Al sarà pa bëgn ma mi fazurel da mocié”.

„Da can é-l mo, che os paurs se puze- néis l nès cun plümes”, minâ l'ater.

Te chël ê-l n galüc, che metô fora so cié do l samare fora, menâ l cié intoron y ciarâ düt curius fora pur l monn.

„Oha, pic”, dijô so patrun y porvâ dl paré indò do samer ite.

„Chësc é ma n gial nü”, istruîle l controllor.

„I à messé jì a m'un cumpré n nü, purciudi che l vedl ne valô plü nia. Al n'ê plü da nia. Insciö va-la mefo. Ai é da mené picié de té tiers, ai la tégne mefo fora cater o cin agn, spo pò-n i desmëtt”. Y spo dijô-le indò: „Purdërt ne s'va-la mefo inc a nos nia atramënter, bel sciöche a os da la ferata. Cina che os eëis zibiché jö chi trënta trëntacin agn, eëis ruvé l tamf, y sce al s'un resta pa ciamó n carnì pur val an de punsiun, pudëis ester plü che cuntënc”.

„Mi bun pic paur, sëgn uress-i madër savëi, purciudi che la savëis t'en iade tan lungia”? mina chël da la ferata, me m'interesëia sëgn na-ota ma osc gial”.

„Ah, propi, se plesc-el mi gial? Os n'ëis nia mal gusto. Ca-os, ci bela cresta cöcena ch'al à. Al é propi sciöch'n scef dla staziun. Sëgn sarà-la bëgn im-pò n iade cuntënta cun me mia fomna. De sigü che ella é bele a la staziun dla ferata, ch'ella m'aspeta — no a me, mo al ghicher. I vëigh-i, ch'os eëis inc n anel ghel tla man — ca-os, al n'ê nia düt or, ci che slumina.”

Dük s'la riô dassën, inc l controllor, mi impò ne se lasciâ-le baié sö de lascé ester l gial. Al dijô purchël: „L'atra cherta, aulà l'ëis pa”?

L pauer fajô sciöch'al ne savess nia, mo sciöch'al s'un fajess gran morvöia y dijô: „Iö sun pö ma su childò. Pur che uresses pa avëi na secunda cherta”?

„Iö uress ma udëi la cherta pur osc compagn dl iade ailò te chél piz”.

„L biliet, ah insciö, l biliet... chël ne sa-i”... L pauermetô man de sinti te sües gofes dla braia y dl corpet y finalmënter tirâ-l for n tò de papir ba-

culé adüm: „Chësc foss sëgn l biliet”. L'ater l desfesc fora y incunda: „Chi-lò ne sa-i, ci ch'al é scrit, iö. Chësc n'é mine n biliet dla ferata”.

„Chësc papir m'à-i dé, aulà che iö à cumpre l ghicher, che iö ais val de scrit, sc'al ne i plajess nia a mia fomna. Mo l gial é pa bëgn n campiun. Chësc é pa bëgn l dërt pro nostes giarines. Mo os, gnide ma n iade a se ciafé, spo é-l mia vedla che s'fesc n bun pössl da pom, dër da smalz”, prò-l sëgn l paur furbo y intort, „y ciamó laprò n got de bun vin. Chël é pa val, che fesc la gola a duc, chi che se n'intënn val dl mangé. Ne disc-te inc tö insciö”? s'ujo-l sëgn cuntra me. Al â mo capì, chëlla manaciâ de jì mal sëgn.

„Mi bun paur”, fajô sëgn cun serieté l controllor, „i à pa albü dì assà pa-zienza cun te. Iö ne vad-i pa cun la ferata pur me divertì, i à pa mi laur y ciamó d'ater da fa”.

„Bëgn spo, a ruveder, siur, siur controllor, y no se desmentiede de storje pro val dé”.

Chël da la ferata scriô sëgn ciez sön na zetula, spo i la dà-le al paur y disc: „Tirs mëss paié sciöch jänt sôla ferata”.

„I tirs paié sciöch la jänt”? damana cun gran morvöia l paur.

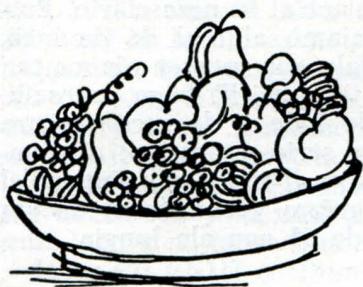
„Ne ste sëgn a baié ia o ca. Os-te paié o no”?

„Pu, sc'i me lascëis ma la lita, spo plü gion ne paiss-i bëgn no”.

„Paiede sëgn”, scraia chël da la ferata. La cosa scumëncia a gnì sceria sëgn.

Te chël momënt l galüc spizura sot l samar fora, alza l cié sö cuntra la finestra, cianta: chii, chicchirichii, y fora da finestra fora y inmalora. L paur i jê debota do col cié, cina ch'al podô, mo l gial ê bel dalunc invalgô a chirì n n'atra cô.

L paur tomâ zruch sön banch y metô man de baudié y cristé sciöch'n mat: „Ai, ai, ci desgrazia! Ci dijarà mai mia vedla?”



T'auTÓm.

Regules dl Tëmp

É san Gall (16) bel y süt,
sta fora d'isté la plöia dl düt.
Santa Ursula sa da cunté,
desco l'invern sarà tomperé.
Sce san Lüca (18) é bun cialt y nia da
vënt,
vëgn-el n inver, ch'al é n spavënt.

NOVËMBER.

Sc'al se mëtt da san Martin da toné (11)
él de sogü bun por l'aré.
Santa Lisabeta (19) disc de sigü,
sciöch l'inver à da gnì.

La nëi da sant'André (30)
fesc a la blaa dër mé.

DEZËMBER.

Sciöch Adamo y Eva ciara ca, (24)
rest-l oramai cina san Micorà.
Da Nadé cina san Bostian
dess-l ester l plü fréid de düt l'an.
Sce chësc n'é nia inscio,
les sajuns s'à falé.

Dic y fac.

An pëia plü sauri na moscia cun na
gota de mil, co cun na bot d'ajëi.
Les döes sorus, che va dagnora debu-
riada, é la superbia y l'ignoranza.

Berba Micora'

maester- mone da LA ILA, in record
dl 30. an dala süa mort.

I pënse, ch'an poies zënz'ater lascè demez l cognom, deaché la gran pert dla jënt de nostra valada l'à ma cunesciü pur „Micorà”, o scenò pur „berba Micorà” da La Ila. Pur la gran ativité da maester de scola y d'educadù dla gioventù pur 47 agn te so païsc

mervöia, sce ël fô conesciü te düta la valada. Ël fô ne sort de „fatutto”; ël se dedicâ a düt y fajô düt, ci ch'ël pudô, pô ma ch'ël ess pudü daidé y portè aiüt, olach'al fô nezesciario. Purchësc po-n ciámò aldi al dé da incö, do 30 agn dala süa mort y niance tan da inré, da jënt ché l'à bëgn conesciü, na parora de lode y de reconescëenza pur l maestr serio y pratigo, dl ciantarin famojo y dl mone diligënt, ch'ël à fat cun ligrëzza y cun vera pasciun pur l temp de 65 agn ala lungia.



Foto: H. Planinschek

de nascita, pur so laur desintrescè te dlijia in qualité de mone, de capocoro y de ciantarin, inscioché ince pur aconsiadù te afari importanc dla vita de vigni dé, godô-l de n gran inom. Ël fô ince scrivan espert de documënc importanc, pur ej. contrac de vigni sort, testamënc, quitanzes y diversces atres scritüres; purchësc ne fô-l pa degüna

Micorà fô n fi de Ujöp Pizining d'Alvijio y de Maria Granruaz da Ruac, ché s'â maridé l'an 1854. Da csta uniu nasciô-le al 31 dt mà 1855 n müt cul inom de Micorà y dl 1856 la müta Tarina.

Dal liber dles nascites dla cüra de Badia, ché scomëncia cun l'an 1633, se lasc-el desmostrè i descendënc de

csta familia pur 9 generaziuns. Infati, pur capoligna de csta descendëenza vëgn-el nominé pur prüm Domëne PICININO, ché fô maridé cun ztrta Domënia l'an 1597; chisc â albü 8 mituns. L plö vedl fô Iaco, nasciü dl 1598.

Iaco s'à ince maridé cun na Domënia dl 1625; ëi â albü na familia de 5 mituns y 1 plö jon, ince n Domëne, nasciü dl 1638, formâ la 3. genrazion;

Domëne PIZENIN fô maridé cun Maria da Runch y al nasciô l'an 1676 n müt Iaco y na müta Domënia.

Iaco PICENIN y Domënia Grones dl fever da Reba, maridà dl 1698, â albü 9 mituns; 1 plö vedl â inom Jandomëne y fô nasciü l'an 1700.

Jandomëne PITSCHENING s'à maridé cun Catarina Pedratsch l'an 1721; da csta uniu nasciô-le 12 mituns y, cun Janmatì, nasciü l'an 1730, jê inant la 6. genrazion.

Janmatì PITSCHENING abitâ a Picenin tla vedla ciasa, signada al dé da incö cun l nr. 13/c y fajô l carigà. Sùa fomena â inom Elisabeta Rudiferia, maridà dl 1764. I mituns fô sta 11 y tra d'ëi Daniele, ché fô deventè capuziner cun l'inom de P. Franciasch Serafico; ël morì a Eppan (Appiano) dl 1868 al'eté de 87 agn. L 3. müt, Alvijio, nasciü dl 1769, formâ la

7. genrazion. Alvijio PIZINING da Picenin, se maridâ l'an 1897 cun Marianna Costnerin, ché fô nasciüda a Rottanara tla vedla ciasa dl Cramer. Chilò fô-l ste 15 mituns y tra chisc Ujöp, nasciü ai 19.7.1821, ché jê inant cun la

8. genrazion. Ujöp PIZINING maridâ Maria Granruaz l'an 1854 y â albü 2 mituns: Micorà, nasciü ai 31.1.1855 y Tarina, nasciüda l'an 1856 y morta dl 1880.

La 9. genrazion fô formada da Micorà PIZZININI y Marianna Agreiter da Ciampidel de S. Ciascian, nasciüda l'an 1864 y maridada l'an 1891; ëla morì ai 15.7.1898. Da csta uniu fô-l nata dl 1908; Tarejia, nasciüda l'an 1893 y morta dl 1962; Scolastica, nasciüda l'an 1895, Franzl, nasciü l'an 1896 y Maria, nasciüda y morta dl 1898.

L pere de Micorà, berba Ujöp, fô nasciü ai 19.7.1821 da Alvijio PIZINING tla ciasa de chi d'Alvijio dla vijinanza

sciü 5 mituns: Rosina, l'an 1892 y mor-dà Picenin, ch'é ciamò dütaurela da odëi; sùa uma fô da Ruac y â inom Maria de Franciasch Granruaz.

Ujöp fô de na familia de 15 mituns y, scebëgn ch'ëi â n gran lüch da paür, av-i impò na bela gran meseria, ché fô purater mpü sura düt te chél temp dl scomenciamënt dl XIX. secolo. I antenac savô da contè, ch'al fô ilaota ste agn de gran ciarestia, deaché pur valgûgn agn ala lungia ne pudô-l nia maduri la blaa dal gran frëit apëna crësc l'erba ti pra (dal 1816 incina l'an 1820 y spo inciar l 1840). L pan gnê fat de tamejuns, la polenta de favarü y ciàis de farina grossa. Al manciâ l lat y l gräs, deaché i tirz messâ gni venüs dal pür paür generalméntr a n prisc dar bas. Na gran fortüna fô-l ste pur la popolaziun I scomenciamënt dla coltivaziun di „soni” o „sansonî”, ché fô gnüs importà dala Sassonia (Sachsen). Sot ctes condiziuns, la jënt fô mal nudrida y purchësc sotposta a vigni sort de maraties, ché fô la gauja dla mort de tröpa jënt; spezialmënter i pici mituns morì insciöché les mosces y te cortina gnê-l reservè ad ëi n post extra pur la supultüra. Ince te csta gran familia de 15 mituns, fô-l mort 7 fredesc de Ujöp tl'eté da un n dé a 17 agn.

Ujöp â purchësc bel messè punsè da jon a s'imparè n ert y prezijaméntr chél dla lauraziun dl lignan, ch'à la plö gran possibilità de n davagn sigü. Tra i arteiagn fô chél dl tistler, ch' impormetô la plö gran garanzia, pur mantignì na familia y pur podëi ruvè a na veciaia sarëna y zënza gran preoccupaziuns. Tan de plö, ché la „materia prüma”, l lignan, ne costâ a chi témpr gran tröp y fô saurì da avëi, purciòdì ché duc i paürz â bos-c privac y ëi se pudô i anuzé insciöché al ti plaiô ad ëi.

Detaché al fô tl païsc püch laur, fô-l bel jü da jon ia in Gherdëna y fô dventè n bun arteian cun gran injiin, cun ligräzza y diligëenza te so mistir. Basta i ciarè a sùs massaries, chél se fajô dagnara instëss, cun ci prezijiun y cun ci diligëenza ch'ëles é stades fates, insciöché öghes, incastri de vigni sort, planes, schedres y tan d'atres, ch'é stades

salvades dal füch dl'an 1893, olach' al é gnü desdrüta la ciasa vedla nr. 12, ch fô l'unica tla vijinanza de Sotsach.

L têmp ch'él gnê spo a ciasa a laurè, impiegâl dan da düt a fa armà dal guant. Ilaota fô-l la usanza, ché la novicia ciafâ pur scincunda da noza dala familia, olach'ela jê fora, n gran armè dal guant, cun n bel suramobile intaié (Aufsatz), cun lades y ascognadus daite y cun corones pur la drapamënta, ché la uma à l plö gran pinsir de ti arjigné ala fia, ché jê demez da ciasa. Mez l'armè fô arjigné da tachè sö l guant lunch, insciöché goneles, gormà, mesalana; te n partimënt de sura gnêl metü i ciapì, la ciuria da pozi, cepli, manies y atri ciümz de guant, ché tolô fora pücia lerch.

arpè l lüch, do la mort dla uma, y tl têmp de püc agn, fô-l gnü desfat (venü).

Canché berba Ujöp sâ maridé l'an 1854 cun Maria da Ruac, s'av-el ciafe quartir tla ciasa vedla nr. 12, olach'el laurâ de so mistir. Csta ciasa fô grana y abitada da 4 families: la familia de berba Ujöp de Tita, de berba Ujöp d'Alvijo, de Vijo da Verda y de Franzisca, che sâ spo fat sö na ciasa nöia pur éla, olach'ela à ince metü sö na botëga.

Tla ciasa vedla nr. 12, ch'al dé da incö ne n'é nia plö, nasciò-l ai 31 de genaro 1855 l pic Micorà y l'an do na müta, a chëla ch'al i gnê metü inom Tarina. L'esposito da La Ila, châ batié i due pici, fô ilaota siur Iaco Gross-



Ciasa de nascita de Ujöp d'Alvijo.

Zacan fô la scincunda da noza na bela „cassa” intaiada, insciö ché an po ciamò odëi te val ciases vedles; mo la gran pert é bel stades venüdes ai amadus ambulanc de antichites.

A berba Ujöp i fô-l gnü impormetü l lüch d'Alvijo, ché fô n bel gran lüch da almanco 10 armënc, mo él ne l'à nia ciafè. Ala mort de so per Alvijo, laurâl ia in Gherdëna y él fô impermò gnü al savëi tröp têmp do. Canch'él ruvâ ad arlerch, ti fô-l bel ste scrit a so fre Janmatì, châ albü düs mitans: Tarejia y Maria (suranominada „la Nama”). L lüch à spo arpè, do la mort de Janmatì, la müta plö vedla Tarejia, châ albü n müt y na müta: Vico (Lodovico) y Vica (Lodovica). L müt à

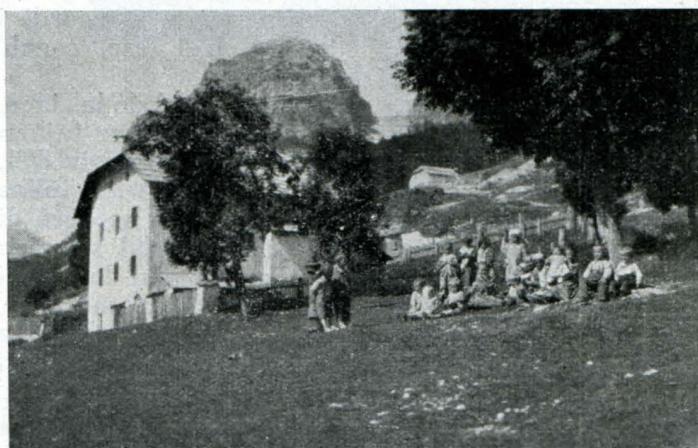
rubatscher da La Ila, ché fô ste childò dal'an 1846 al 1865.

Di prümz agn dl'infanzia dl pic Micorà é-l püch da dì. Èl fô plöler de costituziun debla y malatizio y purchël l'à portè la uma al eté de n an — te n cestun — a La Pli de Maró, pur l lascè cofermè; al terzo dé fô-la indò ruvada a ciasa cun l müt signé dal crisma, Gauja la gran estenjiun dla diozejé Pur-senù gnê ilaota l vësco ma vigni 10 agn tl decanat a confermè sö dük i mituns, gragn y pici, püri y sagns.

Èl cresciò in compagnia di atri mituns dla vijinanza y se devertì a fa la belaita cun ëi. Na extra ligrëzza av-el da ji a servì a Mëssa y él ne jê ciamò a scola, canché siur Iaco l'à bel insigné

jö pur respogn. Mo ël fô ciamò tan picce, ché l pro messâ se portè ël instêss l gran libr da Mëssa inciarch, ater ché, canch'al fô l pic libr dla Mëssa da mort. Purater, naota av-el impò inc ël urü porvè, mo ala ti fô garatada mal. A fa la reverenza, i fô-l slisuré jö de plomac y ël sura ia. Ël à messè intervtgnì debota l mone, berba Tita y düt fô indò jü inant in bun ordine. Ciàmò na ota av-el albü csta desfortuna y, sambëgn, na bela crusc. Do Mëssa pudô-l spo ji a destudé les ciandères cun gran plajëi. Siur Iaco ti à arjigné aposta n bel pic periöl lisir. Ince berba mone ti urô dar bun y naota o l'atra ch'el manciâ te dlilia, pudô-l ël fa l mone; an po se punsè, cun ci ligrëzza, ché gnê tres plö grana, plö gonot ch'el manciâ.

de stüa fora te port. Do ch'al fô ste passè l plö gran spavënt, fô i genitori y la müta Tarina levà sö, mez inciornis y se n'à anadè, ché al manciâ l pic Micorà. Ei à purater prësc udü, ché l'üsc de stüa fô rot fora bas ia y ch'an podô udëi fora te port, olach'el fô destrat fora ia pur funz l corp dl müt. La uma l'à atira cuiü sö pur mort, purciodi ch'el ne dê plö degun batimënt. Ël à ferides tl cé, tla man dërta, olà chël tignî ciàmò la forchëta y parô zënza vita. Purater, do mpü de tëmp av-en capì, ch'el fô vita tl corp; mo l tramortimënt y l „choch” à duré pur trëi edemes ala lungia. Deaché la familia fô püda, ne fô-la puscibilité dl cundüsc tl'ospedal a Burnech a se varì fora, l'à tut siür Iaco te calonia y ël instës ti fajô



Calonia cun la vedla scola.

Ciamò naota à albü l pic Micorà na dërta crusc. Na domënia domisdé intratan la corona, s'av-el indormedi te proca dlungia berba mone. Al momënt dla prozesciun, s'av-el punsè del lascè dormì inant y canch'al gnê zeruch, se ël descedè. Cun na lungia pitada fô-l impò cul tëmp ste bun de se la parè ia, mo ël se l'à recordada pur dagnara.

Na burta ti n fô-l suzedüda al müt al'été dt 8 agn. N dé, ché düta la familia fô pro mësa a marëna y ché dûc mangiâ cun apetit i cajincì dala gran scodela de bånda, av-el dè jö l ton (1 tarli) te piz de stüa, dlungia mësa. Valgüign fô tomà ia pur tera y l müt fô ste portè dala forza dl tarli da üsc

l guer. Cul tëmp l müt gnê tres mpü da mi y do da dui mëisc fô-l tan ché vari. Ël à purater dagnara albü n gran spavënt dal ton, ince ciàmò tla süa veciaia; canch'al manaciâ l temporal, l'udô-n dagnara cun la spaternöra tla man. Ël fô resté, gauja csta desgrazia, pur düta süa vita plöler na persona debla y de delicata sanité.

Ciamò in chël medemo an fô pié ia pur la prüma ota a scola l pic scolare. La stüa dala scola fô ilaota bas ite te calonia. L maestr fô berba Tita da Marin (Valentini), ch'à tut sö la scola l'an 1830, can ché l maestr-caplan, siur Ujöp Rovara, l'à messada dè sö, gauja maratia y veciaia. Berba Tita fô

tl medemo tēmp ince mone y conesciō bun l pic scolar nü, oramai da dlilia infora. Purchēsc ti urō-l n bun dal cōr y fō pur ēl n secundo pere. L scolar nü imparā cun bona orentē y mostrā talent y l matstr fō dar contēnt impara. Ela suzedō ince datrai, ché berba Tita messā ji intratan les ores de scola a provede amarà cun l pro y spo metō-le l pic Micorà a ciarè sura i scolari y a i tignì occupà a val mainira, incina ch'ēl gnē indò zruch. L scolar-aiutant mostrā injin y ligrēza pur csta fiducia, ch'ēl godô da so superior y fajô vigni sforz pur ti ester ütl y l daidé, olach'ēl pudô pō ma.



Micorà da jon (senté)

Canché berba Tita fō gnü plö vedl, se stentâ-l i ultimi agn a tignî scola y spo se servî-l dar gonot dl so aiutant, canch'ēl jē i ultimi agn a scola. Intratan ché berba Tita fajô la leziun ai plö gragn, Micorà lasciâ li i plö picci y i sorveliâ tla scritûra y tl deségn. El se confortâ da na ota al'atra, canch'ēl pudô daidé berba Tita te scola. Sot chêstes

condiziuns ne n'é-l spo degüina mervöia, sce ēl se dejidrâ de fa l maestr, canché ēl fô gran.

I ultimi agn ché Micorà iê a scola suzedô-la datrai, ché berba Tita s'indormedî domisdé ia, sentè sön pult y naturalmënter cun la röta tla man; ilaota fô la röta l „simbolo y l scettro” dl maestr, ché significâ dignité, respet y obediënsa da pert dl scolar sotmetü. Castié l scolar indiscipliné y colpevole de burtes aziuns cun la röta, fô n bojagn natural a scopo de coreziun tl secolo passè, ché fajô pert dl'educaziun dl müt. An po ciamò datrai odai da val pert quadri, ché raprtjentaia na stüa da scola cun mituns ché salta sö y jö pur les proches y l maestr ché deura de colp l'üsc, cun i odlà söl nes y la röta la man, pur sprigoré i pici descreanzà y ti recordè insciö la burta aziun, ch'ei fesc, canch'ei ne n'é nia sorveliâ.

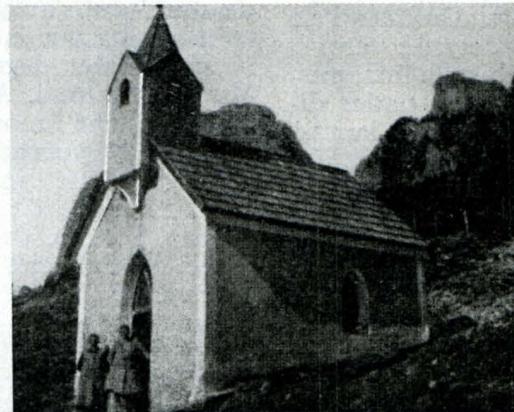
Datrai suzedô-la ince, ché intratan ché berba Tita se fajô n pic sonn, jê-l Micorà fora dlungia d'ēl, pur porvè de tignì ampü de disciplina y de chit te scola; mo ēla ne durâ di, ché l maestr gnê descedè dal scesiüre di scolari y spo metô-l man de petè jö da vigni pert cun la röta, ciamò mez indormedî. L prüm a se la ciafè jö pur les straces fô oamai dagnara Micorà, sce ēl ne fô svelto a sen sciampè. Mo purater, canché berba Tita capî, ch'ēl ti fajô tort a so aiutant, se scusâ-l y ti urô ciamò plö bun ché denant.

Verscio Micorâ se desmostrâ-l dagna-
ra insciöché n bun pere y olach'ēl pudô pō ma, l daidâ-le. Insciö se l tulô-le cun
ēl vign'ota, canché la prozesciun jê in
Jéo a portè l crist, ciamò canch'ēl fô
scolare y païâ ēl l vire y l dormì, deaché
ēl fô dar püre y ne n'ess scenò pudü
l'accompagné. Micorà pur chësc l daidâ
te dlilia y te scola y dlunch, olach'ēl à
de bojagn. Berba Tita à n pic lüch ia
Marin y gonot l daidâ-l incé laurè la
campagna, spezialmënter canch'ēl fô
vedl, deaché ēl fô su y zénza familia.
Insciö ciafâ spo incé Micorà in gran
pert l lüch da comprè do süa mort.

Canché Micorà à ruvé de ji a scola a
La Ila, spo foss-el jü gian a studié da
maestr de scola, mo l pere ne pudô

paié do. Insciö â indò daidé berba Tita y spo av'el pudü ji a scola a Burnech, olach'él messâ ji a se perié la spëisa dala bona jënt te cité y dai paurz ilò dlungia. L scolare imparâ cun ligrëza

Deaché él fô plëgn de bona orientè y dar injignô, s'av-el prësc fat fora n bun laurant y al'eté de 20 agn laurâ-l bel in Gherdëna tl'academia da „prüm laurant”. Sùa spezialité fô i armà dles no-



La capela sön Col Pinëi

y mostrâ talënt y bona orientè te scola, mo do da püc mëisc av'el messè, cun gran desplajëi, dè sö l studié pur n prigurus mè ai ödli; chësc fô ste na

vices, ch'an po ciamò odëi te tröpes ciases al dé da incö.

Insciö passâ i agn, un indò l'ater y berba Tita mone se fiacâ tres plö y plö



Ciasa nöia dla scola.

conseguëenza dla scassada dal tarlì, ché él s'à ciafè da jon. Purchël ne ti restâl nia ater, ché imparè dal pere l mistir da tistler y ji cun él a laurè.

sot al pëis di agn. Cul tëmp ne fô-l plö bun de fa inant so laur da mone y purchël messâ-n punsè a ti dè la moniaria a valgûgn d'atri. Y chi fô pa plö adatè

ché l jon Micorà, ch'â bel daidé da müt insö berba mone? Micorà fô contënt dl fa, scebëgn ché l paiamënt fô dar pice. Èl à tut sö la moniaria, canch'él ruvâ a La Ila l'esposito siur Iaco Pitscheider da S. Cascian, l'an 1875. Pur 23 agn ala lungia fô-l restè chilò; spo av-el messè dè sö la cûra d'animes l'an 1898, purciodi ch'él fô deventè verc.

Cun siur Iaco jêl dar bëgn a üna, purciché él se dvertî a laurè da tistles dilletant, insciöchë l mone y spo laurâ-i gonot de boriada pur i bojagns dla dlijia. L bel sepolcr dla dlijia da La Ila é ste fat propio da siur Iaco; inscio incé i lintrins y atri laurz te dlijia.

Siur Iaco fô nativo da San Ciascian; él fô nominé pur la süa gran bontë, pur l so bun cör y pur l'afabilité cun la püra jënt, ch'él savô da consié y da daidé insciöchë n bun pere. Pur so intresciamënt gnê-l arlungé la dlijia l'an 1888, al gnê fat i altà nüs tl stil gotico y l pergo. Sot l bosch de Colpinai av-el fat castrù la capela dla Madonna y sön l tru dla prozesciun av-el sente lagns da föia (frasseni y mamastri), ch'an vëiga ciämò in pert al dé da incö, pur fa plö bel l paisc.

Do 23 agn de na gran ativité dla cûra da La Ila, messâ-l la dè sö pur gauja de n prigurus mè ai ödli, ché lâ svarcié completamënt tl temp de püc agn. I 3 agn de punsiun passâ-l a La Ila, tla cisa de Franzisca nr. 35. Canch'él jê fora a spazir, fô-l dagnara in compagnia de pici mituns, ché menâ l pür Vecio verc söl tru dla prozesciun, olach'ei stê l plö gian. Siur Iaco morî ai 16.1. 1901, pluré da düta canta la populaziun.

Al so post ruvâ l esposto siur Alfonso Videsott l'an 1898, cun ch'él ché l mone à plöler fat n stlet barat.

Berba Tita gnê tres plö debł y plö stanch y ne fô plö bun de tignì inant scola. L'an 1877 messâ-le la dè sö y sen retrà a vita privata te süa cisa a Marin, olach'él morî l'an 1879. Deacé él ne fô ste maridé, av-el dan süa mort venü so pic lüch a Micorà. Chësc av-el pudü comprè, cun ciämò atra campagna laprò, purciodi ché süa madrigna, Tatrina Rung, vëdova a Cestun de La Val (morta l'an 1904) fô gnüda adarlerch cun tröc scioldi. Insciö pudô-l spo ti-

gnì na vacia o düs, ciores y bisces. Purmez ala majun di Brides, s'av-el fat pro na picera stala cun na mesa majun.

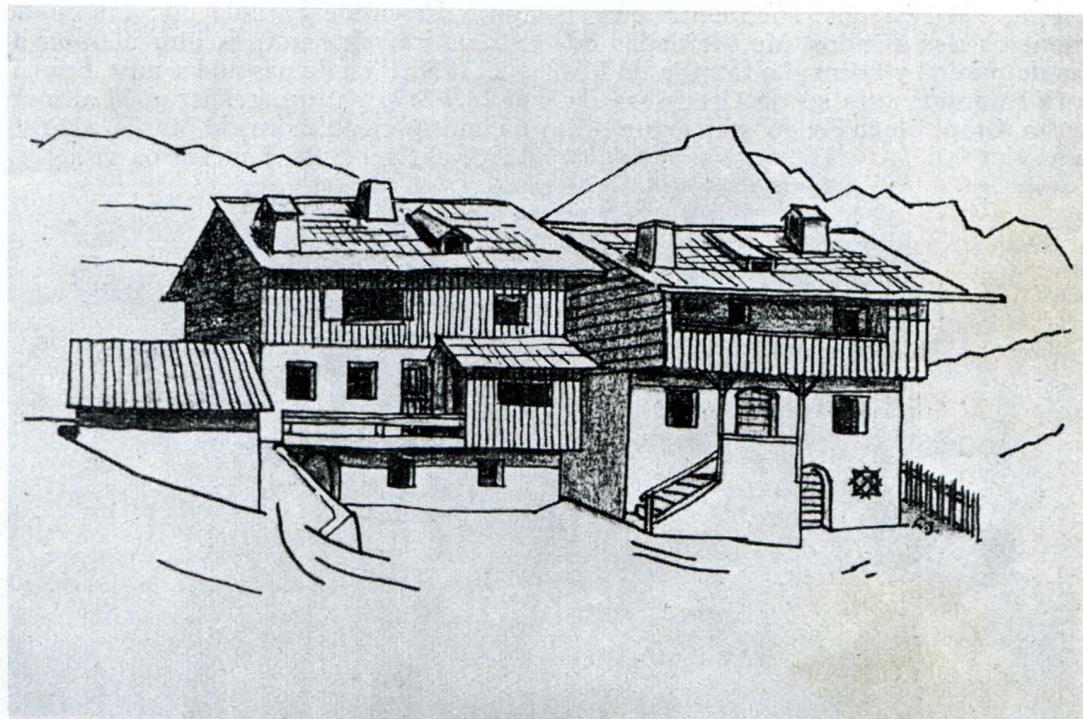
Ilaota fô l inspecter dles scoles dla val Badia certo Zangerle, maestr de scola a Burnech. Sön la racomandaziun de siur Iaco, s'av-el prësc albü ciafè fora n maestr pur la scola da La Ila, ché ne pudô ester degügn atri ché l mone Micorà Pizzinini. A chël temp fô-l bel tradiziun, ché l mone fajô incé l maestr de scola y purchësc l maestr ne gnê nianca nominé „maestr”, mo „mone”; inscio, l mone da S. Ciascian fô ince maestr, l mone de Badia fô maestr, l mone da Calfosch fô maestr y inscio inant. Chësc fô ste usanza incina do la prüma gran vera. Micorà fô spo ince ste mpü a scola a Burnech, à daidé berba Tita y s'â bel fat mpü de pratiga de scola oramai; él fô cunesciü pur n jon da talënt, de bona oriente, de principi morali sagns, de n caracter fram y de püces parores; él fô mone da La Ila y pur tal respetè y bëgnudü dala populaziun.

Micorà à apëna 22 agn, canch'él à scomencè a tignì scola; al fô l'altón dl'an 1877. I scolari fô chësc an 47 y s'â spo mantignì da 4 0a 50 incina ch'él fô ste de bojagn de fa sö n n'atra cisa dala scola l'an 1908 cun na gran aula pur 50-60 scolari; tl partimënt de sura fô-l ste arjigné n quartir pur l maestr. Te chësta aula tignîl spo scola pur atri 16 agn, tolando fora l temp dla vera dal 1914-18, olaché la cisa dla scola fô stada trasformada te na „zentrale telefonica” dal’Etappenkommando di soldas dla Germania.

L maestr nü s'â prësc ausé ite tla vita scolastica, deaché él laurâ cun amur, cun injin y cun gran paziëns. Vign'an ti portâ plö esperiënza tl'insignamënt dla gioventù; so metodo fô ch'él d'insigné püch, mo indertüra y aprofondì. Èl à cûra dan da düt d'educché l cör y spo ten secundo temp d'insigné la materia di programz. Iinscio passâ n n'an indò l'ater cun tres maius sodesmaziuns tla misciun da maestr educadù, olach'él laurâ cun vera pasciun y cun gran plajëi.

Sü superiori à prësc capì, ché l jon maestr laurâ cun amur y cun bun profit y pur reconoscimënt de so laur y sacrificio ti gnâl dè pur tröc agn ala lungia val pic premio ala fin dl'an de scola. Chisc fô l'inspecter Zamgerl, Winkler y siur professer Ujöp Mischì, châ comanè les scoles dla val Badia dal'an 1894 al'an 1918, olach'ël morâ a Pursenù.

chëla de Vijo da Verda. Plö injö, söla medema front de ciasa, cundejô n'natra stiga tl quartir de berba Ujöp d'Alvijio, l per de Micorà, y la porta defora metô tl'abitaziun de mada Franzisca. Chësta s'à fat sö na ciasa nöia sura la vedla, olach'ëla à metü sö botëga. La pert dla ciasa vedla fô spo stada abitada dai Brides, da chi de Ghessen y dala grofa (Maria Algran).



Ciasa de nascita de Micorà

Micorà abità cun sü genitorì, cun süa so Tarina y cun la süa picera familia te na vedla ciasa dla vijanza de Sossach. La ciasa somiâ a chëla da Pice-nin de sot, cun les cianos de mür y sura sö de lignan. Ela à 3 portes d'entrada, düis dala pert da ite y üna dala pert de fora. La ciasa fô in 4 pertes y 4 fô les families, ché l'abitâ. Dlungia l fur da pan, ch'é ciämò dal têmp da zacan incà l medemo, passâl sura porta de cianò na stiga y n sorà, ché condejò te port, olach'al fô dlungia la „ciamena dal lat”. A man ciampa dl port fô-l la familia de berba Ujöp de Tita de Tone, a man dërta chëla dl Brida y plö tert

N gran spavënt fô ste la jöbia Santa, ai 8 d'aurì dl'an 1893, canch'ël fô tomè fora, inciar les 10 danmisdé, n gran mè de füch. L maestr Micorà fô te scola, canch'ël aldî ten iade sonan „ciampnamartel”. El fô propio in chël dé la vijita de scola dl'inspecter siur Winkler. El fô la vedla ciasa nr. 12 de Micorà, ché vardô y dal lignan sëch y scherpant, s'alzâl sö lainghes de füch altes verscio l firmamënt. Intratan ché l füch consumâ chëla massa de lignan ché to-mà adüm cun gran scesciüre, soflâ n vënt sterch da sarëgn, ché portâ les tizes inciarch y cinamai flames, cun

gran prigo de tachè füch ales majuns y ales ciases dlungia; mo dütes cantes fô stades salvades pur l'aiüt dla jënt, ché daidâ destudé sot la proteziun dl Crist da Picenin y dla bendesciun cun l Santiscimo, ché siur Iaco dê, intratan ch'el stê sön porta de dlisia. L vënt â portè l füch cu témp sön l têt dla Granciasa, ché fô prësc ste destudé.

L füch â desdrüt la vedla ciasa incina pro les cianos y les families ché l'abitâ, fô restades solaméntr cun l guant ch'èles â indos. Mo, daidades da ses de parënc y vijins. La familia de Micorà fô gnüda tutu sô tla Granciasa da berba Ujöp, olach'ëla fô stada pur dui agn.

malia de Micorà, cresciüda intratan dla müta Tarejia, ché fô nasciüda tl quar tir tla Granciasa, â pudü sen ji tla ciasa näia.

I prümz agn dla felice uniuon de Micorà cun la jona Marianna Agreiter da Ciampidel, maridà l'alton dl'an 1891, fô-l nasciü tl témp de 7 agn 4 mitans y n müt: la plö vedla fô Rosina, nasciüda ai 28.10.1892; la secunda â inom Tarejia, nasciüda ai 15.10.1893 y la terza müta fô gnüde batida cun l'inom de Scolastica, ch'à udü la lüm dl mon ai 10.2.1895. L'an do nasciô-l n müt, Franzl, ai 28.9.1896 y ultimaméntr gnê-l al mon na müta, cun l'inom de Maria, ai 28.1. 1898, ché morî do 5 mëisc de vita.



Ciasa näia N. 38

Cürt témp do csta desgrazia, â punsè les families da se fa indò sô la ciasa; atri gran pinsirz y fistidi pur chi témp da ilaota de gran meseria y ciasrestia!

Micorà fô atira jü al laur. Ciamò in chël an s'av-el arjigné pro l material pur la costruziun de na ciasa näia, s'â fat l desëgn y i muradus â ciamò pudü scomencè in chël an de laurè sot al maestr da muradù Carlo de Vangelista da Oies T.l témp de dui agn, la ciasa fô stada fata sô y arjignada da podëi abité. Ai prümz dl'an 1895 la picera fa-

Intratan chësc cürt témp, s'â trat ados la uma Marianna na tischisia maratia, ché l'â portada, a 34 agn d'eté, ala fossa; ëla morî ai 15.7.1898, Gran fô ste l dulur de Micorà pur la perdita dla uma, ché restâ vëdovo cun 4 piceres creatüres; mo la rassegnaziun l daidâ portè la crusc.

Dla familia se n'â spo tut sura na so dla defonta, mada Rosina da Ciampidel, ché fô ince la tota da bato di mituns orfani. Ince la bona laa Tarina fô ciamò in vita, ché la daidâ y ti orô extra bun ai pici zënza uma. Mo, mada

Rosina s'â prësc stufé de ti fa da uma y la laa ne fô nia plö bona, de fa da sora I laur. Purschësc â messè punsè Micorà, de ciafè na madrigna ai pici orfani. In secunda noza maridâ-le Marianna Agreiter (ch'â l medemo inom y cognom dla prüma fomena) y fô de Josciara de Badia. Al fô l'an 1902 y l iade de noza fajô i dui novic a Absam.

12 ales 3. Do scola fô-l da daidé a fa i scüf de ciasa ala uma: arjigné la lëgna, portè l'ega, daidé ojorè y gonot daidé l pere te dlilia a fa sö l'altè, a scuè, a sonè... Sce la cëna ne fô ciamò arjignada, se sentâ dûc sön bandaornel, inciar l per ia, o magari valgûgn ince sön fur, spezialméntr tles lunges sëres d'inver y a scür (zënza lüm) y spo in-



Familia de berba Micorà.

Marianna fô stada na dëgna fomena de Micorà y na bona madrigna ai 4 mituns.

L gran pinsir de Micorà fô sëgn l'educaziun dla familia ala moral cristiana. Eco, na giornada dla vita familiare!

Apëna ch'i mituns fô levà, gnê-l dit sö, da dûc deboriada, les oraziuns dla doman, ché durâ zirca 1/4 d'ora, spo gnê-l gostè: jüfa o scartè. Scé al fô têmp, gnê-l ciámò tut ca i libri da scola y spezialméntr la doctrina, pur fa na cûrta ripetiziun. I scolari gnê menà dal maestr, siur Micorà, ala Mëssa di scolari y do scomenciat la scola dales 8 y 1/2 y durâ incina les 11; domisdé dales

signâ-l ai mituns les respistes ales domandes dl catechismo y cuntâ, o fajô cuntè stories dla bibbia. La miù da imparè fô dagnara la Rosina, ch'â na extra bona memoria y savô atira dü ad a mënt. Canch'ël gnê portè la cëna sön mësa, gnê-l impié la lüm, dit sö l padrenoster, cenè y ringrazié. Spo se sentâ dûc inciar la lüm da petrolio ia, imparâ y s'arjignâ pur la scola dl'ater dé, intratan ché l pere liô o daidâ i mituns, sce al fô de bojagn; les plö gran mitans, la uma y la laa firâ la lana. Canché dûc fô ariignâ, s'injendâ dûc jö sot al Crist y dijô sö la corona, ché durâ na bona mesora. Atira dô

gnê-l dit söa „l Angelo di Dio”, l pere dê a duc l'ega santa y la bendesciun y cun l'augüre dla „bona nöt” y dl „sia lodato Gesù Cristo” sen jê i mituns a dormì, inciar les ores 8 o les 9. Chësta fô la solita ocupaziun de na giornada dla familia te ciasa dl maestr Micorà.

N gran y sinzir dulur fô ste pur la familia la mort dla bona laa Tarina l'an 1904. N n'atra cruac fô gnüda prësc do pur la perdita dla plö vedla müta, Rosina, morta tla frësca eté de 15 agn, ai 13 d'auri dl'an 1908.

N pinsir, ché ti stê dar a cör al maestr Micorà fô chël, d'i dè ai mituns na possibilité de se davagné onestaméntr l vire da gragn. Purchël av-el menè i due plö jogn a studié cun gragn sagrifizi personai. L'an 1909/10 jê Franzl tl Singknabeninstitut a Neustift y l'an do frequentâ-l la scola pur maestri (L.B.A.) a Balsan; l'an 1915 fajô-l la matura. Scolastica jê a studié tla scola dles maestres pro les monies a Zams tl'Austria l'an de scola 1911/12 y ruvâ i studi dl 1916, tl secundo an dla gran vera. Ela à atira ciafè n post tla scola da S. Linnert de Badia y Franzl fô gnü cherdè sot les ermes. La so Tarejia messâ restè a ciasa pur daidé laurè.

Sce la perdita dla priûma compagna dla vita de Micorà é stada la süa plö gran desgrazia, ne n'â-l mancé d'atres. Al tämp dles gran eghes y dles regosse dl'an 1882, fô les ciases d'Altin (dl feur) te gran prigo y duc jê a portè aiut a chëles families desperades. Ince Micorà â daidé y a forza de ste t'ega, s'av-el trat al col na insfridida, ché s'â lascè fora ti ödli. Cun l ji di agn, la süa vista gnê tres plö debla, incina ch'el â messè se sotmêt a na operaziun, zënza ne fô-l plö degüna salvëza. So ödl dërt â ciafè la maratia dl „star grisc” (cataratta), ché messâ gni operada. Chësta operaziun fô a chi tämp (1898) dar prigorosa, dolorosa y delicata y al ne fô sauri a ciafè n oculist, ch'ess albü l corasc dla fa.

Deaché l'operaziun fô na cossa de gran prigo y ché jê gonot mal, olaché tröpes otés l pazient restâ verc, no ma da l'ödl amarè, mo ince gonot dal'ater, fô-l püc ospedai, ch'â n dutur

ché se ris-ciâ a fa chësc intervënt tl ödli.

El è purater n fat de gran mervöia, ché presc a püch a chël tämp fô-l tla val de Fassa n operadù, ch se dê ma unicaméntr da fa cun l'operaziun dl „star” ai ödli. A chësc ti garatâ dütés ctes operaziun y él n'â bel fat passa 50... y punsè, ch'el fô n „feur”. Cun l tämp fô gnü chësc n dutur dai ödli dar chirì y godô de na gran reputaziun lunc y lerch. Mpü pur l'invidia y mpü pur curiosité, co ché chësc feur s'astilâ a fa les operaziuns ché ti garatâ dagnara, fô-l ste n dé n oculist a ti prejiente n pazient pur l'operaziun al'ödl amarè sot ala condiziun, ch'el pudess ciarè pro a chësc intervënt; l feur â consintì. Puratr, denant ch'el â scomencè, l'av-el damanè fora, ci cogniziu ch'el â di ödli, pur ester tan sigù dl'operaziun. Do püces domandes av-el capì, ché l feur ne n'â la plö elementare istruziun, mo ch'el laurâ in bona fede, ché düt jiss bun. Spo à l dutur scomencè a ti spieghé l'ödl cun desëgns y figüres y do da chël ne s'av-el plö mai infidé a fa na operaziun.

A Maran fô-l ilaota n dutur dai ödli dar nominé; chësc fô l prinz Teodor dl Poar (Bayern), ché curâ duc i pazienç, ché jê da dal, deban. Da jon av-el albü gran mè ai ödli y sce él foss varì, av-el fat voto, de dventè oculist y de daidé duc canc i amarà dai ödli, spezialmënter i püri y zënza messai paié. Insciö fô ince jü Micorà da ilò pur se lascè fa l'operaziun y do da n mëis fô-l indò ruvé a ciasa varì. Da ilaota inant â-l spo dagnara messè portè i odlà.

Cun l tämp s'â inc amarè l'öidl ciamp y la vista gnê tres plö stleta. Canché l star fô ste madü, av-el messè ji a se lascè fa la secunda operaziun. Deaché l prinz Teodor fô mort, jê-l a Balsan tla clinica dai ödli y gnê operè dal dutur Wachtler l'an 1908. L'operaziun ti fô garatada de plëgn y Micorà liô ciämò cun fazilité les pagines de gionai y de libri incina la süa mort l'an 1935, a 80 agn d'eté.

Micorà cuntâ gonot dl so mè ai ödli, dla gran tëma de restâ verc, di duturz ché l'à daidé y dla süa guarigiu ch'el

aratâ plö ch'ater n miracol. Di sü du turz av-el dagnara conservè na gran stima y jê dagnara, canch'él à l'ocajjun, a i ciafè pur i ringrazié.

Na gran fiducia av-el a S. Lucia, la „protetrice dla vista” y almanco naota al'an jê-l in pellegrinaggio ala dlilia da Col S. Lucia (Fodom) y a Lungiarü (S. Lizia) pur ringrazié y pur perie dla preservaziun dal mè dai ödli.

Micorà à gran ligrëza cun l ciantè, él à na extra bela usc sonora y ciantâ cun l coro te dlilia. Incina ala fin dl 1800, gnê-l ciantè „pairisc” da n coro de omi y a orëdla. La usc principale fô la melodia (l balsl), ché l prüm ciantarin ciantâ ad a mënt; l'aier-alt l secundâ y la terza usc, la usc bassa, gnê acordada pro dal „bass”, sön l medema balsl, chël vëgn ciamò al dé da incö ciantè les cianties popolares. Ciantarins dar nominà fô ilaota chi da Cianins y chi de Meztrù.

Pur pudëi ince imparè val cianties nöies, jê Micorà plö gonot da séra ia in Lungiarü dai „Iagri”: ilò gnê-l ciantè düta nöt pro n liter de ega de vita y fat alegría, do ché les éles y i mituns sen fô jüs a dormì da mesanöt. La ligrëza dl ciantè fô tan grana, ché Micorà ciafà fora cinamai l témpe da ji sö Calfosch a insigné i ciantarins. Tl gnì a ciasa da doman adora ti suzedô-la gonot, ch'él à val desturbi a passè fora pur l bosch de Colmaladat. No ch'él s'es imbatü tles stries o tl'orco tan temü, mo gonot aldî-le scraian sö pur bosch, insciöché valgûgn se cherdess, striess o pitess tan dassan, da fa veramënter péna a vigni cör, ince sce él foss ste de sass. Chëstes lamentaziuns, ché fajô suié frëit l viandant gnê, él l savô bëgn, dai dülesc y da atri vici noturni, ch'à les coos te chël bosch spëss, scür insciöché ten fol y de malvagia reputaziun.

Na nöt, ch'él passâ cun n compagn ciantarin pur chël bosch, ti à attraversè la strada „n cestun”, ché jê düt in salc jö dala Granega. I dui s'à dè na dërta spurdüda, mo ëi ti fô impò jüs do, incina ch'ëi l'à albü abiné. Èl fô „l mat de Susana”, ch se tignâ sö gonot dailò tles nötes scüres, pur sprigoré passanc y se la ri y i coionè, canch'él gnê adarlerch.

i fô garatada. Mo chëla fô stada la süa ultima nöt y l mat sen fô retrat in bun ordine y in prescia ia in Fassa, da olach'él gnê adarlerch.

Na sabeda sëra tert, gnê indò Micorà dar debota pur Colmaladat y él ti sonâ d'aldi zacai, ché ti jis do; mo él ne fô bun d'odëi degügn, nianca valgûgn d'ascognüs do n ciüch o n lägn. Cun l témpe av-el feter metü man de se temei y à scomencè de ji plö debota. L „toch-toch” di varesc dl perseghitadù fô tan plö snel, tan plö debota ch'él jê. Sce él jê al incuntra plan, l „toch-toch” batô ma plö da inré y manco sterch. Canch'él fô ste söl termo dl bosch a Verda, av-el urü ciarè, ci ora ch'él fô. Apëna ch'él à albü pié ite la morona dl'ora, l „toch-toch” à lascè de colp de baté; la morona ne batô nia plö söl butun dl corpet! Na bona riüda ti à tut jö dl col n gran pais.

Dl rest, Micorà ne n'à mai albü pora da spiriti maligni, da signai o dales stries, scemia ché él messâ, passè gonot de nöt pur la cortina o pur strades pri goroses, spezialmëtr pur Piceres y Gran Plaies, pur ji dal poder a medejines pur val amarè dl païsc. Na fiducia frama tla proteziun dal'alt y tl'aiüt dl'Onipotënt, ne lasciâ dubité n caracter insciöché chël dla persona de Micorà.

Inciar l'an 1880 gnê-l metü sö a Purseenù la „Uniun de S. Zezilia” (Zezilienverein), ch'à pur scopo l'introduziun dl ciantè zezilian tles cüres dla diozeje. L mirit d'avëi metü sö chësc ciantè speta a siur Jepèle Frontull, maestr y orglist de La Pli de Maró. Da chësc ejempio gnê trates les cüres üna indò l'atra. A Badia (S. Linert) gnê metü sö l „ciantè nü” l'an 1892 y 5 agn do, dl'an 1897, a La Ila. Al fô ilaota chilò l'espósito siur Alfonso Videsott, ch'à dar ligrëza cun l ciantè, à scomencè a insigné ciantarins y ciantarines y à convint l maestr Micorà a imparè a sonè l'armonio. L'isté de chël an fô-l spo jü a La Pli dal'orglist siur Frontull a se fa insigné.

Èl s'à spo comprè n pic armonio da la fabrica Socin de Balsan, sön chël ch'él s'esercitâ ia pur l'edma a ciasa, canch'él à dla urela; les sabedes mès-

sâl spo gni portè te dlilia pur la dôdénia y pur les festes.

Insciö à spo scomencè plan plan a ciantè l coro nü te dlilia sot ala direzun dl'orglist Micorà, ch'à spo ciantè y sonè ad unur de Di(incina püch têmp dan süa mort (1935). Sce berba Micorà é ste pur passa 60 agn n ciantarin perfetto, a sonè l'armonium s'à-l dagnara mpiù stentè, sciöch'él instess se lanmentâ, spezialmënter te süa veciaia, olach'él messâ gonot, cun gran diligënsa y costanza, se preparè pur sonè y accompagné l coro te dlilia les domënies y les festes.

Micorà ne fô ma l'maester de scola, l'educadù dla gioventù, l'capocoro, l'orglist, l mone y l capofraziun, mo él fô ince na persona chirida y stimada pur dé consais a jënt tles nezescites dla vita y pur daidé düc canc, olach'él fo de bojagn. Chi ch'adorâ val scric, jé da d'él y al n gnë ince magari da lunc ad arlerch, pur se fa scri testamënc, de chi ché él n'à scrit a cianc. Cinamai canch'él fô valgïgn d'amarà, jê-n a cherdè Micorà. El à ince esperiënza pur curé certes maraties, dandadüt „les puntes” (polmonite), ché fô ilaota na maratia dar temüda y gnê dant dar gonot. L poder fô da lunc, i mesi de comunicaziun fô pùc y n'intervënt in prescia fô gonot nezesciario. So laur fô te chësc cajo, ti to sanch al'amarè o, co ch'an dijô „sanlascè”. El à pur chësch laur te na vaina de metal cortì, „lames” dar fines, ché servî pur taié la vêna tl brac y lascè fora sanch. Csta operaziun messâ ince gni fata plö otés pur la medema maratia. Les sanlasciades salvâ dar gonot amarà da mort si-güda. Insciö se sparagnâ la familia dl'amarè de cherdè l dutur y n'i costânia al têmp de gran meseria, insciöch'ál fô ilaota. I corti à arpè Micorà da berba mon vedl da Marin, berba Tita Valentini, ché fajô apunto ince chësc laur dan da d'él an i dijô „l flaut”.

Sce al fô valgïgn ché s'amarâ, jê-n da Micrà, ch'él jiss dal poder a medejines. Pur via de fa chisc servisc, fô-l gonot söl iade, sambëgn a pé, pur ji a Picolin, a Burnech o a La Pli da Fodom y ala ti tocâ gonot de fa chisc iadesc ince de nöt, magari sot ala plöia

y ala nëi y cun gran frëit tla sajun da d'inver. El fô purater dar „bun de giama”, mo cul têmp s'av-el roviné i pisc, ché él à ultimamënter dlacià y da cretes y da plaies, ché ti fajô n gran mè.

Datrai fô-l ince nezesciario, d'acom-pagné val amarè tla clinica da Desproch, pur fa na operaziun, ché a chi têmp pudô ma gni fata ilò. Y ché fô pa da to ca, ater ché Micorà? Tröpes personnes, scé èles foss ciamò in vita, pudess dì, ci ch'él messâ sen duré cun chisc püri amarà doloranc sön chèles staziuns dla ferata; l iade da ji durâ almanco n dé intir y insciö ince chél da gni.

Ctes ocajiuns i servî dagnara ince pur ji in pellegrinaggio a Absam, olach'él racomanâ ala proteziun de S. Maria la süa familia y l'amarè. L terzo o l quarto dé ruvâ-l genedalmënt indò a ciasa, aspetè cun ligrëza dala familia. El portâ dagnara cun él val pice record y ai pici mituns n crafun de pan de formënt da se partì, ché fô pur éi na dërta festa.

Olà ch'él pudô, daidâ-l fora sü pac-jagn cun amur, abnegaziun y gonot cun gran sagrifizi. El metô veramënt in pratiga la parora dla beatitudine corporale: „vijité y daidé i amarà”.

Berba Micorà fô ste l prüm surastant dla fraziun da La Ila, ché fô gnüda metüda sö l'a n1914. Anticamënt fô l paisc partì te düs vijinanbes, insciöch'él documënc vedli disc. Chëstes fô: la vijinanza da Verda y la vijinanza da La Ila; Sosass y Cianins aldì pro Badia. Tl cataster dla cuta dl'an 1858 vëgn-el nominada La Ila „Località” o „Ortschaft” y cun la creaziun dl „libr fondiario” dl 1914 resultai-el „fraziun”.

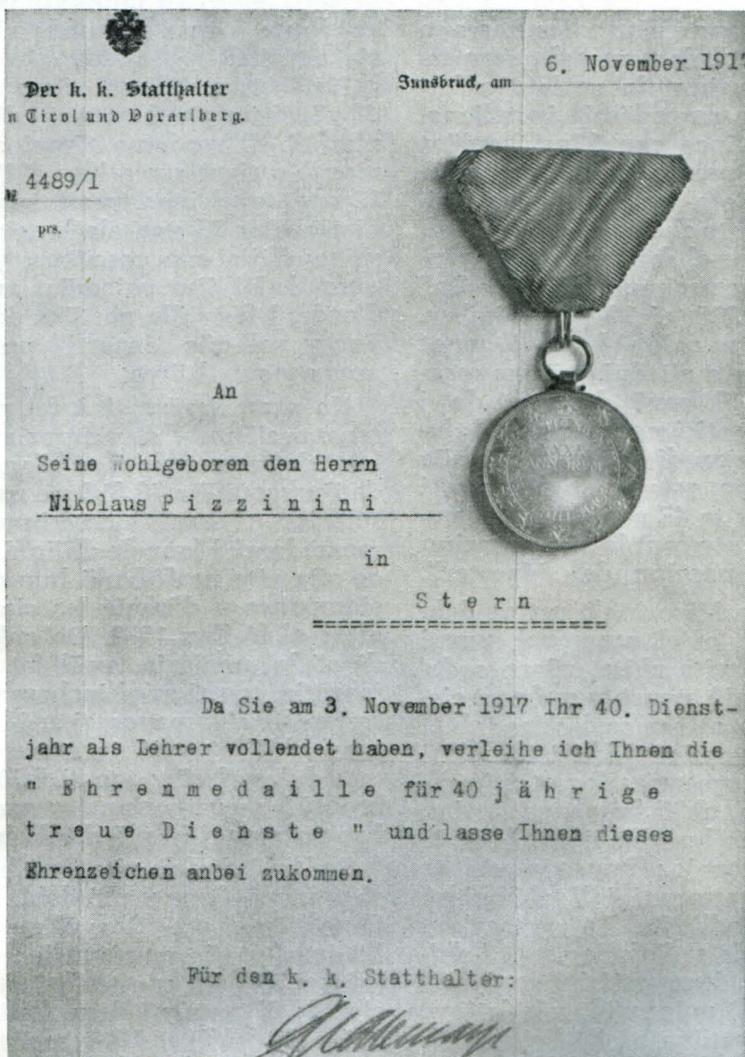
In qualité de caprofrazion av-el al-bü, spezialmënt ti agn de vera dal 1914 - 1918 n gran laur, pur avëi messè tratè y possibilmenter acontentè düc i dejideri di comandi di soldas todësc di Alpenjäger, ch'à chilò La Ila i „Etappenkommandos” cun düt l'aprovigionament di soldas dla front, cun ospedai, lauranc, prejionirz, artejagn de vigni sort, becas, pec y tagn d'atri. Plö gonot ti fô-l gnü manacè la prejun, canch'él n epudô acontentè val comandant, ché

ti tignì ince magari dant la pistola, y no ma solaménter pur l sprigoré o pur fa na matada!

N n'ater gran laur av'el albü da arloghé ia i profughi fodomi dl 1915, canch'ëi à messè sen sciampè d'a süs ciases it a Fodom. La maiù pert urò se

püces, à costè a Micorà na grandisima fadia, inimicizies y parores grosses da pert di püri fodomi desgrazià, ché s'aratà tratà a tort y cun ingiustizia y crudelté dai badioc.

Düt l tëmp de vera à berba Micorà naturalmënter tignì scola inant, mo él



lascè jó chilò, pur aspetè l dé de podëi indò sen ji a ciasa, ché ëi cherdò te püces edemes. Fa opera de persuajun pur chèles püres families de tra inant, deaché al fô ma ste lerch y post pur

â messe lascè la stüa dala scola tla ciasa näia al comando di soldas, ché servî da zentral dl telefon. Pur chisc 4 agn ala lungia gnê-l ocupé la stüa dala scola vedla te calonia bas ite.

Cun l'an 1917 à complì berba Micorà 40 agn de servisc de scola. Pur reconoscimènt dla süa opera d'educaziun y d'istruziun dla gioventù, fô-l gnü onorè dal Statthalter da Dispruch cun la concessiun dla „medaia d'or”. Chësc la foto dl documënt original cun la medaia.

Berba Micorà à ciamò fat inant 1 maestr pur 8 agn tla bela aula dla scola nöia. Cun l'annessiun dles teres a sud dl Brenner do la vera dal guern talian, gnê l'istruziun tla scola trasformada plan plan da todëscia in taliana, mo ël se fajô ince cun l'insignamënt „nü” nia ert. Purater, cul tämp lasciâ do mpüch ala ota les süs forzes fisiches, spezialmënr chèles dl'odëi y dl'aldì, y purchël s'av-el dezijo de ji in punsiun. Plëgn d'increscimun, dijô-l „adio” ala scola l'an 1925, ai 30 de setember. Cun gran pasciun raionâ-l ciamò gonot dla scola adüm a sü dui mituns maestri, a chi ch'el savô dagnara da i dè preziosi y pratici consais pur l'educaziun y l'istruziun di scolari. Dala süa sinzira comoziun pur les ligrëzes y i desplaiëis albüs te 47 agn de scola, pudô-n indubiamënr capì la süa vocaziun y la süa gran pasciun da „Maester”.

Do ché berba Micorà s'à retrat dala vita da maestr, av-el scomencè pur 1 vedl maestr na vita chita, zënza sode-sfaziun, ché l fajô punsè pur forza ciamò plö ala vita attiva scolastica, ch'al tämp dl insegnamënt. L'odëi i scolari sot a maestri y maestres forestes intratan la S. Mëssa, ch'el fraquentâ incina l dé, ch'el fô ste bun de ji te dlisia, ti savô extra dolorojo; gonot ruvâl te stüa cun les legremes ti ödli, ch'el ciarâ d'ascogn do i odlà ite. La ocupaziun, ché ti dè mpü de sodisfaziun y ché dайдâ magari a se desmentié inpert i pinsirz dla scola, fô unicamënter la letüra. Pur süa gran fortüna, ciafiâ-l ciamò da lì incina i ultimi dis de süa vita. Apëna ch'el lasciâ de lì do üna o düs ores, purvâ-le de se parè ia l tämp cun val laur manual, insciöché arjigné lëgna o cul fa val atri pici laurz. A spazir ne jê-le mai, deachë al ti savô sciode dl tämp tan preziojo. Ai maestri jogn y da nücia pratiga i dê-le gian consais, sce ël gnê damanè; mo chësc fô dar da

inré l cajo. Ala é mefo inscioi tla vita: l jon y inespert mina de fa da mi da su, zënza l'aiüt y l consai de personnes vedles, ch'à vit la realté dla vita. Plö sigü se sinti-l ince arbassè moralmënr, deachë manifestaziuns de gratitudine pur düt so laur apascionè de bëgn ala comunité, fô pa bëgn dar rares. Zën'ater l drucâ ince l pëis di agn tres de plö, mo ël fô impò ste bun nia ert, de s'ausé a csta „secunda vita” de pücia attivité.

L plö gran dulur tl tämp de punsiun é-l zën'ater ste, l messai „dè sö la moniaria”. Tl medemo tämp, ch'el à scomencè a tignì scola l'an 1877, al'été da 22 agn, av-el ince messè suratò la moniaria. Pur 55 agn ala lungia av-el laurè te dlisia cun cosciëenza y ligrëza a unur de Di. Pur païamënt av-el 20 star d'orde, l fëgn dla pastüra de Lains dal Fur y val püc „incerti” pur batejimi, nozes y supultüres.

Na gran ligrëza ti à fat na lëtra de reconosciëenza y de ringraziamënt dl so laur da mone pur tagn d'agn, dl vësco da Pursenù. Pur ël fô-l ste na bona consolaziun tl gran increscimun, di avëi messè lascè l laur de dlisia. I ultimi agn de süa vita ne fô-l plö bun de sonè les ciampanes y d'impié les ciandères sön altè; al fô l'an 1932. Do ch'el à messè dè sö la moniaria, av-ël fat oramai na maratia, tan ti av-el inchersciü. Ad aldì sonan les ciampanes, ti gnê-l les leghermes, ch'el se suiâ ia cun comoziun y cun dulur tl cör; tan ti fajô-l mè. Spo ascutâ-l cun atenziun l concert di sacri bromz y ne dijô plö di ala lungia nia...

I ultimi agn de vita, gnê berba Micorà tres plö fiaco y plö debl, scemia ché ël ne fô mai ste püre; ël ne n'â mai albü in vita süa na maratia; ché consumâ mpüch ala ota so fisico, fô la „veciaia”; ël ne sinti degun mè, ma stan-chëza y deblëza. Ultimamënr fô-l ste pur apëna 10 dis te let y l'ultimo dé de süa vita, in la festa de S. Ujöp da séra, ti gnê-l in mënt, d'aldì sonan adüm les ciampanes; pur les podëi aldi plö bel, fajô-l scutè chic düc canc, chi ché fô te stüa. Cun csta ilusiun dl concert dles ciampanes, s'av-la mpüch ala ota de studé ia la vita y, la doman dl 20 de merz d'l'an 1935, sen fô jorada la süa

nobla anima al Creatur; l'ora de parëi signâ les 10 y 15 menüc.

Do 37 agn dala mort de süa fomena Marianna, fô ste metü so corp a palsè tla medema fossa, ch'al fô ste supulida ëla.

La plata dl Volksbote dl 23 de merz 1935 scriô chësta dedica in recordanza dl defunto maestr berba Micorà:

„Incö gnê-l portè al'ultima palsa tla cortina dl païsc da La Ila i restli mortali dl maestr-mone siur Micorà Pizzinini, ché morî do cûrta maratia ala bel'eté de 80, cun gran partecipaziun de parënc, paejagn, conoscënc y amisc. La popolaziun düta à incö urü onorè l Defonto söl so ultimo iade, pur i desmostrè l so ringraziamënt dl bëgn, fat a 3 generaziuns de scolari, ch'el â, tl têmp de 47 agn de scola, aduché y insigné tl cör y tl spirito, pur podëi crësc bogn y virtuosi y deventè jënt da galantome pur la familia y pur la sozieté. Siur Micorà fô ste n educadù dla gioventù de n caracter frém, de prinzipi morali sagns y de n comportamënt esemplar, ché gnê tut sö v imité dai jogn cun bona orientè. El fô de püces parores y educâ do la regola: „La parorra sona, mo l'ejemplo tira”.

„Da maester insignâ-l cun amur y cun gran paziënga, osservan la bona regola dla semplicité; la süa didattica fô; insigné püch, mo capì indertüra; cun tan tes y tan de ripetiziuns, restâ spo l savëi pur düta la vita. El fô stimé pur maestr de na gran pratiga y reconosciü pur bun educadù dla gioventù, ince dales autorites dla scola. Pur premio de sü miric, gnê-l onorè in ocajiun dl complimënt de 40 agn de bogn servisc de scola cun la medaia d'or.

„La popolaziun da La Ila perde cun l maestr siur Micorà Pizzinini no ma l maestr-educadù de sü mituns, mo ince n'om de caracter sterch, n benefatur acort y servijô, n ciantarin de dlilia famojo y l so vedl mone, chà servì oramai düta süa vita tla ciasa y ad unur de Di.

„Les süs opres de bëgn restarà a recordanza de düt l païsc benefiché y sarà premiades cul gaudio eterno. arjgné dal 'Giudice giüst' ai sü fedeli!

„Dan la fossa plüra l bun pere so müt y süs diis mitans. La lüm eterna slumin-i al El l tru ala vita tl regno di 'eletti' ”.

F. P.



Berba Micorà.

L'ultima Mëssa

(*Storia che dà da punse*)

La vedla mëda Marta viô te na ciasa, che è düt fata de lëgn, bassa y storta, prësc da tomé adüm. Ella ne jê mai fora de ciasa, ater che can ch'ëlla messâ propi; mo zënza mai jumé n dé, jê-la da duman adora a dlilia pur ascuté la santa mëssa. Ella messâ jì co lunc, mo i rì trus, la nëi y l freïd dl'inver, la dlacia lizia dl'asciüda y les plöies dl'isté ne i fajô nia. Side l temp o la sajun co ch'ai urô, ella jê y ne falâ mai. Ella se punsâ dagnora: Tan de animes mëss pené tl purgatorio, purciudi che elles da temp de vita è tan trascurades col jì a mëssa, can che elles ess saurì podü jì. Ella â ma na dërta ligrëza de jì a dlilia, can ch'al è dér rì temp. „Insciö pò-n ciamó se fa maiù mirit”, minâ-la.

Marta ciarâ inc dagnora de jì a mëssa, can che n prô foresto stê sura nöt te calonia y dijô da duman dér adora mëssa, pur jì y s'mëtt sön tru a bon'ora. Siur curat savô chësc y purchël i lasciâl al savëi a Marta da sëra ciamó y ti metó y ti metô la tlé de dlilia sura porta de calonia, ch'ëlla podess se daurì l pic üsc y jì te dlilia. Dea che l mone n'ê nia ciamó lové y i proi jê da sacristüa ite, jê Marta a se dô la tle, des-sarâ y de do sarâ-la indö y metô indö la tle te so post.

Marta gnê da an a an tres plü y plü citina y devota col jì a mëssa. Ella purvâ bëgn inc de i l di a d'atri y i baié sö n pü, de la tignì cun ella col jì a mëssa; mo chilò ne s'à-la pa intopé cis bëgn. Dûc â sua vertura. De tai ch'ess tan bëgn albü dl'aurela, savô ciamó da se varturë fora plü che d'atri: pur i mituns, pur i tirs, pur l cujiné, pur tagn d'atri laurs, ch'é o n'en é nia da fa, n'âi dl düt nia temp da jì a mëssa. Ma na té vedla vijina minâ inscio na-ota: Can ch'al vëgn l'isté, gnarà-i cun te, mo sëgn na-ota col gran freïd y nëi scumencé, chël m'ë massa rì cia-

mó, i aspet-i pa ch'al vëgn plü bona sajun, spo juns pa deburiada. Chëlla vedla vijina murî denant, ch'al gniss miù sajun. Do da chësc ne purvâ pa Marta gnanca plü ne, de n'un abiné d'autres compagnes. Mo ella punsâ sëgn gunot, ci sciod che chël'atra è morta massa adora, che ella ne n'à plü podü jì cun ella da la bona sajun.

Al è plü tert indö d'inver, de nöt ch'al dê dér bel la lüna, che Marta aldì, che zacai batô jö da porta. Marta salta sö te let, ciara da finestra jö y damana: „Ch'é-l pa cajö”? La usc è de chëlla vijina, che i à impormetü a Marta de jì a dlilia cun ella; ella scraia da lajö sö: „Siur curat me mëna ca da te, che n prô è sëgn arjigné da dì mëssa ia in dlilia”.

Marta, ciamó düt strasumiada, ne punsâ dl düt nia te chël momënt, che la vijina è pö te curtina sot terra ite; ella â ma na dërta ligrëza, a udëi — minâ-la — che chëlla vijina mostra sëgn n té interesse de jì a mëssa.

Marta i scraia atira jö: „Aspetta madér n momënt, spo vëgn-i cun te a mëssa”.

Snell se vist-la, se stürta impü adüm i ciavéis, se tira it i cialzà y deperpo scrai-la tres indö jö: „I vëgn pa atira, aspetta ma, i vëgn tosc jö”.

Can che ella è jüda jö y â daurì la porta, stêl prpoi la vedla vijina in persona ailò dan porta. Cina sëgn â-la ma aldì sua usc. La vedla viiina s'la riò cun les bunes, se tirâ adüm la peza, ch'ëlla â incér ia y dijô spo: „Tan cuntëta ch'i sun, che te vëgns cun me. Sperun de ruyé ciamó adora assà y de ciafë n post te proca”.

Marta minâ sön chësta: „Pu, co pa nia ciafë post a chësta ora de nöt? I sun pa gunot jüda a de té mësses de proi foresti adora y è dagnora sora”.

L'atra ne dijô ma nia sön chësta, mo se tirâ ciamó plü toch l mantil incér ia.

Deperpo che ëlles jê, ne n'udô-n sön tru inió val finestra luminan, inió val romù da val ciasa o stala, ma i piuns de fistì mormorâ súa ciantia, plü da d'alt co dal dé, parô-le.

A Marta i parô-l düt cant tan de morvöia, düt atramenter che zënza, düt tan chit y foresto i savô-l. Les ciases i parô ma plü granes, les finestres plü lergies y altes y i tèc jê sö, sö alt tl cil brüm. Marta messâ propi s'un lascé fora cun la vedla vijina, che al i foss düt tan de morvöia, sciöch'al i paress de ester a la vöia de na festa o domënia. Mo chëlla scutâ ma y jê plü de bo ta pur ruvé a la dlilia, che ne podô plü ester dalunc.

Marta punsâ: „Ma ciamó ia do chësta ciasa sö, spo suns atira dan üsc de dlilia”.

Te chël momënt che les dues ê ruvades dan dlilia, la vedla vijina i drüca snell la gran tlé de dlilia tla man a Marta y disc: „Té-la tö sëgn la tlé”, se tira ciamó plü toch l mantel y sparî t'un momënt.

Marta ne se n'ê gnanca dër anadada y n'â gnanca dër capì, de ci vers ch'ëlla se n'ê jüda. Y purciudi è pa la tle tan frëida, sciöch'an la ess tuta fora dla dlacia? N'ê-la stada te súa man cina sëgn?

Marta n'â dî têmp da punsé do a chëstes coses misterioses — püch do udô-la coses ciamó plü de morvöia. Cina sëgn è-l ste düt tan bel chit y zënza romù, mo chilò incér dlilia parô-l sëgn t'un iade gran movimënt y busiamënt. Düta la plaza ê ma foscia dal blot jënt. Dan ustaria è-l düt plëgn, sot ciasa de comun è-l sciöche dan n sant d'ës. Marta s'ê ma düt spordüda y punsâ: „Co podarà-i pa iö püra vedla me trà inanter tan de jënt fora? Sce düta chësta jënt va a mëssa, spo no ne ciafarà-i pa plü na proca öta. La vedla vijina â bëgn rajun ëlla, ch'ëlla é stada tan scicada a s'un trà y i sciampé dant a chisc.

Can che ëlla ê ruvada plü daimprò a chëlla jënt, spo messâ-la ma se fa da nü de morvöia. La jënt ailò dan ustaria, chi sot ciasa de comun y dïuc chi che stê sö pur chëllas sis o dan üsc, ne se muiô gnanca n vare dal post.

Ëlla ciarâ sciöche té jogn tignô zigarec tla bocia fora dërt tl'aria, zënza füch y zënza füm.

„Sc-i ne me tumess de ruvé massa terd, spo messes-i propi damané”, se punsâ-la, „ci ch'al n'ê chilò”, y deperpo jê-la inanter chëlla jënt fora, che stê ailò sciöche lëgns sö dërt tl luminus dla lüna.

Can che ëlla ê spo ruvada pro üsc de dlilia, tuciâ-la it la tlé, ëlla i dê na intorta y l'üsc se daurî. Can che ëlla ê dait da üsc, ciarâ-la sö pur dlilia y se spurdô indò da la morvöia. Ëlla udô do les proches sö düt lignores de lumins sluminan y pro vigni lumin na persona injlenada. La dlilia ê plëna de jënt, sciöche in Nadé da Maduvines.

„Pu, aulà suns-i pa ruvada”? se dijò-la. „Sc'i n'ess aldì tan avisa la usc dla vijina y n'ess ciaré indertüra tl müs al luminus de lüna, spo messess-i bëgn tumëi, de ester tomada tles mans dles tries. Mo chësta no ne pò pa ester, i sun pò te nostra dlilia. Al é pò düt sciöche zënza: l'alté, i sanc söi parëis y ailò é-l pò la proca, aulà ch'i ê stada dagnora injlenada. Chël bëgn ma sà imþü de morvöia: mia proca é, cun düt l plëgn, lasciada öta, sciöch'an ess salþü, che iö gnê inc a mëssa”.

Tan chic che düt stê te chëlles proches. Vignun â dlungia n té pic lumin y tles mans tignô-l n liber da mëssa, aulà ch'al porvâ de lì. Mo al parô, ch'ai stentass da lì cun chël rumun de lüm. Mo can che Marta ciarâ plü avisa, spo udô-la, o i parô altamo, ch'al ne foss ma pur la stleta lüm, ch'ai stentass a lì, mo ciamó pur val d'ater, ch'an ne capi.

Imprüma se n'anadô-la ma pro chël paür, che i stê plü dlungia; ëlla pudô osservé, che sön la plata, aulà che l paür liô, jê-l tres na té ambria ia y ca, ch'al n'ê dër bun de udëi la scritüra. Ëlla purvâ de se destrà y se fa plü purmez, ch'ëlla ê buna, inscio, udô-la plü avisa y in ultima udô-la che, deperpo che l paür liô o purvâ de lì, i gnê-l na té picera vacia sot i edli. Plü gunot sltujô-l i edli, sciöch pur palsé, magari, mo can che al i daurî indò pur lì inant, atira spazirâ indò chë vacia sura la scritüra ia y ca.

Dlungia chël paür n'ê-l n'ater injlené, dan ël gnê-l adalerch da lasö jö na gran plata de papir y i stopâ dl düt l liber da mëssa. Lassura stê-l scrit n contrat dër lunch de i ne sa ci.

Pro l terzo te proca udô-la comparî n pré da munt, che in pert ê bel sié. L quarto cunesciô-la a les mans düt plenes de media, n cargà, che â ailò n per de bì cialzà sot ai edli. In ultima udô-la un, che i parô dër bëgn cunesciû y can ch'ella â ciaré plü avisa, spo savô-la atira, ch'al ê l buteghir, che ê mort da püch.

Na Zeitung i stupâ les plates dl liber, aulà ch'al ê de vigni sort de reclam lassura. Dlungia chësc atira udô-la n petler, che gnê tres desturbé tl lì da na zetula da mile; chësc petler ê ste ciámô dan dui dis da ella a perié val elemojina.

Da la pert dles elles udô-n incie, che elles tignô so liber de devoziun tles mans y purvâ bëgn inc de lì dassën. Mo sciöche ai omi ia da l'atra pert, i suzedô-la mefo bel avisa inc a elles, che elles gnê desturbades tl lì. Pro üna ê-l na fana, pro l'atra na iesta, pro la terza n bel fazurel de sëda, na boza de parföm, na mascin da cujì y d'autres coeses.

Pro les elles udô-la n toch plü de vigni sort che pro i omi. An udô, che elles dê trop söl bel y söl bun. Pro les jones — pur dì ma inscio — udô-la inc chilò y ailò val figüra de n bel jon, sciöche ella â inc pudü udëi pro i jogn da l'atra pert val cié de na bella müta.

Deperpo che Marta ciarâ y cunsidrâ iö chëlla jënt, gnê-l sëgn n prô do alté fora pur scumencé la mëssa. Atira jê-le sëgn te so post te proca pur jì do a la mëssa cun so liber. Can ch'ella alza i edli pur udëi l prô sön alte, udô-la che sö sura i puntins ê-l inc plëgn de té picia jënt. Te sües piceres proches stê injlenâ i mituns da scola y ia pur tera dan alté ê-le na lignura de ministranc. Inc duc chisc tignô so pic liber, mo inc eï gnê tres desturbà da val ambria sciura, che i stupâ les lëttres scrites söl liber da mëssa. Marta ne pudô udëi les figures, mo dal fa y purvè di pici cunesciô-la

avisa, che inc chi pici sciöche i gragn gnê destuc dal lì tres.

Tan de plü podô-la osservé, che l prô sön alté, che dijô mëssa, fajô sciöch'al ne foss nia; ad ël n'i cunesciô-n sura nia. Zënsa se tignì sö n pez dijô-le l Confiteor, liô l'Epistola y ciantâ l Vangèle. Al Dominus vobiscum ciarâ-le cun dui edli plëgns de dejiderio sö desura, che inc Marta, cuntra sua usanza, se ujô jöpert pur i fa sëgn ai ciantarins y a l'orghelist! Chi corasö â bëgn arjigné ca düt bel, mo ai scutâ. Cun la ria se ujô-la indò sòpert y se punsâ: Sce mo, che pudess pa daidé o fa valch?

La situaziun te dlijia gnê tres plü y plü pesocia plü che l prô ruvâ daimvrò a l'Elevaziun. Düta chëlla jënt te dlijia ne ciarâ plü tl liber, mo duc i ciarâ sö al prô sön alté, sciöche ai uress i dì y perië: Delibres-se fora de nosta miseria.

L prô ne se sinti nia plü dër sigü sëgn. A Marta i gnê-l n zerto presentimënt: de sigü urô chësc prô bel d'atri iadi cundiisc la mëssa a na fin, mo al ruvâ ma dagnora cina püch dan l'Elevaziun y spo ne n'ê-l plü bun de ji inant. Sch'al foss na-ota bun de pronunzié les parores dla Consagrazion, fossi de sigü duc delibrà chi che ê te dlijia.

L prô sturjô jö l cié, tres plü injö, sciöch'al udess tres de manco. Al metô l dëit sôla plata y i jê do a vigni parora sciöche n té pice müt da scora. Sëgn tignô-l l dëit chit y alzâ sö l cié, spo se ujô-l indò y i fajô sëgn ai servidusc, che ai dô gnì sö a mez alté, che ai doss alzé sö l quant da mëssa y s'ariigné da suné la brunsina. Mo chi ministranc ne i metô dl düt nia averda. L prô mostrâ ciámô n iade, spo i dê-l ia na odlla da al mone y ai sonadusc dles ciampanes ,che ciarâ do alté fora, mo duc ciarâ sö verscio l'alté, mo ai ne se muiô nia. Finalmënter düt scunsolé s'uiô-l scerio jö pur dlijia; süi edli ê sciöch'ai periass v dijess: N'ê-l propri degügn, che se möi da so post y suness la brunsina, che iö pois na bella ota pronunzié les parores dla Consagrazion?

Marta uiô so cié incérch, che zënsa ne fajô-la mai, y i edli, bel sciöche ai diess a la jënt: N'ê-l degügn che va sö dan alté?

Mo degügn se muiô, düt è chit, da spavënt chit. T'en iade i gnêl l pinsir: Ne podess-i inc iö fa chësc, i sa pö, sciöch'an fesc da suné, imprüma un n iade, spo trëi iadi y spo indò n iade. Sc'al se trata ma de suné, chël pö-i bëgn fa.

Marta lascia la proca y va sö da d'alté. Ella tremurâ, can ch'ëlla s'injená jö ailò, purciudi che düta chëlla folla te dlijia tirâ n gran sospir y dük ciarâ fit a Marta, sciöche i edli foss düt stari. Ella se lasciâ jö söl'ultimo scalin d'alté piâ it l'urt dla paramënta.

L prô spo ciarâ indò tl liber, chirî les parores dla Consagrazion, che ê scrites cun lëtres grosses, les dijô y les pronunziâ plan, plan, üna pur üna. Tratan che l prô dijô les parores, n gran suspir lovâ sö pur düta la dlijia y al chersciô tres plü y plü y rodâ cina sö sot chi oc de dlijia, che Marta ne n'aldî plü la usc dl prô y se tumô bel, che al ne foss nia plü bun de jì inant. Ella periâ Chël Bel Dî, ch'al i dess la forza, deperpo ch'ëlla i ciarâ sö cun devoziun al prô. Ella sinti propi: sc'al é bun de pronunziê les parores cina a l'ultima, spo mëss-l suzede valch dér, dér de gran y de morvöia, che ëlla podô ma stomé, mo che dük sa y cunësc, chi che scuta zënza la s. Mëssa. Finalmënter â-l dit lu'ltilma parora.

Te chël momënt la santa ostia tles mans dl prô, che trumorâ da la comozion, sluminâ sciöche n surëdl y te chël medemo momënt se sfantâ ia chël pëis pesoch, che drucâ jö chëlla jënt te dlijia. Sön desura i orghi metô man de soné, i ciantarins ciantâ da festa y la jënt lajö te dlijia ciantâ impara cun gran cumentëza y iubilo: Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis. Chësc ciantâ-i plü iadi. Chëlla jënt spo metô man de busié dassën. Ai gnê fora de proca y s'abinâ dük sö dan i puntins. Inc i mituns sö da d'alté y i ministranc se moscedâ nanter chëlla jënt. L prô ch'à dit mëssa, s'ujô, gnê jö dan i puntins cun l'ostia sacra tles mans y luminosa, sciöch'ëlla fô, i la tignôl dan i edli a vignun.

Marta, fora de se da la morvöia, udô, che chëlla jënt se fajô purmez, sciöch'ai ess na dérta gran sei y i ciarâ a l'ostia santa. Do n pez, t'en iade, ne n'udô-la

plü degüna jënt tles proches, degügn ministranc jö a pé d'alté, mo val d'ater udô-la. Ella udô sö a l'alt sura de ella n grüm de piceres flames, sciöche rumsuns da la lüm dal temp dl'isté, che rodâ y rodâ tres plü insö, sö, sö cina sö sot la dlijia.

In chël momënt se fajô inc chëlla vijina purmez al prô. Chëlla lâ pö inviada a chësta mëssa de morvöia. Chësta i ciarâ inc fit a l'ostia tles mans dl prô. So müs sluminâ, s'alzâ sö tl'aria y jorâ sö tres i puntins sö dlungia Marta, che stê tres ciamó sön alté. Ella i jê ia dlungia a Marta y i dijô bel da plan it pur na urëdla: „Tö s'âs dük delibré cun tüa devoziun! Les figures y ambries, che nos tla vita se metô-n dan dai edli, è nostra crusc y martirio do la mort. Elles ne se lasciâ plü la pesc sëgn tl purgatorio, aulà ch'i ne dejidtrâ-n ater, che se unì a Chël Bel Dî”.

Marta urô sëgn savëi, see la vijina foss jüda indò a ciasa cun ëlla, mo te chël fesfantâ-la ia bel dlungia ëlla, sciöche n'ambria grijia y da chëlla se destacâl na picera flama, che jê sö, sö da les atres pur rodé adüm cun chëllles sö al'alt te dlijia.

Marta udô sëgn l prô, che i mostrâ ciamó ai ultimi la santa ostia, y se punsâ spo: Ci mai fajarâl in ultima cun chëlla ostia te sües mans? Te chël momënt scomparî l prô instêss y deventâ n'ambria blancia y l'ostia deventâ n gran bel sorëdl y jorâ sö a mez chëlla roda de piceres flames. La ciantia, che imprüma sonâ ma sciöche dalcunc, aldî-n sëgn sterch y solene, che Marta se tumô oramai, che l'ót de dlijia tumess jö.

Marta ciarâ sëgn tres sö a chëllles flames, che rodâ incér chël sorëdl, che s'ê fat fora de chël'ostia. Chëlla roda de flames rodâ tres plü y plü insö, s'alzâ tres l'ót de dlijia sö, sciöch'al ne foss ma ste nia. In ultima parò-le, che düt spariss sö tl cil y cun chësc s'un jê inc tres plü y plü dalcunc l bel cianté, cina ch'an n'aldî plü nia.

Sëgn êl Marta che lasciâ tomé jö l cié y ëlla udô impormó, che ëlla ê bella sora te dlijia, ëlla aldî ma dàn l'ora de ciampàtl chit. Ci ora êl mo?

Ell scutâ. N bot. Nia de plü? minâ-la. Sarâ-l mo mesa nöt? Ella ê propi inscio. Ella â dé la üna de nöt.

Sce Marta n'ess tignì la gran tle de dlijia tles mans, ess-la sigü araté, che düt foss ma ste sumié. La tle messâ-la sanbëgn porté ia in calonia. Ella luvâ sö y jê fora de dlijia, mettò la tle te büsc y urô saré, mo t'en iade suzedô-l, che la tle de fer se dligâ te sües mans y al n'i restâ plü nia. Ella punsâ: Mo chësc é bëgn val de morvöia.

Bel plan, sura pinsir, se metô-la sön tru da ciasa. Vigni ciasa, aulà ch'ella passâ dlungia ia, cunscidrâ-la jö avisa, ella savô y cunesciô pö pro vignüuna düt avisa, tan de iadi ê-la bëgn passada. Pro chësta messâ-l ester na pera dan porta, pro chëlla messâ-l ester na brëia nöia sõi parëis inanter les vedles ite; ella i ciarâ a les finestres, ai üsc,

ai täic, ai fistis dlungia les ciases, düt ê bel avisa sciöche can che ella passâ dal dé gunot. Ella messâ bëgn ester söl dér tru y ne podô ma somié. Sc'ella ne jüma madér nia la mëssa pur da duman. Purchël arlungiâ-la l pas y jê plü debota.

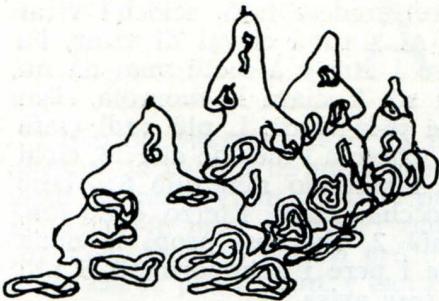
Marta ciarâ sëgn tres sö a chëlles fla-

Cun chësc ultimo pinsir stlujô-la la porta a ciasa y s'arjignâ ciamó ca l guant pur da duman y s'un jê te let.

Chëlla mëssa da mesa nöt é spo sta-da la ultima pur Marta. Da duman ne n'-la nia te dlijia sciöche zënza dagnora, tan a bun'ora. Can che i vijins jê a ciaré do, spo l'à-i ciafada ailó te let, zënza podëi s'armör. Ella ê stada zin-ghinada dal bot. Ella é morta ciamó in chël dé, sôla sëra.

S.U.P.





L' INDEP.

IENER.

Sc'al rossiëia l dé de Nanü,
vëgn l tëmp dër burt y rî.
É-l bur tëmp da san Vinzenz (22),
spo mostra l'an i cor y i dënz,
mo sc'al é bel y ligherzin,
crësc-el blaa y vëgn-el vin.
Sce san Paul (25) é bel, döt l'an sarà
bun.

FORA'.

In santa Maria dal poch (2)
al mëss pa ester bort y posoch,
da plöia y fréid, da ont y da nëi,
sc'an ó che l'asciöda sie prèsca da odëi.
Sc'al dà le sorëdl, sc'al é pa dër bel,
le fréid da d'invern ne s'an va pa tan
snell.

Matio (24) rump la dlacia.
Sc'al n'en n'à degüna,
n'en fej-el öna.
L bel de forà,
fesc brojes assà.

MERZ.

Flurì de merz n'é nia bun,
flurì d'aurì ma mez bun,
flurì de mà é dër bun.
Fesc l merz sciöch l'isté,
spo fesc l'asciüda sciöch l'inver.
Sc'al dlacia l dé di 40 martiri (10),
spo dlac-el ciamó 40 nöts.
Bel tëmp da sant'Ujöp
de bun al porta tröp.

Dic y fac.

Che ch'ó tres ajié i atri, é instëss plëgn
de scich.
Chi che disc: „L monn é sciöch'an s'l
tol”, pól bel avisa ester, ch'ai s'lasce
tó Chël Bel Dî.
Al n'é nia döt or, ci che slumina.

Regules dl temp.

Pur chi ch'ó ester dër scicà

Sc'oreis mostré osta gran scicaria, fajed sëgn fora chësc cunt, sc'i sëis bugn. Aldide ma, spo baiede y dijede.

N pere ê mort y i à lascé a sü trëi mituns na stala plëna di plü bì ciavai. Al n'è 17. Chisc dò-i se partì nanter ëi in maniera, che l plü vedl dô i ciafé mec, l secundo dô n'un ciafé n terzo y l plü jon dô avëi la nona pert di ciavai.

Can ch'ai s'ê metüs a partì, n'ës-i bugn de rové ingno. Ai n'è mine bogn de se partì i ciavai indertüra, purciudi che l mez de 17 fajô fora 8 y mez, y ci dess-un pa fa qun chël mez ciaval?

Al secundo n'in tocâ-l n terzo, chël foss 5 y dui terzi de ciaval, y l terzo n'un ciafâ dl düt 1 y 8/9. Co podô-n pa partì sö chi ciavai a chësta moda? An ne podô mine i taié in toc zënza i copé.

Chi trëi fredesc ne savô plü co fora y ai foss prësc gnüs a romù.

Un i acunsiâ de jì dal vicare a 1 pe rié, che ël partiss sö i 17 ciavai, sciöch'al la udô plü giüsta. L vicare ê na persona conesciuda pur scicada y furba te düta la bachëta. Al ascutâ sö a chi trëi fredesc cun paziënsa dî alalungia y finalmënter dijô-le: „Mituns, punsëis n pü püch. An mëss savëi da se daidé. Jide, dijiô-le, „iö à n ciaval te stala y chësc ó-i iö s'impresté tratant. Fajede, sciöch'al foss ost, spo purvede indò na-ota a partì sö”.

Chi trëi fredesc fajô, sciöch'l vicar i â dit. Ai â tut l ciaval dl vicar, l'à metù pro i atri y à metü man da nü de partì sö. Y ciara la morvöia, sëgn t'en iade jê-la sauri. L plü vedl ciafâ 9 ciavai, chësc é l mez de düt 18, ch'ai à sëgn; l secundo s'en tulô 6: chësc ê n terzo ch'al ciafâ; l terzo, l plü jon, n'un ciafâ 2, che foss propi la nona pert, che l pere i â impormetü. 9 plü 6 plü 2 fesc avisa 17.

A chësta maniera ê-l ste vignun, ch'à ciafé süa pert giüsta y l ciaval dl vicare è ciamó resté. Chësc i dô-i indò zruch cun n bel gran giulan, y ai ê dër bel cuntënc d'avëi mantignì la pesc te ciasa; laprò ê vignun cuntënt sura fora col partì.

Purciudi pa? Ciared ma, tan de morvöia! Vignun à ciafé inscio ciamó de plü, ch'al ne minâ imprüma. L plü vedl, impé de 8 y 1/2, n'à-l ciafé 9 intirs. L secundo, impé de 5 y 2/3, n'à-l ciafé 6 intirs, y l terzo, impé de 1 y 8/9, n'à-l ciafé 2 ciavai intirs.

Chël vicare gnê sëgn laldé da spavënt te düta la bachëta pur l plü sciché y l plü furbo de düt l païsc. Ma tost gnêl alzé de grado y in ultima é-l deventé minister dla finanza.

Chësta storia gnê spo cuntada incérch tl païsc y i mituns di trëi fredesc la cunta ciamó al dé da incö.

S.U.P.



A là metū pēnch

L'ustì da Suratrù, Iochl à-l inom, â dagnora la usanza de métt pēnch pur vigni bisinela. Vigni secunda parora è mefo: Os-te métt pēnch, i scumët ci che t'os. Al metô pēnch pro l chidlé, pro l carté, pur l têmp, y can ch'al ne n'è val d'ater da mët pēnch, spo metô-l pēnch söl péis de süa fomna, o che ch'à plü metri dl ciol dla braia.

N dé ch'al é bur têmp y ch'ai ne savô dér, ci pié a man, gnél i dui vijins d'ustì, Pir y Paul da Verda, da üsc ite y se sentâ jó dér da capazi do na mësa. Atira è-l inc l Iochl adailò y è cuntënt, ch'al ciafâ n pü de compagnia incö da chësc têmp da pitogna.

Do ch'ai s'à comané val da bëir y ch'ai se n'â tut na bocia, à-i bel metù man na dërta despüta nanter ëi trëi. Ala nedürâ dî, che l Iochl gnê cun so solito defet. I atri dui s'à bel baié jó de i n fa üna a Iochl, dea ch'ai savô bel, ch'al gnê defata do ch'ai se foss in-cuntà.

„Mëtt pēnch os-te, Iochl, sce te mëttes dagnora pēnch, incö ó-i iö te mëtt pēnch valch, che te perdes de sigü, inc sce te braves, che te vadagnes dagnora a mëtt pēnch”.

„A, sce, sce, vi ma tö cun ci che t'os, mi bun Pire, i te mëtt pēnch ciamó n liter sura fora, pur la fa ciamó plü interessant.”

Paul metô spo man y dijô: „Iochl, i te mëtt pēnch, che ne t'es nia bun de ste dan l'ora de parëi chilò, di ciaré tres fit al perpendichl n n'ora alalungia y vigni iade ch'al va ia y ca, dì tres chëstes parores: Al va ia — al vëgn ca, zënza ne dì nia val d'ater”.

„Fos da rì, sc'i ne foss bun, chësta no n'è degüna Kunst, mina l'ustì”.

„Te n'es nia bun, pur nia y pur düt n'es-te nia bun”, asigurâ lassura Pire.

„Mëttun pēnch pur dassën”, dijô Iochl.

„Ci che t'os”.

„Mettun pēnch üna da diesc”.

„Ara vel”.

„Extra ciamó chël liter de vin?”

„Sce, sce, inc dui pur me”.

Trami dui metô-i na zetula da diesc mile sön mësa y se dê ciamó la man.

Ma pur fa finta, amonî Paul: „Iochl, lascia, lascia, te n'es nia bun, te perdes”.

„Os-te mo inc tö ciamó mëtt na zetula da diesc”? dijô düt desené l'ustì.

„Gion ciamó, sce t'os”, mina Paul.

„Y chi litri de vin ciamó laprò”, batô zruch Iochl. Insciö gnél ciamó metù sön mësa dües zetules da mile, mo l vin no ciamó, dea ch'al ess podü gnì àje tratan, minâ-i chi dui vijins.

L'ustì se spaza ma dér sëgn de mostré süa Kunst cun tan plü ligréza. Al é pö caranta mile da davagné y ciamó cater litri de vin. Al tulô ca n scagn inanter les giames, se metô bel dan l'ora de parëi, che fajô bel plan tich, tac, metô i brac söl scagn y tignô l cié nanter les mans coi edli fit söl perpendichl. Can ch'al s'à metù in posiziun, dijô-le:

„Pò-i sëgn mëtt man”?

„Atira, bel atira, sce t'os”.

„Mo os ne podëis pa desturbé o me tignì sö a posta”.

„Nos ne t'azicun gnanca ne, mo baié bëgn mëss-te ba se lascé”.

„Stlafé pudëis tan ch'urëis”, mina Iochl.

„Mo tö ne pos n n'ora alalungia dì nia ater, che a vigji bot dl perpendichl tres dì avisa: Al va ia, al vëgn ca”.

L'ustì dijô ciamó: „Bel dërt”, spo se lich'el it la lëinga dassën, ciara söl'ora y mina: „Sëgn él rudunt les cater, sëgn mëtt-i man y cina les cinch va-la: Al va ia, al vëgn ca — al va ia, al vëgn ca — al va ia, al vëgn ca...”.

Chi dui lascia fa l'ustì y ciara ma inscio pro.

Do n pez lovâ sö Pire y Paul, se tolô les zetules da mësa demez, se metô bel dan l'ustì y se tociâ les zetules te taschia, bel dan sü edli vignun dües. Iochl s'la riô ma n pü y stê ma pro a dì:

„Sëgn va-l ia, sëgn vëgn-el ca, al va ia, al vëgn ca...”.

Chi dui metô man de baié da d'alt y dér dassën di prisc, dl stlet vin, ch'al

vëgn metü sö mësa y de tan d'atres coses, che i plajô plü o manco a l'usti, mo l'usti ne se lasciâ destó nët nia y dijô tres inant: „Al va ia, al vëgn ca — al va ia, al vëgn ca...”.

Pire mostra sëgn col dëit sólo frunt, sciöche da dì: sëgn m'é-l tomé it la dërta. Al leva sö y va fora in ciasadafüch. Do n momënt vëgn-el ite cun la ustira y snell i fesc-el sëgn a Paul, sciöch'al dess la damané valch.

„Pu, ci à pa incö, Mena, ci à mo incö, pur amur de Dî, to om Iochl”?

„Ci é-l pa? É-l sozedü valch, n mal o val d'ater?”

Can che ëlla ciara plü avisa y vëiga co che so om fajô y dijô tres la medema litania, spo se spaventâ-la bëgn das-sën. „Ci fesc-te pa, Iochl? Es-te propi impü striscé incö”? scraia la ustira.

„Al va ia, al vëgn ca — al va ia, al vëgn ca”..., respognô madér tres Iochl. Ci as-te pa? Pur amur de Dî, es-te mo püre? ...Mi bun Iochl, dì mo pö, ci é-l pa sté, ci é-l pa sozedü?”

„Al va ia, al vëgn ca — al va ia, al vëgn ca”...

„Iochl, Iochl, lascia chëstes mattades, vi cun me it in stangode a te pone im-pü, spo te pass-la pa bëgn indò”.

Mo Iochl i dê sëgn a süa fomna na dërta sbürla, ch'al la sciurâ cina ia da ban da fur, y al scraïa düt dessené: „Al va ia, al vëgn ca — al va ia, al vëgn ca”...

La ustira metô man de pité da d'alt.

„Ah, a me me pè-le, ch'al side impü fora de se”, dijô dér da sciode Pire y damanâ: „N'as-t mai conosciü sura nia denant”?

„Sanbëgn, i ne capî mine no, ci ch'al à bel incö düt l dé; al me savô tan nervös y de morvöia”, pitogna y baudia la ustira.

„Ci sciode, che l dutur se n'é jü incö; Iochl à mefo l cié plëgn de sanch, al messess mefo gnì sanlascé pur la miù, mo chël podess bëgn inc fa la mëda di mituns”, mina Paul.

„Ustira”, mina indò Pire”, iö me to-mess, ch'al foss gran ora; ciara ma, Iochl vëgn tres plü y plü cöc tl müs. Al podess ciamó i dé l bot”.

„Santantone”, scraia la ustira, „chilò mëss-un fa val mitl”, y zënsa dì ater é-

la bel da üsc fora y jö tla villa a dò la mëda.

Sura n pez gnê-l da üsc ite la Rösl, la müta plü vedla. Imprüma riô-la ma, can ch'ëlla udô, che l pere fajô tan da rì. „Mo pere”, dijô-la, s'un manc-el na roda incö?”

„Al va ia, al vëgn ca — al va ia, al vëgn ca”...

„Ne capesc-te nia, ch'al é gnü fora de mote”? dijô scerio Pire, „tüa uma é dér jüda a tó la mëda”.

„Pere, pere”, scraia Rösl y urô i sal-té incér l col a Iochl.

„Al va ia, al vëgn”... y t'un santiyamen é Rösl sciurada ia t'en piz de stüa. Te chîel aldî-n, che zacai gnê it pur porte y tosc comparî la ustira cun la mëda. Can che Iochl udô chëlls dûes, i ciarâ-l burt da spavënt y rodâ ma i edli ia y ca, sö y jö, sciöch'n cian düt rì.

„Iochl”, dijô la ustira, „sëgn fa im-pü sciöch'al alda y leva sö”.

„Al va ia, al vëgn ca — al va ia, al vëgn ca”...

„Iochl, ne n'ost-t val da mangé? I te fesc pa n bun cafè fosch”.

„Al va ia, al vëgn ca — al va ia, al vëgn ca”...

Sëgn se fesc la mëda ia purmez y disc: „Ustî, lascés mo impü sinti l puls”, y porvâ d'i tó la man. Ëlla s'à ciafè n pügn tan sterch ti custeis, ch'él-la é tumana ia pur tera.

La ustira y Rösl urô sëgn se fa ia dlungia y tignì Iochl ti brac y tles mans... Mo chësch mëna mans y brac ia y ca, sciöch'al uress se paré da val de rì y scraia ciez ch'al é bun: „Al va ia, al vëgn ca — al va ia, al vëgn ca”...

„Al è l mé de san Varentin”, dijô la mëda, i mëssun l tignì jö y taché a ries, sceno s'fesc-el ciamó n mal”.

„Os bogn vijins, gnide ca”, periâ Rösl, „daidés-e tignì l pere”.

„I ne m'infid-i nia”, mina Pire, „al podess ciamó me morde.

„Cun na té persona tan stramba”, dijô Paul, „n'o-i gnanca iö me ficié”.

„Col sanlascé o rumuns dal sanch n'en pò-n fa nia chilò”, mina la mëda, „chilò mëss-un porvé val d'ater pur fa archité ia l sancb scialdé sö da spa-vënt”. Chères élles se baia sëgn bel da plan y inascusc, spo va la Rösl fora in

ciasadafüich y vägn indò ite cun ciez d'ascognü sot l gormel da d'sura.

Iochl ciara n momënt söl'ora y tra-tan dijô-l ma tres inant sü Öspi:

„Al va ia, al vägn ca — al va ia, al vägn ca”...

La Rösl inascusc dal pere tolô sot l gormel fora n buché plëgn d'ega y ti l dê ia a süa uma. Chësta se fesc bel plan do ca y ti jüta düt chël buché sura l cié jö a so pür om.

Iochl, che düta süa vita â n spavënt dal mol y da l'ega, sciöche l malan da l'ega santa, s'à ciafè na spordüda, ch'al tremorâ sciöch na pür'anima. Al metô man de soflé y de cristé y tossì, sciöch'al foss ste sepolì dui dis sot ega. Y can ch'al udô, che l'ega, sciöche té pici rüsc, i gnê da les manies fora, do l spiné jö y dai ros dla braia fora, spo gnê-l rì dl düt. Al salta sö, manacia cùm brac y

mans y scraia sciöch'al foss bëgn matt indertüra: „Os, os mostres de elles! I ó pa iö s'insigné”. Y al saltâ da üna a da l'atra y furlâ, tanch'al ê bun, jö söl spiné de chëllas elles, che cigâ ma dal mé y dal spavënt.

Mo dea ch'al se recordâ dl pëinch, deperpo ch'al furlâ dassën, scraïâ-l inant: „Al va ia, al vägn va — al va ia, al vägn ca”...

Chi dui vijins n'è nia plü bugin a se tignì l rì y in ultima messâ-i tan rì, ch'ai messâ ma se tignì l vënter. Spo mettô-i scioldi dla bira o vin, ch'ai â buiü, sön mësa y fora da üsc fora!

Do da chël dé ne i n'à-l mai plü im-podü a Pire y Paul, mo de mëtte pëinch ne s'à-l impò ne desmentié dl düt.

S.U.P.



L feur da Rumpelbach

S. M.

Dan tröc, tröc agn viô-l l feur da Rumpelbach. Al ê n gran chestian, da na forza teribila. Cun na man sora alzâ-l pëisc sö pur i cënc chili. Al n'à nia bria

de lascé mené l mai da l'ega. Cun dui, trëi colpi mazâ-l l'ancügn te tera, ch'an ne l'udô gnanca plu ne. Sot a su colpi sprinzâ l fer incërch sciöch smalz

frësch. N iade cun n pügn â-l copé n manz salvare y l'à porté söl spiné n n'ora alalungia.

Da ulà à-l pa chësta forza? E-l mo n secundo Sanson? La forza l'àl albüda dal malan. A chël ti â-l spo dé, venü süa anima.

Bel agn y ang laurâl insciö te süa fujina y düt ti jè sciöch' al urô.

La jënt s'l tumô plülera y l tignî fora.

Do n bel pez ê-l ste fora so tëmp y l malan ti â bel arjigné quartir jön l'infer. L malan cunesciö la gran forza dl feur y s'tumô, che l cundüsc jö ne foss nia tan sauri.

Luzifer â spo mené l malan plü sterch, l mangiafer, a dò l feur. Domisdé ia ê-l ruvé l mangiafer te süa fujina, al l'à dër bel saludé: „Bun domisdé, feur! I sun satana mangiafer. Mi patrun, Luzifer, te lascia bel saludé, y l tëmp foss sëgn fora. Mëtt demez l martel y vi cun me, ne podun nia ruvé massa terd”.

L feur se süia ia l suiùs da la frunt y disc: „Ah, ta nprescia ne sarà-l pa no! Sas-t, signur mangiafer, iö sun ausé de fa la giurnada de plëgn. Tan adora ne lasc-i mai vöies”.

„Mi patrun é dagnora puntual y nos un n iade dër lunch dan da nos”. „I sa bëgn, mo un n laur mëss ciamó gnì fat incö. Un s'à apusté pur inscnöt n té zerto injin pur rumpì ite. Chësc mëss gnì fat”.

„Ah chël, n té injin da rumpì ite. Chësc mëss gnì fat”.

„Ah chël, n té injin da rumpì ite, da arubé, da copé? Ah, val de té bëgn, chël alda pro nüsc afari. Spaza ma spo, ara ne durarà min tan dî no!”

„Tan snell ne va-ra pa nia”. Inìr é-l ste l rü che m'à ruviné y rot l suflun y iö mëss instëss suflé sö l füch. I pò ruvé denant, sce vos, signur mangiafer, jëis ite tl suflun y sufléis dassën”.

Chësc urôl bëgn fa. Al é ite tl ró dl suflun y â metü man de suflé che les flames ruvâ fina sö sot te fujina. L feur â tut fora d'un piz na vedla crusc pur fossa y l'à metüda te füch, dan l nes al malan. L mangiafer â metü man de tussì y de strinidlé, inanter ite scraïa-l: „No fa matades, feur, i ne me lasc-i nia cuiné”.

„Iö näine, y sëgn sofla, berba”!

„Demez cun la crusc”!

„Chësta à bögn lerch”.

L malan urô jì da ró fora, jö da pè sanbëgn. Dailò vëigh-el cun gran spa-vënt dui toc de lëgn metüs in crusc. sëgn ne pudôl nia plü fora. L pür tec de malan ê sëgn pié y saré da-ite. Al scraiâ y bradlâ da spriguré. L feur se brudurâ ia pur tera dal blot ch'al messâ rì. Do che l malan s'à n pü calmé, â-l dit l feur: „Dér bun an, berba mangiafer! Co te plej-el pa ca-ite? N'uruns nia indò n pü suflé magari?”

L malan n'urô plü savëi nia, al ne suflâ nia plü. L feur savô pa bëgn ci ch'al messâ fa. Al ti â ma minti dant, can ch'al ti â cunté, che l suflun ê rot. Sëgn â-l trat l'ega y chëra ti sbunfâ ite te suflun y sura l spiné jö al malan. Al ti jurâ sëgn dër dassën. Al â metü man de suflé, che les tizes jurâ ma sura düta la fujina. T-un iade ê-l gnü l fer lurént cöce y l feur ti dë cul martel che l suis ti ragurô ma jö pur l müs. Deperpo riôl tan da d'alt y dassën, ch'al n'aldî gnanca i colpi dl martel ne.

L malan suflâ ma inant dër dassën.

„Lasce-t ma n pü dl'aurela, signur mangiafer”, cuinâ l feur, al ne mëss nia gnì fat düt t-un dé ne. Nos restun pa bëgn plü dì adüm”.

„Maledët d'un Rumpelbacher, i te tir-i indalater i osc”.

„Y iö te dij-i, che tö te vëgnes pa ciamó valént assà. Sas-t, da d'alon lasc-i benedì ciasa y fujina da n capuziner, spo é-ra pa bëgn fora cun te.”

L malan udô che a chësta moda, cun les ries, ne derzâl fora nia. Al â metü man da perié. L feur l lasciâ ma petlé y ar'â duré dì cina che ai ê gnüs a üna. L malan â messé dé juramënt de lascé in pesc l feur pur düta süa vita. Do ch'al â dé chësc juramënt, ê-l ste l feur che l'à delibré.

Can che mangiafer ê ruvé zënza feur jön l'infer y do ch'al â cunté düt ci ch'al ti ê suzedü, ê gnü Luzifer cöc dal gran sënn. Al blastumâ y brunturâ, che i maiës y plü stersc lötri ê incié i maiüs müsc.

Do n pez â Luzifer mené for l malan plü furbo, l pic pipifax, a dò l feur.

Chësc iade ê l feur pronto da jì cun

vël. Denant urô-l ciamó se vistì l guant da festa. L malan ne ti l'à nia conzedü y dijô, ch'al ê bëgn vistì bun assà. L feur urô ciamó n pü palsé denant co pié ia, al ê da spavënt stanch. Chél ti à-l cunzedü l malan y vël instëss s'è inc senté jö sön ancügn. L pic pipifax à la braia da füch y l'ancügn ê spo gnü lurënt y tñinder. L feur riô sciöch n mat, al à atira tut na condla d'ega y l'à jutada ados al malan y jö pur ancügn. L malan bradlâ y baudiâ. Al urô salté sö, mo al ê bel massa terd. Al ê lubrì cun les giames pro ancügn. Al à fat n sforz y à trat fora de tera l'ancügn, spo êl salté, tres cun l'ancügn taché ia do vël, da ciamin fora y demez.

Can ch'al ê ruvé impè de cul feur, cun l'ancügn jöen l'infer, spo à dûc i malagn ciafé gran spavënt y pora. Degügn ne se lasciâ plü baié sö da jì a dô l feur.

L feur à spo albü tröc agn pesc.

Finalmënter êl gnü la mort a l dô y a l cundusc ia n l'ater monn. Can ch'al jê verscio la porta dl'infer, êl gnü udü dai malagn, che scraiâ spo, ci ch'ai ê bugn: „Al vägn l feur da Rumpelbach! Stlujede atira la porta.”

Dûc canc i malagn se sburlâ ia cuntra la porta y tignô purmez ci ch'ai ê bugn. Ai drucâ tan dassën pro porta, che sües grifes s'è ficaides inanter porta fora, ch'ares picâ da l'atra pert fora n dôr toch. Sëgn riô-l indò l feur. Ati-

ra à-l tut jö da la sciabla l gran martel y les à lubrì jö. Da-ite ê-l dé can n sciüssiür da spriguré.

L feur ê spo dé ota y jê bel plan sö pur l tru da jì a paraisc. Lassö à-l spo tlucuré a porta. San Pire à daurì. Can ch'al à udü l feur düt in früm, s'â-l dessené y dijô, ch'al messâ atira s'un jì, che dailò ne n'ê-l degüna lerch pur n chestian tan fosch cun n n'anima ciamó plü foscia.

L feur dijô dôr umil, ch'al savô bëgn, che chilò ne n'â-l nia da chirì, mo san Pire dess madér l lascé n pü ciaré ite, spo urô-l pa bëgn indö s'un jì. San Pire à bel avisa daurì n pic püch l'usc. Ci fesc pa spo l feur. Al se desciola atira so gormel da früm y l sciura da-ite da porta. San Pire n'urô nia piè ite chél gormel da früm. Gnanca i angelì bì blanc n'urô nia s'ajie les mans. Al ne juvâ nia, san Pire à ma messé dé pro, che 1 feur vais ite a se dô l gormel. Can ch'al ê ste da-ite, n'urô-l plü savëi nia da s'l cöi sö, al l'à ciamó destonü fora plü bel y s'è senté lassura.

San Pire damanâ, ci manira che chësta è. L feur à respongü, ch'al ê senté söl fate so y che san Pire ne pudô nia plü l paré demez.

L feur da Rumpelbach é ciamó dailò ia do porta de paraisc senté sön so gormel y vigni iade, ch'al väiga jon ite i beati tl bel paraisc, ti rogor-el demestrù les legremes jö pur l müs.

L Grof telefonëia

A. M.

Al n'é nia ciamó dôr dî ca, che Sottivis — l paisc à purdërt inom atramënter — n'â ciamó degun telefon. Miné él bëgn n dôr telefon. De chi atri telefons, che sa da porté da spavënt debota les postes y les ultimes novités da ciasa a l'atra, de chi telefons êl pa bëgn inc bel la-ota a Sottivis assà.

No, no, i minun bëgn n dôr telefon y n tal n'un n'ê-l nia ciamó dan da

diesc agn te chél bel pice paisc sö a mez chë munt, sön chi plans avec sö, olà che — sciöche dôr de ria jënt disc — les iarines mës avëi i grif pur ester bunes de ste sö, y olà che- chësc él inc indò jënt dôr certia y strambia y ria che mina — olà che la coltora mëss gnì ciaugnada y spo spudada purmez ai prà o ai ciamp, ch'ara stais sö. No, no, propi insciö ne n'é-ra pa no, mo dôr



de ria jënt sa dagnora da cuiné y plü ciamó chi che n'é mai stà te chël post.

Sottivìs — inom à-l pa bëgn purdërt döt atramëmter — é n bel pic païsc da ste sauri y cun jënt de morvëia dl vers. Y un de chësta jënt dër da urëi bun, é l Grof, ch'é conesciù lunc y lerch, datit y de fora dai cunfins. Sc'al vir ciamó, ne sa-i nia; an n'alda plü nët nia de él. Mo an n'à pa gnanca ciamó aldi, ch'al foss mort, al dé da incö, ch'an alda döt cant. N sëgn, ch'al é ciamó nanter i vis tl païsc de Sottivìs.

Bëgn, bëgn, sëgn alidle la storia! stada é-ra purdërt insciö, bel avisa insciö ch'i s'la cunt-i y nia atramënter. I n'à nia l viz da minti.

Dan diesc agn n'él ciamó degun telefon a Sottivìs. Chësc uns bel dit. Y impò é-l la jënt, che urô y messâ datrai telefoné. Ci messâ-i pa fa? Ai messâ jì a Agegnol — purdërt à inc chësc post inom atramënter, mo al é ma anfat, an pò inc l lì inzesciù — y ailò é-l n telefon, che dük podô aduré.

Nosc Grof jô ion te chësc post. Da jon é-l pa inc ste ailò valgûgn agn a derzé agüs, rumpe mascins y cuncé fanes y dük l'à ion y l conesciò bun.

Da la-ota é-l passé cotan de tëmp y rogorü tröpa ega pur graus fora y l Grof é inc bel jü it pur i agn.

Da de vigni sort de matades s'âl desut, mo madér nia da chëra d'urëi s'maridé. Da chë coia n'ê degun mede

bun dl varì. Crestianes à-l albü tantes co ch'al â agn. Carté cartâ-l ion, mo ciamó plü ion fajô-l « Schienere ».

Da d'alton é-l ste cun valgûgn compagns dl païsc a Weißenstoan pur Sanc. La-ota messâ-n ste fora dui dis da fa chël iade; t'un n dé ne jô-ra nia tan sauri. Ai stê sura nôt a Weißenstoan y, acrat, l Grof n'ê nia jü deban pur Sanc, al s'à ciafé na ...santa, ch'à inom Anna, da ciasa da Pranzol, y che fajô la Kellnerin te chël post y portâ sö da bëire y da mangé.

Y, sciöch'ara suzed aboc nia tan ert, al Grof i plajô-ra y él, pè-le, inc n pü a éra. N stagno cosce é-l él, nia mal sapa inc éra. Da baié savô-l él, da mené la müsa savô-ra éra, y impü daidâ inc do i compagns dl Grof, y insciö é-ra rovada tan inant, che él urô éra y éra s'minâ él. Y can ch'ara gnô da s'lascé, à l Grof i edli n pü moi y Anna se terjô inc ia val col piz dl ciaz blanch. Ai s'impurmetô de se scri, mo dl maridé n'él ciamó gnü baié nia.

Al passâ edemes y l Grof n' aldi plü nia de süa chestiana. Pur s'passé ia impü la ria lüna, jutâ-l bindicié n pü de spirito de vin do la peza da col jö. A chësta moda gnô-l bëgn döt biff, mo l portalëtteres n'â impò ne, n dé söl'ater, nia pur él.

Da i scri à la chestiana ne sciafiâl nia, dea che, dal gran cialt in chë séra a Weißenstoan, s'âl desmentié a la damané, co ch'ara se scriô y insciö ne savô-l nia l'adress.

A forza de punsé y punsé, ti é-l tomé it, ci ch'al messâ fa. „Sanbëgn, sanbëgn”, se dijô-l, jì a telefoné, chëra po-dess jì”.

Punsé, dit y fat, chël é ma ste un. Al va a s'vistì n n'atra braia, n bel s丈are y l ciapel nü y salta a Agegnol (i giüdes mëtt inc man da lì les parores ia de do).

Düt stanch y suié val t'ustaria, olà ch'al é l telefon, ne se sënta gnanca jö, mo sta in pè dlungia pudl, s'fesc porté n liter de vin cun n gote su. Al â sëi y adorâ coraji.

Tröpes n'âl fat sön chësc monn te süa vita, mo ci che i scecâ l plü, é l telefoné. Pro chël laur ne i à-ra mai

dér buté. Purchël messâ-l se bëir it spírito de vin. N mez liter n'â-l ma inscio lascé slisoré jö zënza ciafé l saioch.

Sëgn, i gnô-l immënt, è-l scialdé assà; sëgn pudô-l la vaghé.

„Hallo, ustì”, scrai-el da üsc de ciadasafüch ite, „i uress telefoné”.

„È-l prescia”? ald-un l'ustì.

„Sanbëgn”, respogn 1 Grof.

Defata refl-el l'ustì adalerch y can ch'al vöiga 1 Grof, i vögn-el da rì, ciudi ch'al l cunesciò massa bëgn. Al se punsâ: „Chësc pò indò dé ca n teater”.

„Oh, Grof, bun domidé, ci mëssi pa spo te cherdé só”?

„Weißenstoan mëss-t me cherdé só”.

„Weißenstoan”? damana l'ustì, sciöch' al foss tomé dal cil, scebëgn ch'al â bel aldì da valgëgn dla chestiana nöia dl Grof. „Weißenstoan? Che ost pa a Weißenstoan”?

„Chël ne t'un vel-el a te nia”, respogn 1 Grof.

„I ó ma savëi, ci numer che t'os a Weißenstoan”.

„Iö n'ó degun numer, i ó baié cun Weißenstoan. Cherde-m'l só”.

„Bëgn, bëgn, spo t'l cherdarà-i só. Speta ma chilò”. L'ustì fesc aspeté 1 Grof te porte, tratan che èl va a cherdé só. Fat chël laur, vögn-el debota indò zruch y disc al Grof: „Sëgn, Grof, va ma te cabina y can ch'al sona, spo toles-te jö chël mote y baies”.

Chësta podô gnì bela, l'ustì s'la cunfortâ bele.

L Grof va te cabina y purnàn ch'al ê la-ite, s'impëi-el la lüm. Al se sperd, dour ciamó n iade só l'üsc de cabina y scraia fora: „Chël pa ste, ch'à impié la lüm sëgn a mez l dé; da baié suns bëgn inc bun a scûr”.

Mo degügn ne i â plü metü averda. L'ustì ê bel te stüa, ch'al baiâ só chëjënt dailò a jì fora in porte a scuté pro a l Grof, che telefonâ. Cinch o sis cun l'ustì es-i spo jüs fora in porte y s'à ascognü do cabina pur aspeté ci ch'à da gnì.

Do da n pez ald-un la brunsina dl telefon.

L'ustì: „Ocio, ai cherda, scutede”!

Spo n dér tlocoramënt te cabina.

Spo indò l'ustì: „Al tol jö l microfon. Scutede, al baia”.

Fora in porte è-l gnü chit, ch'an ess aldì jon na surücia. Apëna che 1 telefon à soné, 1 Grof tol jö l microfon, l mëtt pro urëdla, l tégñ cun döes mans sciöch'al ess na manara y scuta. Da l'atra pert ald-el defata na usc, che disc: „Hallo, hallo”.

Chësta usc i vögn-el immënt de cuñesce... aé, al mëss ester la usc de süa Anna. Sön chëra respogn-el atira inc: „Hallo, hallo”, y zënza damané, che ch'al ê ia da l'atra pert, mëtt-el man so discurs:

„Anna, Anna, es-te tö? Hei, hei, che t'es tö. I t'à cunesciü a la usc, can che te dijós hallo, hallo. Anna, tan dî, ch'i n'à plü aldì nia de te. Al me vögn immënt, ch'al side cënt agn o ciamó de plü. M'ost ciamó bun? Iö bëgn t'ó bun. Catö, che te m'os bun? Te n'as gnanca bria de dì, ch'i sa bëgn, che te m'os bun. Cënt iadi al dé pens-i a te, da duman cina da sëra y düta la nöt sumië-i de te. Tan ch'al m'incrësc do te, ch'i ne sun gnanca plü bun de durmì. Anna, cara Anna, mia sciozele che t'es, cënt iadi al dé uress-i te bajé. Tö t'es la plü bela de düt l monn...”

Y inscio jô-ra inant oramai n cher d'ora. Bindecie aldì-l, che zacai dijò tl telefon: „tre minuti, sei minuti, nove minuti...” y al minâ, ch'al foss süa Anna, che arcumpedass i minüç.

Sön chëra 1 Grof: „Anna, mia sciozele Anna, catö, che te ne te stüfes nia cun me. Iö ne me stufass mai cun te, no ma nü minüç, mo gnanca nümile minüç ne me stufass-i cun te...”

Y indò jô-ra n pez inscio inant. Tratan ch'al â n iade messé impü trà l flé, i vögn-el immënt, ch'al alde riòn tl telefon, mo l discurs d'amur jô ma inant zënza lascé baié chë persona, che scutâ pro.

Do da n pez messâ-l indò impü palsé pur trà l flé y indò aldì-l tl telefon, che chi da Weißenstoan riô. Al lascia impü do y... ehee, al è zacai che riô y finalmënter, do da trëi cher d'ora, ch'al â scraié tl telefon, i tom-el it de damané, cun che ch'al baiâ, ciudi che chël rì i savô impò impü de morvöia.

Al disc: „Hallo, cun che bai-i pa? Che é-l pa, che me scuta pro? Anna, es-te tö”?“

„No, no“, disc la usc da Weißenstoan tl telefon, „al é Pater Guardian“.

L'usti cun süi compagns fora do cabina à albü gran ora da s'un trà. Pur la prüma, ciudi ch'ai n'è nia plü bugn da s'tignì l rì, y pur la secunda, ciudi ch'ai aldì n dér rausciamént te cabina y messâ se tumëi, ch'al gniss l Grof.

L Grof, purnàn ch'al à aldì, che ch'à scuté pro a so bel y lunch discurs d'amur, lasc-el tomé l microfon y marsc

da üsc fora, maza pro la porta, se desmentia finamai so vin, ch'al à avanzé, y s'un scufinëia cun na dërta flötëna ia y sö Sottivis, zënza ciaré no a man dërta, no a man ciampa y tres aldì-l ciámó sonàn l telefon y la usc che dijô: „Al é Pater Guardian“.

Chi jënc t'ustaria è sön finestra ch'ai i ciarâ do y s'tignì l vënter, tan messâ-i rì, y can ch'ai à albü rit assà, ciantâ-i la ciantia:

L Grof à fat na telefonada, mo ara n'è nia dér garatada.

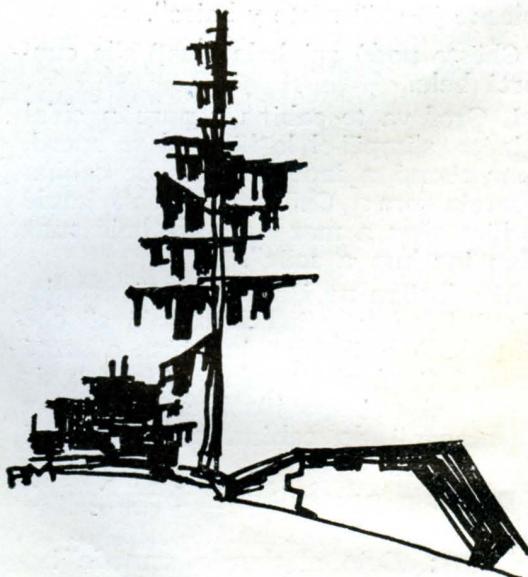
CRONICH

L calënder ladin é bëgn inc indò te chësc an passé rodé jö nosten valades y al à pudüi ciaré it ti paisc ladins y tles ciases ladines y gonot inc ti còrs di ladins. De vigni sort n'à-l udü, de bel y de burt, de blanch y de fosch, de bun y de stlet, de gran y de pice, de duc y de ante, de vedl y de jon, de luminus y de scür. Cént ocajiuns à-l albü da rì cun chi che s'la riò y da pité cun chi che pitâ. Sc'al oress scrì düt cant, messass-el impli fora i plü gran libri y chël n'ó-l y ne pò-l nia fa, purchël se cunte'l ma les novités plü importantes sozëdudes tl'an passé.

Al mëtt man cun *La Plì*. Cun l'an 1965 à-i chi dla Plì de Mareo podüi s'adoré le pröm iade la scora nea. Ci ligrëza por i mituns y por i maestri y magari bëgn incie por i atri. Al é bëgn dërt, sc'al vëgn ciaré i fistidié dér trep dai mituns. Chi é pa n bel dé gragn y al dess ester l'interesse de dük, ch'al vegni de dërta jont, co sa da maestré la vita.

A *Al Plan* é-l ste na gran festa d'isté. Ai prüm de agost à fat signor Carlo Oberbacher dal Lehrer y signor Hones Maneschg da Cianei le iubileo de 40 agn

prei. Döta la jont d'*Al Plan* y trepa d'*La Plì* à tut pert a cösta festa. N té iubileo é ciámó plü danré co na Mëssa noela. Lauré carant'agn por le bëgn dla jont, ó pa bëgn dì trep. La cöra d'*Al Plan* é incie en iann gnüda alzada a parrocchia-Pfarrei. Ai 28 y ai 29 d'agost é-l



ste a Al Plan le terzo dé cultural ladin, olà ch'al s'é abiné adöm düt chi ladins, co s'enteressëia da mantignì le ladin te nostes valades. Incie de gran stüdiés da d'atri païsc à tut pert a cösc dé cultural ladin.

En ocajuun de cösc dé cultural à chi d'La Plì fat l'opereta „Le scioz de san Jen”.

Y a Rina? Por la cronich é-l inc dërt, sc'al vëgn scrit, che l mone da Rina n'é nia plü te ciasa vedla dl mone, mo ch'al

Antermëia. D'Antermëia jö à-n aldì, ch'ai arjigna pa orghi de dlilia nüs. Chi ó ringhinì cina sö tot Pütia. Chi d'Antermëia à inc ciafè chësta ota 1 capocomun dl Comun da S. Martin, che é siur maester Willi Clara da Colmesan. Dér de sigü inc na gran novità pur Antermëia. L calënder ladin ti aoda düt l bun al Bürgermeister nü.

S. Martin. Tl comun da S. Martin é-l ste ai 13.de mà l'eleziun di omi de comun. Al n'é rovè it tl Cunsëi de Comun



abitëia da n per d'agn bele tla scora vedla. Na majun nöia ti à-n inc fat sö y la ciasa vedla dl mone é gönüda trata jö y a so post é-l sëgn na plaza. L monn vëgn tres atramënter. Chi da Rina à inc slarié l tru da Rü fora y inscio pò-n inc fora Rina coi auti. Tan tröc ch'al n'à pa spo lerch te plaza ,ne n'à-n pa aldì plü avisa. In la segra, dijò-i, ch'al è la plaza plëna. An n'à gnanca aldì plü avisa, sc'ai n'à messé taché un o l'ater. La novità, che al é rovè i prüms auti a Rina, n'é nia picera. Sperun madér dagnora, che i auti, che va a Rina, ne fali mai strada, zënza ne sa-i.

7 da S. Martin, 5 da Lungiarü y 3 d'Antermëia. Ai 6. de setëmber é-l inc gnü lovè l corp sant de san Germano pur se perié decà l bel tëmp, dea che les gran plöies n'orô nia zede y à fat dér de gran dagns, spezialmënter pro la strada nanter Picolin y Preroman. Al gnô adalerch eghes da tumëi y al jô roes te de plü postc. Tl mëis de iuli y agost uns inc lascé mëtt sö l soné elec-trisc dles ciampanes. L soné les ciampanes a man à bel porté n grüm de desgrazies y chësta ota, de forà, uns finai-mai messé n'un porté n mort jö de ciamparin, I jon Lois Erlacher dl Che-

der. Da soné les trëi l vëindres s'à-l fat massa fadia, al i à dé l bot y é tomé ia mort. No ma a Chël Bel Dî, mo inc a vël instëss s'à-l soné l'agonia. Chël Bel Dî l premiarà. Ai 4. d'otober é-l ste l iagher Nando de Flöss, Ferdinand Flöss, ch'à stlopté dér n bel cerf sön munt d'Antermëia, sön chi Alnëigri, y l post plü avisa à inom „Plan dai cerf”, ciudi che zacan ê-le l post, olà che i cerf se tignî sö io,n sciöche inc al dé da incö indò. Da valgûgn agn incà n'un vëig-un indò y al pê, ch'al n'un side propi cotagn. L'ultimo cerf dan da chësc é gnü stlopté dan da 70 agn da Sepl de Tî de Fornela d'Antermëia, incie sön Plan dai cerf. L cerf, che Nando de Flöss à copé, è n „Zwölffender”.

Ci uns pa da cunté de chi d'*Lungiarü?* Nia dér tröp chësta ota. Les rogossies de chi pröms dis de setember à spezialmënter fat rovina it t'Lungiarü; ares s'à tut l tru nanter Ties y Bioch y à fat jì jö de gran roes it sot Grones, ch'ai s'tumô finamai pur la ciasa. Spo fei-i chi da Lungiarü dük i sforc pur ciafé na strada. La strada é al dé da incö bëgn na gran nezescité pur vigni paisc, mo chi paisc, che l'ó, dess im-prüma instësc de ca, ci ch'ai pò, sc'ai ó, ch i atri dëides.

La Val. Chi da La Val pò ester capazi chësta ota. Ai à albii döes Mësses novelles, la prüma, ai 29. de jügn, é stada chëra de siur Berto Videsott dl Doré; la secunda chëra de siur Vito Rubatscher de Sovì ai 4. de messé. Cun gran solenité é-res gnüdes zelebrates, sciöch'an é ausà sö La Val. Tan siur Berto, che inc siur Vito é salesiani y purchël ne restarà-i nia te nüsc paisc. La fraziun da La Val é stada alzada de grado, mo sc'ar'é pa inc alzada de sciol-di, ne savess-i pa iö. Sö La Val é-l ste ai 13. de mà de chësc an les prümes eleziuns tl Comun nü. Capocomun é deventé Sepl Videsott, ch'an i disc 1 Doré. Les rogossies à inc fat dagns tl Comun da La Val y spezialmënter pro l punt da Pidrô. Sciöch l tëmp é bun a desdrüie tröp, é-l inc bun da vari tröp.

Badia. Ci uns pa da dì chësta ota de chi de Badia? Al n'un sarà mefo inc su-zedü de vigni curù, mo dér val d'extra no. Ai disc chi de Badia, che l vedl n'é

nia ciamó rové. Al é bëgn dërt, che gonot n'é l nü nia düt bun. Les rogossies s'à inc tunt cotàn de strada da-it a Zija. L calënder ladin à spo inc pudü oservé la-ota de setember, che chi de Badia à metù man a fa la ciasa dla scola nöia. Tröc se cunforta a canch'ala sarà rovada.

Gnanca sö *La Ila* ne n'é-l ste chësta ota dér de gran novites. An alda mefo dér laldàn la cundiuta dl'ega, ch'è gnüda fata chisc ultimi agn.

Y sëgn rovuns spo a *San Ciascian*. Inc chi da San Ciascian messuns dér laldé. Dües Mësses nuvelles t'un n an te n té pic paisc, chël ó dì tröp. Siur Paul Valentini l'à dita ai 27. de jügn, in la festa dl Cör de Iejü. Al é n eucaristino. La secunda spo è stada ai 15. de lugio. Siur Carlo Pizzinini dl Hotel Rosa Alpina, miscionar de S. Ujöp, l'à ze-lebrada. Pro trames dües é-l gnü fat tan bel, ch'ala ti à plajü a dük chi ch'à tut pert. Chi da San Ciascian à inc lascé lauré fora dér bel la dlijia, ai à metü it l scialdé a nafta, fat n funz de granit lize che slumina, lascé depenje fora la dlijia dal depenjadü Peskoller da Bornech. Spo à-i ciamó durturé la curtina y fat sö na bela picera capela de curtina. Te dlijia y de fora ia è düt bel nü pur les Mësses nuvelles.

De setember é-l inc gnü asfalté la strada da San Ciascian.

Mo sëgn lasciuns San Ciascian y jun a *Corvara*. Sö Corvara é-l indò gnü fat sö cotàn de ciases nöies, mo zënza ne savess-i pa dér da s'cunté val d'extra, ater co che chi da Corvara à cumpré y lascé mëtte sö dér de bì orghi nüs te dlijia nöia. De setember es-i gnüs benëdis. Sëgn ó-i cianté y soné chi da Corvara, ch'al é ma n té plajëi. Cun düt che chi dla bassa Val Badia n'é nia da tan co chi dl'alta Val Badia, n'uress-i mefo impò nia ester y fa da bagai dl ciument y dl raspüc y di bossi de chi da lasö.

Dea che la corriera va tan bel inc a *Colfosch*, juns impara a udëi, ci ch'al é ailò ste de bel. Oh, chi da Colfosch à inc fat gran festa chësta ota, inc na Mëssa nuvela, la quinta tla Val de Badia te chësc an; al é la Mëssa nuvela de siur Erich Declara, n prô nü dioze-

jan. I atri proi niüs dla Val de Badia s'un jarà demez a lauré, mo siur Erich ó ste nanter süa jént te sü paisc a lauré pur l bëgn dles animes. So fre, siur Sepl, é bel codî prô. Dui proi fora de üna na familia! Na tara mëss ester na dërta familia. Os atri ladins, fajé-i ma do!

Chëstes é,in cürt, les maiùs novites tla valada. Defora decà n'é-l sanbëgn sozedü cotàn de maius. Tla provinzia de Balsan é-l ste chi prüms dis de setember de gran rogossies, ch'à fat de gran dagns a strades y campagnes y ciases. Miliardi de dan.

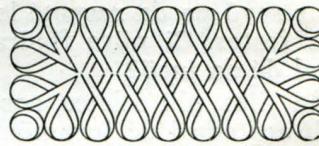
Coraia insom l'Asia fej-i vera, Vietnam y Vietcong. Inc l'India, Pachistan y Kascmir se batt. Püra jént da mené picié!

Ai 14. de setember à metü man la quarta sessiun dl Conzil a Roma, ch'à

scomencé cun la prüma sessiun da l'alon dl 1962. Chësta ota se rovarà-l de dezember fora. L Conzil s'à bel lascé sintì dassén cun la reform liturgica dla s. Mëssa. Tröpes mudaziuns uns bel udü t'un n'an. Chësta reform liturgica uns nos metü man cun la prüma dumënia de Carsëma. A dër tröc, spezialmënter a la jént jona, ti plej-ères, a d'atri magari manco, mo ara durarà codî, cina ch'i sarun bugn a les capì y s'vire ite y a s'ausé.

Sc'an foss ma insciö ciamó bugn a gnì a üna cun les atres religiuns cristianes, spo foss-l un n famëi y un n tlap.

Una dles plü gran sensaziuns tl monn, é stada, che l Papa é jü tl'America ai 4. d'otober y à tignì so plü bel discurs sura la pesc tl palaz de vider, a l'ONU. Sce l monn i scutass sö, ciarass-éra fora atramënter, chël sa-i da dì.



Ladins, Badioc y Maroi, orëis resté ladins? De sigü? Bëgn? Spo baiede l ladin, scriede l ladin, liéde l ladin! Mo cun chësc n'ëis nia ciámó fat assà. Sc'orëis resté ladins, spo messëis inc s'astilé da ladins tl punsé, tl vire, tl vistì (Ci spavënt, sciöch val ladin y spezialmënter ladines va vistides!).

No mai minede, che ma l lingaz su se fej-i ladins. Oh, no, no! Schöch nos ne sun nia taliagn o tudësc, inc sc'i l baiun, insciö ne saruns inc nia ladins ma cun l baié.

I ladins n'é imprüma de düt nia iüdes, o a dì la dërta parora ladina: jodis. Iüda tignî dal gran sach. Oh, chël é pa val de feter y de prigurus! I vedli ladins savô pa da respeté les dumëries y les festes. Ci püra figüra fajuns pa nos al dé da incö?

Una dles plü stletes coeses gnô plü da dì aratada l dé juramënt falz. Suns veramënter deventà tan dal bun marcié al dé da incö, ch'i s'venun instësc pur na baujia o pur val lires?! y cun nos venuns inc nostra jént, gonot nosc parenté o nosc vijin!

Sëgn bëgn, sëgn bast-l bëgn indò pur n'n'an.

Cun l'inom de Dî juns indò tl'an nü.
A s'udëi!

l Calënder ladin

TABELA DL TËMP DE GRAVIDENZA DI TIERS

Scomenciamënt		F I N							Scomenciamënt		F I N						
mëis	giat 56 dis	ciana 63 dis	scroa 120 dis	ciora 154 dis	biscia 154 dis	vacia 280-285	ciavala 340 dis	mëis	giat 56 dis	ciana 63 dis	scroa 120 dis	ciora 154 dis	biscia 154 dis	vacia 280-285	ciavala 340 dis		
1. 1.	25. 2.	4. 3.	30. 4.	3. 6.	3. 6.	7. 10.	6. 12.	5. 7.	29. 8.	5. 9.	1. 11.	5. 12.	10. 4.	9. 6.			
6. "	2. 3.	9.	5. 5.	8.	8.	12.	11.	10. "	3. 9.	10.	6.	10.	15.	14.	14.		
11. "	7. "	14. "	10. "	13. "	13. "	17. "	16. "	15. "	8. "	15. "	11. "	15.	20.	19.	"		
16. "	12. "	19. "	15. "	18. "	18. "	22. "	21. "	20. "	13. "	20.	16. "	20.	25.	24.	"		
21. "	17. "	24. "	20. "	23. "	23. "	27. "	26. "	25. "	18. "	25.	21. "	25.	30.	29.	"		
26. "	22. "	29. "	25. "	28. "	28. "	1. 11.	31. "	30. "	23. "	30.	26. "	30.	5. 5.	4. 7.	"		
31. "	27. "	3. 4.	30. "	3. 7.	3. 7.	6.	5. 1.	4. 8.	28. "	5. 10.	1. 12.	4. 1.	10.	9.	"		
5. 2.	1. 4.	8.	4. 6.	8.	8.	11. "	10. "	9. "	3. 10.	10.	6.	9.	15.	14.	"		
10. "	6. "	13. "	9. "	13. "	13. "	16. "	15. "	14. "	8. "	15. "	11. "	14.	20.	19.	"		
15. "	11. "	18. "	14. "	18. "	18. "	21. "	20. "	19. "	13. "	20.	16. "	19.	25.	24.	"		
20. "	16. "	23. "	19. "	23. "	23. "	26. "	25. "	24. "	18. "	25.	21. "	24.	30.	29.	"		
25. "	21. "	28. "	24. "	28. "	28. "	1. 12.	30. "	29. "	23. "	30.	26. "	29.	4. 6.	3. 8.	"		
2. 3.	26. "	3. 5.	29. "	2. 8.	2. 8.	6.	4. 2.	3. 9.	28. "	4. 11.	31. "	3. 2.	3. 2.	9.	8. "		
7. "	1. 5.	8. "	4. 7.	7.	7.	11. "	9. "	8. "	2. 11.	9.	5. 1.	8.	8.	14.	13. "		
12. "	6. "	13. "	9. "	12. "	12. "	16. "	14. "	13. "	7. "	14. "	10.	13. "	19. "	18. "	"		
17. "	11. "	18. "	14. "	17. "	17. "	21. "	19. "	18. "	12. "	19. "	15. "	18. "	24.	23. "	"		
22. "	16. "	23. "	19. "	22. "	22. "	26. "	24. "	23. "	17. "	24. "	20. "	23. "	29. "	28. "	"		
27. "	21. "	28. "	24. "	27. "	27. "	31. "	1. 3.	28. "	22. "	29. "	25. "	28.	4. 7.	2. 9.	"		
1. 4.	26. "	2. 6.	29. "	1. 9.	1. 9.	5. 1.	6. "	3. 10.	27. "	4. 12.	30. "	5. 3.	5. 3.	9.	7. "		
6. "	31. "	7. "	3. 8.	6.	6.	10.	11. "	8. "	2. 12.	9.	4. 2.	10.	10.	14.	12. "		
11. "	5. 6.	12. "	8. "	11. "	11. "	15. "	16. "	13. "	7. "	14. "	9.	15. "	15.	19.	17. "		
16. "	10. "	17. "	13. "	16. "	16. "	20. "	21. "	18. "	12. "	19. "	14. "	20.	20.	24.	22. "		
21. "	15. "	22. "	18. "	21. "	21. "	25. "	26. "	23. "	17. "	24. "	19. "	25.	25.	29.	27. "		
26. "	20. "	27. "	23. "	26. "	26. "	30. "	31. "	28. "	22. "	29. "	24. "	30.	30.	3. 8.	2. 10. "		
1. 5.	25. "	2. 7.	28. "	1. 10.	1. 10.	4. 2.	5. 4.	2. 11.	27. "	3. 1.	1. 4.	4. 4.	4. 4.	8.	7. "		
6. "	30. "	7. "	2. 9.	6.	6.	9.	10. "	7. "	1. 1.	8.	6.	9.	9.	13.	12. "		
11. "	5. 7.	12. "	7. "	11. "	11. "	14. "	15. "	12. "	6. "	13. "	11. "	14. "	14.	18.	17. "		
16. "	10. "	17. "	12. "	16. "	16. "	19. "	20. "	17. "	11. "	18. "	16. "	19. "	19.	23.	22. "		
21. "	15. "	22. "	17. "	21. "	21. "	24. "	25. "	22. "	16. "	23. "	21. "	24.	24.	28.	27. "		
26. "	20. "	27. "	22. "	26. "	26. "	1. 3.	30. "	27. "	21. "	28. "	26. "	29.	29.	2. 9.	1. 11. "		
31. "	25. "	1. 8.	27. "	31. "	31. "	6.	5. 5.	2. 12.	26. "	2. 2.	31. "	4. 5.	4. 5.	7.	6. "		
5. 6.	30. "	6. "	2. 10.	5. 11.	5. 11.	11. "	10. "	7. "	31. "	7.	5. 4.	9.	9.	12.	11. "		
10. "	4. 8.	11. "	7. "	11. "	10.	16.	15. "	12. "	5. 2.	12.	10. "	14.	14.	17.	16. "		
15. "	9. "	16. "	12. "	15. "	15. "	21. "	20. "	17. "	10. "	17.	15. "	19.	19.	22.	21. "		
20. "	14. "	21. "	17. "	20. "	20. "	26. "	25. "	22. "	15. "	22. "	20. "	24.	24.	27.	26. "		
25. "	19. "	26. "	22. "	25. "	25. "	31. "	30. "	27. "	20. "	27. "	25. "	29.	29.	2. 10.	1. 12. "		
30. "	24. "	31. "	27. "	30. "	30. "	5. 4.	4. 6.	31. "	25. "	3. 3.	30. "	2. 6.	2. 6.	7. "	5. "		

Temp da cové fora la colomba al 14 dis, 1 punjin 21 dis y l'alcurin 28 dis.

TONI FRENADEMEZ

LAILA

Confeziuns - Roba da mangé - Articoli de sport

Chertes y giornai

CARROZZERIA
AUTOLACKIERUNG - ABSCHLEPPDIENST
DI
Fredesc Huber

BORNÈCH
Strada dla Staziun nr. 3 - Tel. 85438

Al vègn inc condüt da strada dmèz a cuncé auti rovinà

Autoelektrik - Elettrauto
Philipp Grohe

BORNECH - Strada dla Staziun 4a
ia do 1 Hotel Brunbeck

Ala reparëia i impiànc electric sc de
üsc mezi de trasport

Nosc magazin tègn a osta disposiziun: Patris, ciandères, pirnes,
trombètes, lüms y duc i atri articoli
electric sc y toc da mudé fora

Rapresentanza: Fujina autorisada dla
BOSCH

Articoli por impiànc da scialdé l'auto
WEBASTO

WAIBL - STEGER

BORNECH - Stada de Cité - Tel. 85847

Drap - Confeziuns - Pullover - Ciamëses - Besce/Biancheria - Cialzes

DÜT A DE BOGN PRISC

Butëga de libri y papir

Joh.Amonn

FONDADA L'AN 1881

Papìr-libri - giornal - roba d'uffizio - Chertes
Articoli de scola y'hotèl
Material da fa jö-Chertes
geogràfiches por turistic
y alpinistc - Chertes da
carté.

Bornèch

Strada Zentrale nr. 54

Talef. 85146

Nos mtun a post vigne

Mascin dal lat

y ala funzionëia indò sciöch nöia. Inc toc nüs ciafeis pro nos.

la reparaziun se paia dagnéra fora pro

KAMMERER PETER - CHIENS

TELEF. (0474) 87317

Ant. MARINER

FONDADA 1840

OPTICH

BORNECH - Telef. 85221

Al vëgn mosuré dban ODLÀ
Ros da ciaré y da ciàcia
Aparàc da mosuré altëzes - Còmpasc/bússoles
Aparàc da fa jö - Films

Gioiei d'or y d'argënt - ORES
Anì cun pera y por nvic y da mëtr tles urëdles
Murones da inciér le col - Prosc - Spatenöres
Pocai - Engraviazjuns

J. Alverà

SAN LAURËNZ

La butëga che vignùn cunësc por roba
da mangè, da ojuré y blâ

BUTËGA DL PAPIR Y DI LIBRI

G. PUERARI

BORNÈCH - Strada Dante/CORSO nr. 2/E

Libri - Papir - chertes - giornài - roba d'uffizio - Comisciùns por laùrs
de timbri y tipografia - Filatelia cun servisc de novités - Tabàch - stempli
marches y chertes da bollo

Duc i Stampac eseguësc



Stamperia

A. WEGER

Porsenù

Tel. 22164

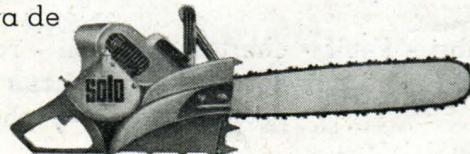
PEPI PITSCHEIDER - Ruac/Badia

Fesc laùrs de fer batü a man por ciases privates, hotei y butëghes: feriades da finestra y porta, crusc da mort, ruli d'fer por pistes di ski, gratùns da mnè tera che se ciària y jota automatisc, cadrëies y d'atres massaris por pàurs

La siëia a motòr (Motorsäge-motosega) tudëscia cun motòr o miscela, che se lascia manovré da un su, y mascins agricolels dla mdëma marce ciaféis tla butëga de

M. TOLPEIT - PICCOLIN

SOLO REX



A. FALK

C I A L Z À

BORNÈCH - Strada Zentrale 28
Filiale Strada Zentrale nr. 7
Ex NIEDEREGGER

Se pîta por cialzà d'al, d'ala y de mitùns

Na gran lîta por vigné sajùn a de bogn prisc

Propria lavoraziùn sö mosüra y reparaziùns.

Radio MAIR - Bornech

TELEF. 85247 - AM GRABEN / CORSO

Butëga spezialisàda por:

**Radio
Televijiùn
Plates dl gramofon**

**Mascins da lavé
Frigidaires
Frigorés a gas y electrisc**



TELECABINES DLA CRUSC

PEDRACES m. 1400

D'INVER - Pistes di ski: nr. 1 "STANDART", pista örta y lungia km. 3
nr. 2 Pista manco örta y adatada por dūc, lungia km. 4

D'ISTÈ - Gites sö LA CRUSC - SASS da LA CRUSC y FANES

Facilitaziuns por comitives y abonamënc

INFORMAZIÙNS PRO LA SOZIETÈ TELECABINES PEDRACES - TEL. 66745

SENNEREI-GENOSSENSCHAFT SCHABS/NATZ
LATTERIA SOCIALE SCIAVES/NAZ
SEDE A SCIAVES/SCHABS
TEL. 23091

Produzion dl scmalz fin da té y da mësa

Produziun dl ciajò fin da mësa

Produziun de boniscima brama y de dûc i derivàc dl lat

CONFEZIUNS
JOS. UNTERHUBER
BORNÈCH

Gran ciasa dai Guànc
BORNÈCH - PORSENÙ - SAN CIANA - CORTINA

PEZZEI HANS
BORNECH - Strada dla Staziun - Tel. 85811

ARTICULI DE GUMI Y PLASTICA:

Montli por auti y tractors - Ros de gumi por bagné l'urt - Tapèc de plastica - Mantì, gurmà y stivà de gumi - Condles, bozes y copes de plastica - Tvaies de mësa - Cioi a cone (Keilriemen) - Anì de gumi por mascins dal lat

Fabrich de Cadriù da Fabrichè

Peter Gasser

SCIAVES/SCHABS - Tel. 23030

Dütes les sorts de cadriù da frabiché - saurun y giara



A. RIEPER
Pannonia - Mangime concentrato



Pannonia-M Pannonia-K Pannonia-S Pannonia-L

I SE CONSIÙN PARTICOLARMËNTER

PANNONIA M-3 por vaces da lat

PANNONIA K-1 por tra sô y nudri vidi

AMINO o LAKTOPAN empè dl lat por tra sô y nudri vidi

PANNONIA S-1 por nudri porci (roba da mangè ideale prò i soni, l'erba y restc de ciasadafüch)

FERKELSTARTER F-2 en Pellet (en grani) por i pici porci dla 2^a a la 7^a edma

PANNONIA A por tra sô punjines

PANNONIA L-1 da i dè a les giarines ch'ales fesci plö üs (al é na roba ds mangé pro i soni y i grani)

Metéde avèr da: I tipi PANNONIA-A, PANNONIA B-1 y L-1 se podùns mené en forma de grani o farina.

Ojurède dagnéra la buna roba da mangé PANONIA di RIEPER y fajarëls che üsc tiers se porti de plö y ch' al resti sagn. Propi chëst argumènt fesc dla roba da ojuré di RIEPER na roba da ojuré bun marcé.

A. RIEPER - MORIN DLA ROBA DA OJURÉ VANDOIES / BALSAN
Mühle und Kraifutter-Werk/Vintl/Bozen
Molino ed Industria Mangimi/Vandoies/Bolzano

FUJINA AUTORISADA

F. ROTTONARA



LAILA

TEL. 66821



Scuola Guida "Dolomit" Autofahrschule

Cun süa atrezadüra y sü metodi moderns se preparai-la por consegüì la patent, y ala se darà duc i cunséis y chiarimënc tla materia che riguardëia i auti

Documënc nezescari por I "Foglio rosa":

Bornech

Palaz dla Cassa de Sparagn
Tel. 85 851

zertificat de residënsa
zertificat dl dutur
zertificat penale
3 fotografies

C. AMBACH & CO.

Butëga electro-tecnica

BORNÈCH

Strada Zentrale nr. 55 - Tel. 85239

Se pita

Aparàc dla Radio y Televijiun de marches talianes y forestes Gramofons y plates - Magnefons - Mascins da lavé y frigidaires - Plumàc electrisc y aparàc da assüié i ciavéis - Sopresces - Mascins dal caffé - Aparàc electrisc da to jö la berba y duc i atri aparàc electrisc



BORNÈCH - Strada Zentrale - Tel. 85 348

Tapèc - Culturines - Stràgoles - Linoleum - Plastich - Lana - Roba de Coran - Cioi de Gummi Cufri - Tasces
Prisc speziài por Hoti y Pensiuns!

ASSIGURAZIUNS
PHENIX SOLEIL

AGENZIA DA BORNÈCH - STRADA DLA STAZIÙN, 10 - Tel. 85904

AGÈNT GENERÀL
LOIS VITTUR - Pedraces Tel. 66876

ASSIGURËIA POR:
mé de fûch - desgrazies - invalidité y mort

ASSIGURAZIUNS
di auti y motòrs por dans a pursònes, tiers y coses
Facilitaziuns de païamënt

Walter Kostner

CORVARA
TEL. 7

Confeziuns - Cialzà y guànt da jî coi ski
Roba da mangé - Proviànt - Vin Licörs - Roba
por scincündes - Chertes - Sé y tabàch -
Giornài



FABRICH DE PLATES DA TËT

Al vëgn fat la "Fana olandesce".
Al é na plata da tet de na bella
forma. Ala vëgn fata en vigné curù.
Ala è sigüda cuntra l' dlacé y la
ega. L' curù ne scmarësc nia

CHIENS

DITTA POR COSTRUZIUNS

Al vëgn esegù duc i laurs de
costruziun de ciases y de atres
fabriches y al vëgn dé cunsëis
practisc



olivetti

Ditta MARCHETTI LUIGI

Unico rapresentant dla Inc. C. Olivetti S. p. A.

BORNÈCH - Strada Zentrale nr. 38 - Tel. 855 36

Mascins da scri a man y electricisc
Mascins da fa cunc (adiziuns)
Mascins da fa cunc (dutes les operaziuns)
Mascins de contabilité
Mascins electronisc por fatüres
Mascins por duplicatüres ad alcool o a tinta
Mobilia y atrezamënc por uffizi

Fujina por les reparaziuns de dutes les mascins d'uffizio
I baratun it mascins adorades de d'vigne marca

Gran Carosello

di Ski

DA CORVARA A SAN CIASCIAN
DA SAN CIASCIAN A CORVARA

COL ALT	da m. 1558 a m. 1988
CAPANNA NERA	da m. 1590 a m. 1750
PRALONGIÀ I	da m. 1750 a m. 1930
PRALONGIÀ II	da m. 1900 a m. 2120
PIZ SOREGA	da m. 1562 a m. 2032
LA BRANCIA	da m. 1908 a m. 2027
CIAMPALI	da m. 1908 a m. 2018
BIOK	da m. 1908 a m. 2078
BRAIA FRAIDA	da m. 1990 a m. 2010

CASSA DE SPARAGN DLA PROVINZIA DE BALSAN

FONDADA L'AN 1854

Direziùn generale: BALSÀN - Strada Cassa de Sparagn nr. 12

SEDES: BALSÀN - MARÀN - BORNÈCH

AGENZIES TLA CITÈ DE BALSÀN

- n. 1 Plaza Walter
- n. 2 Strada dla Libertè
- n. 3 Strada Roma
- n. 4 Oberau-Oltrisarco
- n. 5 Marcè di fruc d'urt

FILIALES

ALGUND - AUER - BRENNER - EPPAN
GOSSENSASS - KALTHERN - LANA POSTAL
LEIFERS - MALS - NEUMARKT - OBERMAIS
PORSNÙ - PRUCCA - SAN CIANA - SCHLАН-
DERS - STERZING - TLÜSES - TÜRESC
VALDAORA DA MEZ - SËLVA - URTJËI
CORVARA - LAILA - PEDRACES - AL PLAN

Banca che trata por dütes les operaziùns cun l'estero

Dük i servìsc de banca, bursa y cambio.

Operaziùns de credit y fondiario.

Servìsc de esattorìa, tesorerìa, ricevitòria y cassa
dla Regiùn y Provinzia.

Ufficio de gites „TOURDOLOMIT“ a Porsnù - Bornech - Maràn
Gossensas - San Ciana - Urtjëi - Sëlva
CORVARA

STAMPARIA A. WEGER - PURSENÙ